

Міністерство освіти і науки України
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
Факультет історії, політології і міжнародних відносин
Кафедра історії України і методики викладання історії

**ДИПЛОМНА РОБОТА
НА ЗДОБУТТЯ ПЕРШОГО (БАКАЛАВРСЬКОГО)
РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

на тему:

**Формування аксіологічної і логічної компетентності в
учнів під час вивчення тем розділу «Встановлення й
утвердження комуністичного тоталітарного режиму в Україні»
у 10 класі**

студентки IV курсу, групи СОІ – 41
спеціальності 014.03 Середня освіта
(Історія)

Басіста Лілія Юріївна

Керівник:

Королько Андрій Зіновійович,

кандидат історичних наук, доцент

Рецензент:

Паска Богдан Валерійович

кандидат історичних наук, старший
викладач кафедри історії України і
методики викладання історії

Національна шкала: _____

Університетська шкала: _____

Оцінка ECTS: _____

Члени комісії: _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

(підпис) (прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 Логічна та аксіологічна компетентності у старшій школі: загальна характеристика	8
РОЗДІЛ 2 Відображення комуністичного тоталітарного режиму в Україні 1920–1930-ті роки у навчальних підручниках	22
2.1 Утвердження комуністичного тоталітарного режиму в Україні: характеристика та основні особливості	22
2.2 Висвітлення теми «Встановлення й утвердження комуністичного тоталітарного режиму в Україні» в навчальних підручниках	33
РОЗДІЛ 3 Формування аксіологічної компетентності у школярів щодо змісту і особливостей комуністичного тоталітарного режиму в Україні	39
3.1 Активні методи та інтерактивні технології навчання як засіб формування аксіологічної компетентності.....	39
РОЗДІЛ 4 Використання логічної компетентності з вивчення тем розділу «встановлення й утвердження комуністичного тоталітарного режиму в Україні»	65
4.1. Залучення активних методів навчання та інтерактивних методів у формуванні логічної компетентності	65
ВИСНОВКИ.....	86
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	89
ДОДАТКИ.....	108

ВСТУП

Актуальність дипломної роботи. Феноменом останнього десятиліття стала концентрація соціальних явищ історичного масштабу, динаміка яких була непередбачуваною навіть для авторитетних суспільствознавців. Крах тоталітарних режимів у Центральній та Східній Європі, розпад Радянського Союзу та зміна геополітичної карти світу відбулися майже одночасно. Одним із наслідків цього стала поява на політичній арені української держави. Раніше Україна існувала в Європі лише як географічне поняття. Тривалий час вона була бездержавною.

Процес державотворення в Україні виявився складним і суперечливим. Зокрема, це процес зміцнення української держави та формування на її основі сучасної політичної держави. Це пов'язано з наслідками попередніх формацій, зокрема з тим, що Україна була частиною Радянського Союзу, де функціонував тоталітарний режим. Таким чином, вивчення тоталітарних явищ ХХ ст., зокрема сталінізму, мало значний вплив на українську історію. Вивчення процесу його становлення на території українських земель дасть можливість краще усвідомити хід історичного процесу, а дослідження специфіки висвітлення цієї теми в сучасних навчальних програмах допоможе усвідомити ставлення населення до даного історичного явища на сучасному етапі існування українського суспільства. Особливу увагу заслуговує формування ключових історико-предметних компетентностей.

Компетентність виникає з поєднання знань, досвіду та цінностей, які особа отримує під час навчання. Вона проявляється у здатності використовувати ці знання та досвід у конкретних ситуаціях, що відображається у високих досягненнях учнів.

Аксіологічна та логічна компетентність учнів – це одні із ключових компонентів історико-предметної компетентності, які дозволяють їм не лише засвоїти факти, а й емоційно та інтелектуально сприймати складні історичні події, формувати власну думку та аргументовано її відстоювати. Дана тема

дозволяє учням розуміти моральні принципи, цінності та негативні наслідки тоталітаризму на суспільство.

Поглиблене знання історичних подій сприяє усвідомленню значення демократичних цінностей та прав людини учнями. Цей підхід сприяє розвитку їхньої громадянської свідомості та активної позиції, що має велике значення в сучасному світі.

Мета дипломної роботи – простежити формування аксіологічної і логічної компетентності в учнів під час вивчення тем розділу «Встановлення й утвердження комуністичного тоталітарного режиму в Україні» у 10 класі.

Для реалізація визначеної мети необхідно виконати наступні **завдання**:

– здійснити загальну характеристику логічної та аксіологічної компетентності, які є складовими історико-предметної компетентності, у розрізі їх застосування у старшій школі;

– охарактеризувати особливості утвердження комуністичного тоталітарного режиму в Україні 1920–1930-х рр. та простежити відображення цієї проблеми в навчальних програмах з історії;

– через використання інтерактивних та активних методів навчання висвітлити формування аксіологічної і логічної компетентностей у школярів щодо вивчення змісту і особливостей комуністичного тоталітарного режиму в Україні;

Об’єкт дипломної роботи – аксіологічна та логічна компетентності у розрізі вивчення учнями тем розділу «Встановлення й утвердження комуністичного тоталітарного режиму в Україні» у 10 класі.

Предметом дипломної роботи виступають активні та інтерактивні методи навчання, практичні завдання задля реалізації формування аксіологічної та логічної компетентностей в учнів з вивчення змісту і особливостей комуністичного тоталітарного режиму в Україні 1920–1930-х рр.

Хронологічні рамки дипломної роботи визначаються 1921–1939 рр. Нижня межа – 1921 р. – обумовлена встановлення більшовицької влади на

території УСРР, верхня межа – 1939 р. – початок Другої світової війни. Проте інколи виходили за межі визначеної хронології. Це пояснюється необхідністю ретроспективно простежити причини і проаналізувати наслідки досліджуваних подій.

Територіальні межі дипломної роботи охоплюють територію УСРР у складі СРСР міжвоєнного періоду.

Теоретико-методологічні засади дипломної роботи. Під час написання роботи використовувалися такі принципи і методи дослідження: історизму, синтезу, систематизації, узагальнення, доступності, порівняння методичної та наукової літератури, присвяченої специфіці формування логічної та аксіологічної компетентності на уроках історії в 10 класі. Для досягнення мети завдання, використано загальнонаукові та спеціально-наукові методи дослідження.

Ступінь наукової розробки проблеми. Джерельною базою дослідження є публіковані в мережі матеріали про комуністично-тоталітарний режим в СРСР [1; 2; 4; 5; 49; 64; 98;].

Історіографія дослідження репрезентована доробками переважно українських вчених, де висвітлено тему про комуністично-тоталітарний режим та описано роль компетентності. Серед опрацьованих матеріалів актуальними є педагогічні (методичні) праці Пиріг Р.Я [64], Костюк Г. [47], Вахрушева Т.Ю [21], Дяченко-Богун М. [32], Куликова О. [50], Пометун О.І. [66 - 69; 130–133], Тарасенко Н.В. [87; 88], Баханов К.О. [107; 108], Власов В.С. [111; 142]; Турченко Ф.Г. [129].

Важливою є нормативна база вивчення цієї проблеми у закладах загальної середньої освіти. Для цього необхідно врахувати сучасні законодавчі нормативно-правові документи, серед яких Закон України «Про освіту» [7], Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти (2020) [6], Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти (2022) [8], Навчальна програма з історії України та всесвітньої історії для 10–11-х класів (2017) [9].

Школярі сьогодення належать до покоління, що постійно оточене інформацією та технологіями. Це вимагає використання сучасних підходів у навчанні, зокрема на уроках історії, для ефективного формування їхньої логічної компетентності. Використання інформаційно-комунікаційних технологій та інтерактивних методів дозволяє учням краще зрозуміти матеріал, аналізувати його та розвивати критичне мислення. Однак, необхідно провести більше досліджень для оптимального використання цих засобів навчання, зокрема у контексті формування логічної та аксіологічної компетентності на уроках історії в старшій школі.

Наукова новизна дипломної роботи полягає у постановці, узагальненні та аналізі проблеми дослідження. У роботі узагальнено та систематизовано особливості використання активних та інтерактивних методів навчання для формування логічної та аксіологічної компетентності в учнів на уроках історії в 10 класі, а саме: розроблено та наведено приклади активних та інтерактивних методів навчання на уроках історії в 10 класі, які сприятимуть формуванню логічної та аксіологічної компетентності у старшокласників; проаналізовано методичні посібники і підручники, в яких висвітлюється дана тематика.

Практичне значення отриманих результатів дипломної роботи. Дослідження покликане допомогти в розробці педагогічних матеріалів для викладання теми про встановлення та утвердження комуністичного тоталітарного режиму. Ці матеріали можуть включати інтерактивні завдання, кейси, дискусії та інші активні методи навчання, спрямовані на розвиток логічного мислення та рефлексії учнів. Результати дослідження можуть бути використані для вдосконалення навчального процесу в 10 класах, сприяючи ефективнішому формуванню логічної та аксіологічної компетентностей учнів. Це допоможе підвищити якість освіти та підготувати учнів до активного участі у сучасному суспільстві. Використання практичних методів, зокрема на основі аналізу історичних подій, допоможе учням розвивати критичне мислення, вміння аналізувати інформацію та робити власні

висновки. Формування логічної та аксіологічної компетентностей на прикладі вивчення історії комуністичного тоталітарного режиму допоможе учням краще розуміти принципи демократії, прав людини та громадянської свободи, що є важливим для їхньої участі у громадянському житті.

Апробація результатів дипломної роботи. Окремі результати дипломної роботи виносилися на обговорення на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Історико-краєзнавча діяльність у закладах освіти в умовах Нової української школи» (м. Івано-Франківськ, 18 травня 2023 р.) та на двох звітних наукових конференціях Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (7 квітня 2023 р. та 4 квітня 2024 р.).

Публікації. За результатами дипломної роботи опублікована одна стаття у матеріалах Всеукраїнській науково-практичній конференції «Історико-краєзнавча діяльність у закладах освіти в умовах Нової української школи» (м.Івано-Франківськ, 18 травня 2023 р.) [15].

Структура дипломної роботи. Відповідно до поставлених мети і завдань дипломна робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел (155 найменувань) та 20 додатків. Загальний обсяг роботи становить 224 сторінок, основна частина – 88 сторінок.

РОЗДІЛ 1

Логічна та аксіологічна компетентності у старшій школі: загальна характеристика

Одним із головних принципів сучасної історичної освіти є компетентнісний підхід, який полягає в тому, що проміжні та кінцеві результати навчання визначаються через формування певних здібностей особистості (компетентностей). Логічна та аксіологічна компетентності визначають здатність раціонально мислити та оцінювати цінності, які особливо важливі у старшій школі. Дані компетентності містять в собі сукупність умінь, заснованих на знаннях, ціннісних орієнтирах та досвіді діяльності.

Практичні та теоретичні проблеми і шляхи вирішення в сучасній школі запроваджуючи компетентнісний підхід досліджують такі педагоги як, І. Агапов, І. Єрмаков, О. Овчарук, В. Болотов, С. Боднар, О. Савченко, В. Сєріков, С. Трубачова, О. Пометун, Г. Фрейман, С. Шишов. Якщо ж звернути увагу на виокремлення і розкриття проблеми компетентісно-орієнтованого навчання, то свою увагу приділяють такі постаті як, О. Ляшенко, І. Єрмакова, О. Пометун, О. Овчарук, К. Баханов. Слід у цьому контексті приділити увагу працям К. Баханова, Г. Фрейман, О. Пометун.

Зрештою, важливе місце для впровадження компетентнісного підходу є освітня галузь «Суспільствознавство», яка виокремлена в Державному стандарті базової середньої освіти. Виокремлюючи термін суспільствознавство, можна ствердити, що – це наука, що включає низку дисциплін, що вивчають суспільство і місце людини в ньому. Інше визначення – шкільний предмет, який знайомить учнів суспільних дисциплін, він вивчає закономірності розвитку всіх сфер життя країн і народів [6].

Кожен шкільний предмет має максимально сприяти розвитку умінь учнів. Так, в Україні завдання шкільного курсу історії – формування в учнів цілісної системи умінь та навичок дослідження суспільних проблем,

окреслення способів їх вирішення, проведення аналізу та оцінки суспільних явищ, процесів і тенденцій.

Однак компетентність не є адитивною сумою зазначених компонентів. Формування нових знань, накопичення досвіду, як і розвиток умінь, відбувається в залежності від вагомих для суб'єкта навчання визначених цілей. Тому бути компетентним означає бути здатним поширювати у певній ситуації отримані знання та досвід .

Упровадження компетентного підходу до навчання історії зумовило появу нових поглядів на класифікацію предметних умінь. У процесі навчання історії відбувається формування цілого комплексу компетентностей, серед яких виділяються ключові, загальнопредметні та предметні. Нині широку популярність набула класифікація елементів історично-предметної компетентності українського методиста О. Пометун. Вона ґрунтується на взаємозв'язку знань, пізнавальних та практичних навичок, відносин, цінностей та мотивації [46].

Це дозволило проаналізувати складові компетентності, які формуються на уроках історії, відзначивши відповідні їм вміння: орієнтуватися в історичному часі; орієнтуватися в історичному просторі; працювати з джерелами історичної інформації; будувати усні та письмові висловлювання щодо історичних фактів, положення, концепції для аналізу історичних фактів, явищ, процесів; формулювати оцінки та версії історичного руху та розвитку [132, с. 25].

Кожен педагог враховуючи свій педагогічний стаж сформував своє визначення «компетентності», ось до прикладу, декілька визначень даного поняття:

- Л.М. Шкарлупа та С.М. Морозов, аналізуючи словник іншомовних слів, трактують термін компетентність і стверджують, що він означає поінформованість, обізнаність, авторитетність [152, с. 282].

- В.О. Калінін вважає, що компетентність – це поняття, яке характеризується рівнем професійності особистості, досягнуте через набуття необхідних складових з профільною підготовкою [155, с. 8].
- Французький дослідник Ж. Делор, який очолював Міжнародну комісію з освіти у XXI столітті, у доповіді для Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури у 1996 р. окреслив основні принципи освіти, і на його думку – це: вчитися пізнавати; вчитися працювати; вчитися жити разом; вчитися жити з іншими [58, с. 97–108].

Необіжно виокремити дві складові історико-предметної компетентності – логічна та аксіологічна.

Найбільш актуальним у процесі становлення особистості є формування в учнів логічної компетентності. У XX ст. розвиток логічного мислення займалися такі вчені як Ж. Піаже, В. Давидов, А. Запорожець, Н. Подд'яков та інші.

Логічна компетентність включає вміння будувати логічні висловлювання своїх міркувань, аналізувати інформацію, а також визначати причинно-наслідкові зв'язки і робити висновки. Ці вміння необхідні для розвитку критичного мислення і здатності висловлювати аргументовані думки та робити обґрунтовані судження, які є важливими для самореалізації учнів у сучасному світі [132, с. 30–31].

Формування логічної компетентності передбачає вміння: систематизувати, проаналізувати історичну інформацію, застосовувати на заняттях термінологію; визначати історичні терміни та застосовувати їх задля трактування історичних подій та процесів; задавати питання та передбачувати відповіді; класифікувати історичні періоди часу та відслідковувати зв'язки і тенденції історичного процесу; визначити причини, зміст, наслідки та суть історичних явищ та подій і простежувати зв'язки між ними; визначати функції людського фактору в історії, розкривати внутрішні мотиви і зовнішні чинники діяльності історичних осіб [108, с. 127; 69, с. 56–58].

С. Раков під логічною компетентністю розуміє, що володіння дедуктивним методом доведення спростування твердження та зазначає напрями набуття цієї компетентності [72, с. 256]. В. Андрієвський стверджує, що вміння учням визначити та використовувати теоретичні знання, положення, вчення для аналізу та виявлення фактів, відстежуючи зв'язки та тенденції між ними, приймаючи і аналізуючи причини, зміст, наслідки та значення явищ, розкриваючи зовнішні чинники та внутрішні чинники в цьому – це і є суть логічної компетентності [12, с. 21].

В свою чергу, К.О. Баханов та О.І. Пометун вважають, що логічна компетентність – це здатності особистості:

- визначати і застосовувати теоретичні, нормативні та аналітичні концепції на практиці;
- вміти трактувати історичні події, явища, процеси, зокрема, вміти: окреслити історичні визначення;
- вміти ставити коректні запитання та аргументувати відповіді;
- аналізувати, систематизувати і узагальнити значну кількість фактів, простежуючи контакти і тенденції історичного процесу;
- окреслити причину, характер, значення і наслідки історичних подій та явищ і простежити зв'язок між ними та визначати значення людського чинника в історії, розкрити внутрішні і зовнішні мотиви та чинники діяльності історичних осіб [108; 69, с. 56–58].

Логічна компетентність базується на здатності учнів співставляти факти, застосовувати знання на практиці, аналізувати вміння оцінювати власну діяльність і особисто-ціннісному ставленні до володіння багажем знань, умінь і власного досвіду [88, с. 205].

На сьогодні розвивати логічну компетентність в навчальну діяльність розглядається як локальна мета, яка має формуватися під час навчального процесу, адже вона має набуватися автоматично під час роботи. Водночас спостерігається зростання кількості здобувачів вищої освіти, які зазнають труднощів саме на логічному рівні засвоєння навчального матеріалу.

Логічна компетентність – це здатність аналізувати, пояснювати історичні факти, формулювати теоретичні поняття, положення, концепції [73, с. 5]. Г. Тараненко вважає, що одержаний спектр умінь та навичок необхідний для здійснення будь-якої інтелектуальної праці та для засвоєння нових знань [88, с. 205]. О.В. Овчарук, під логічною компетентністю розуміє процес, згідно якого учень аналізує, деталізує історичні факти, формулює теоретичні поняття, положення та концепції [46, с. 106–107]. Науковиця І.Підлиняк вважає, що для реалізації логічної компетентності у старших класах важливим є навчання з використанням методів аналізу, синтезу, абстрагування, порівняння, узагальнення, систематизації [122, с. 194].

Метод аналізу використовується у тих випадках, коли опрацьований матеріал розкладається на складові елементи (ознаки, властивості, структурні частини), кожний з яких відтак досліджується окремо як частина розчленованого цілого.

Метод синтезу – це умовне з'єднання частини предмета, розкладеного на елементи у процесі аналізу, якому притаманне встановлення взаємодії частинок та пізнання цього предмета як єдиного цілого.

Метод абстрагування – це процес уявного відділення окремих або загальних властивостей і ознак від конкретного предмета, що цікавлять людину у даний час, а також уявного відокремлення їх від множини усіх інших ознак [69; 132, с. 97].

Винятковий спосіб міркування полягає у пізнанні дійсності, який покликаний на встановлені спільних та відмінних ознак між явищами та фактами, відомими як метод порівняння. Учень, який опанує метод порівняння, повинен оволодіти наступними навичками: впізнавати ознаки об'єкта на основі порівняння його з іншим об'єктами; співставляти загальні та другорядні показники об'єкта; відокремлювати основні та другорядні свідчення про об'єкт; виділяти та розрізняти загальні та несуттєві його ознаки [69; 132, с. 94–104].

Метод узагальнення використовується тоді, коли знання формуються і розвиваються шляхом перетворення: а) від суджень про особистісне, яке міститься в поняттях, судженнях, нормах, припущеннях, запитаннях тощо, від загального до конкретного; б) від окремих фактів, подій, об'єктів і явищ до ідентифікації їх у думках і створення загальних понять і суджень про них.

Невід'ємним елементом логічного мислення є метод систематизації та серіації (впорядкування об'єктів за ступенем інтенсивності одного чи декількох ознак), які передбачають розміщення об'єктів у певному порядку, які розташовуються відповідно до інтенсивності однієї або кількох характеристик [79, с. 15; 10].

Навчання покращується, коли на заняттях застосовуються ігри-головоломки. Завдяки введенню в заняття логічних ігор та ігрових моментів, процес навчання стає захоплюючим і веселим, створюється позитивна робоча атмосфера, що сприяє успішному засвоєнню нового матеріалу [88, с. 205].

Складовою логічної компетентності є рівні розвитку старшокласників, проаналізувавши зазначимо, що на рівні стандарту учень повинен вміти:

- визначати сутність понять, зміст теорій, термінів, властивості, ознаки, різницю, схожість між різними видами знань та фактів;
- визначте послідовності, ознаки, особливості, характеристики, подібності, відмінності, зміни, зв'язки, погляди, підходи, тенденції та процеси;
- напрямки розвитку об'єктів, процесів, діяльності та політики;
- визначте мотиви, зміст, принципи, закономірності, причини, результати, наслідки, значення дій та діяльності політики;
- аналізувати, класифікувати та обґрунтовувати судження, умовиводи, висновки;
- аргументувати істинні чи помилкові судження і умовиводи;
- виконувати індуктивні і дедуктивні умовиводи на основі тверджень і суджень [132, с. 33].

На профільному рівні учень вміє володіти всіма якостями, які були представлені на початковому, але до даних умінь додаються такі як:

- проаналізувати значення особи, соціальної групи (груп), етнічної групи (груп), народу (народів), нації (націй) в подіях і процесах;
- оцінювати історичний потік інформації, події та їх наслідки, переконання та цілі, а також цінності, обов'язки, судження, думки та значення, тощо;
- співставляти та аналізувати різні судження науковців та їх погляди і трактування історичних подій, діяльностей та процесів;
- виявляти характерні ознаки, риси основних історіографічних традицій і шкіл;
- застосовувати логічне міркування в учнівській дослідницькій діяльності [132, с. 33–35].

Серед складових історико-предметної компетентності особливо значення набуває аксіологічна компетентність учнів, адже вона базується на ціннісних орієнтаціях та переконаннях. Сам термін аксіологія (грец. – цінність і – вчення) – це філософська теорія цінностей, яка висвітлює якості і властивості предметів, явищ, процесів, здатних задовольнити потреби, уподобання, вимоги і бажання людей [36, с. 2]. Аксіологічна компетентність передбачає свідоме розуміння цінностей, які визначають поведінку та вибір особистості. Вона ґрунтується на ціннісних орієнтаціях та переконаннях, які є основою світогляду та поведінки людини.

Дослідженням аксіологічної компетентності перебуває насправді в полі зору багатьох педагогів. В контексті особистісно орієнтованого навчання В.В. Крижко стверджує, що аксіологічна компетентність – це вміння та навички учнів застосовувати у навчанні знання і вміти будувати версії та давати оцінки історичним явищам і подіям. Щоб навчитися аксіологічним навичкам, учні повинні вміти пояснювати, узагальнювати та оцінювати історичні події та діяльність відомих діячів історичних діячів чи організацій на основі власних набутих знань. Також учні можуть оцінювати різні

історичні процеси та їх тенденційний розвиток і позиції суспільства в цих процесах [114, с. 35].

Щодо навколишнього середовища, О.В.Сухомлинська визначає, що у постіндустріальному суспільстві з'являються компромісні й опосередковані, консенсусні рішення щодо моральності через публічні дискусії, критику, обговорення, які набувають легітимності через деякий час і знаходять своє відображення у праві [86, с. 24–27].

Формування складової аксіологічної компетентності відбуватиметься у процесі навчальної діяльності. Таким чином, для реалізації компетентності варто застосовувати індивідуальні та групові форми під час навчального процесу.

Н. Шетеля під аксіологічною компетентністю розуміє зіставлення і оцінку фактів та життєпису історичних діячів; визначення ролі в історичному процесі інтересів, потреб, протиріч, тенденцій і напрямків історичного розвитку соціальних груп і окремих особистостей; оцінку різних версій і думок про історичні події минулого і визнання того, що деякі джерела можуть бути упередженими [101, с. 129].

Формування аксіологічної компетентності є фундаментальним практичним завданням теорії цінностей, оскільки, з одного боку, воно відображає ціннісно-смісловий досвід, накопичений людиною в процесі розвитку особистості, а з іншого боку, є основою для визначення життєвих стратегій, виконання певних завдань, дії та прийняття рішень з важливих життєвих питань. Окрім того, аксіологічна компетентність передбачає можливість проаналізувати різні версії подій та формування оцінок історичного часу [102, с. 341].

Аналізуючи міркування О. Пометун [67, с. 13–17], можна дійти висновку, що для реалізації аксіологічної компетентності учні мають отримати знання, навички, ставлення та цінності на основі порівняння, інтерпретації, узагальнень та чіткого оцінювання свідчень щодо діяльності людей. Необхідно зіставляти суперечливі і дискусійні позиції різних

зацікавлених осіб, верств суспільства класу; виокремлювати тенденції й напрямки історичного розвитку; аналізувати відмінні фрагменти й думки про минулі історичні події, визначаючи, що деякі джерела можуть бути упередженими.

Водночас, аксіологічну компетентність слід розглядати в предметному та функціональному контексті. По-перше, аксіологічна компетентність розглядається як сукупність особистісних, фахових і соціокультурних цінностей, що визначають характер її ціннісно-сислової сфери, формують сутність і цілі життєдіяльності й детермінує способи їх досягнення. У свою чергу, у функціональному аспекті аксіологічні здібності відображаються в змісті та особливостях індивідуальної діяльності, способах мислення і поведінки.

Спираючись на праці дослідників, можна виокремити такі складові ціннісних орієнтацій: 1) почуття громадянськості; 2) патріотизм; 3) вшановування історичної пам'яті; 4) комунікабельність; 5) моральність.

Вивчення цінностей у контексті різних культур, історій та суспільств допомагає учням не тільки сформуванню власний системний підхід до оцінки значущості подій, а й визначити свої особисті пріоритети та цілі. Поєднуючи логічну та аксіологічну компетентності, учні стають володарями інтелектуальних інструментів, необхідних для розуміння історії, суспільства та власної ролі в них. Вивчення даних компетентностей у контексті середньої школи має вирішальне значення для підготовки до активної громадянської діяльності, творчого вирішення проблем і формування високоорганізованих здібних громадян, здатних робити значний внесок у розвиток суспільства [132, с. 31].

Існують ефективні способи виховання в учнів ціннісного ставлення до навчальної діяльності в загальноосвітньому середовищі: систематично демонструвати учням роль і значення освіти в житті сучасної людини, розвивати бажання і вміння самовираження як активних суб'єктів освітнього процесу і на цій основі свідомо будувати освітній шлях.

Також варто враховувати індивідуальні потреби та інтереси; на основі постійного аналізу індивідуальних потреб учнів, своєчасних змін в організації та змісті навчально-виховного процесу, оперативного та адекватного реагування викладачів на нові вимоги учнів; планомірне формування вдалих умов у навчально-виховному процесі. Це сприяє поліпшенню сприйняття власної гідності учнів і позитивного досвіду щодо власних навчальних досягнень; розробка та впровадження ціннісного змісту в навчальні матеріали, що спонукає учнів висловлювати особисті оцінні судження та шукати вагомі аргументи для захисту своїх позицій; залучати школярів до практичної діяльності, яка забезпечує ефективне засвоєння суспільно важливих цінностей [54, с. 144–148].

Формування в учнів ціннісного ставлення до навчальної діяльності в умовах загальноосвітнього навчального закладу є складним і багатограним процесом, що сприяє усвідомленню кожною особистістю індивідуальної значущості та важливості кожного виду навчальної діяльності [65, с. 36–40].

Н.Є. Мойсеюк, вважає, що центральним аспектом для аксіологічного мислення є концепція взаємозалежності [118].

Задля кращого розуміння аксіологічної компетентності професор Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка Омелян Вишневський у «Кодексі цінностей» виокремив такі складові: *абсолютні вічні цінності*, які включають в себе: добро, совість, правда, віра, надія, любов, доброта, чесність, справедливість; *основні національні цінності*: патріотизм, готовність до захисту Батьківщини, почуття національної гідності, історична пам'ять, пошана державних та національних символів, дбайливе ставлення до загальнонаціональних багатств та рідної природи, тощо; *основні громадські цінності*: прагнення до соціальної гармонії та справедливості, захист індивідуальних прав та свобод, висока повага закону, право людини на життя, гідність, безпеку, рівні можливості, право на свободу думки, совісті, вибору конфесії, право на самовираження, толерантне ставлення до чужих поглядів, які не суперечать

загальноприйнятим нормам, тощо; *цінності сімейного життя*: вірність, довіра, піклування про дітей, піклування про батьків, старших у сім'ї, злагода між членами сім'ї, повага прав дитини та прав старших, здоровий спосіб життя, охорона традицій, тощо; *цінності особистого життя*: орієнтація на пріоритет задоволення духовних потреб, внутрішня свобода, воля (самоконтроль, самодисципліна), мудрість, розум, здоровий глузд, лагідність, доброзичливість, оптимізм, гармонія душі і зовнішньої поведінки, творча активність, ініціативність, працьовитість, цілеспрямованість, тощо; *валео-екологічні цінності*: здоров'я людини, здоровий спосіб життя, відродження культу здоров'я і фізичної краси людини і здорова фізична краса особистості, гармонійний розвиток, розуміння єдності людини з природою, турботливе ставлення до неї та Землі в цілому. Основою всіх цінностей, на думку О.Вишневського є Абсолют Добра [56, с. 132–133].

Аксіологічний підхід властивий гуманістичній педагогіці, оскільки, вона вважає особистість найвищою цінністю суспільства і самоціллю суспільного розвитку. У цьому контексті більш загальні аксіоми, пов'язані з гуманістичними питаннями, можна досліджувати як основу нової філософії освіти і, таким чином, сучасної педагогічної методології [14, с. 17].

Варто звернути увагу на рівні розвитку аксіологічної компетентності старшокласників.

На рівні стандарту учні повинні вміти:

- оцінювати: факти, дії, події, впливи, ролі, діяльність, риси, особи, внески, політика, реформи, погляди, підходи, ідеї, ідеології, програми, документи, стратегії, концепції та резюме, результати, наслідки;
- порівнювати: концепції, точки зору, ролі, ідеї та цінності, а також результатам діяльності, політики та реформ тощо;
- аргументувати власну думку щодо подій, діяльності людей, відносин між державами, характеристик історичних постатей, політичних ситуацій в країні, реформ, перспектив, підходів, ідей, ідеологій, програм, документи, стратегії, концепції, резюме, результати;

– Розпізнавати правдиве та емоційно-оцінне судження автора; аргументовано відстоюйте власну думку.

На профільному рівні виділяють так уміння як:

– оцінювати: вплив політики на соціум, діяльність осіб, передумови та перебіг процесів, риси проявів суспільного життя, ідей і гасла, трагізм воєнних дій та знецінення людського життя, роль людського чинника в історії;

– виявляти й аналізувати тенденційну інформацію в історичних джерелах;

– виявляти протиріччя в позиціях різних істориків й авторів історичної і навчальної літератури та аргументовано висловлювати власну думку;

– висловлювати ставлення до заходів, передбачених цим документом, до основних ідей, які в цьому документі задекларовані;

– визначати, у чому полягає цінність джерела для учня/учениці;

– формулювати значення історичного документа і наслідки закладених у ньому ідей для історичного процесу [132, с. 34].

Формування складової аксіологічної компетентності відбуватиметься у процесі навчальної діяльності. Адже, впровадження аксіологічного підходу в освітньому процесі навчання передбачає чітке формулювання цінностей. Формування ціннісних тверджень є одним із найскладніших рівнів мислення, яке ґрунтується на розумінні, поміркованості та поєднанні, сприяє формуванню аксіологічної компетентності майбутніх вчителів історії. Аксіологічна компетентність є основою для формування унікальної системи моральних і духовних цінностей [114, с. 110].

Аксіологічний підхід дозволяє визначати стратегії подальшого розвитку різноманітних педагогічних явищ і процесів з використанням гуманістичних цінностей, даний підхід має на меті утворення ефективної системи самовдосконалення в полікультурному довіллі та представлений опорними загальнолюдськими і демократичними цінностями, які є

сформованими в учнів. Важливими у цьому вважаються практичні основи прав людини, поваги до людської гідності та свободи, соціальної, культурної, релігійної та політичної різноманітності, почуття довіри до демократичних інститутів і процесів, усвідомлення вагомості громадянського діалогу у полікультурному суспільстві, солідарність та повага до особистості [90, с. 213].

Складовими аксіологічної компетентності є: знання, уміння, досвід та цінності. Досвід – це знання і уміння, які особа одержує в процесі розвитку особистості. Під час навчального процесу учень набуває культурні та загальнонаціональні цінності, формує для себе комплекс громадських взаємин, які проявляються в практичній діяльності [82, с. 71–73].

Таким чином, аксіологічний досвід – це афективно-ціннісні стосунки, тобто відносини, що проявляються індивідуально. Зрештою, не менш важливим елементом аксіологічної компетентності є цінність, яка містить негативні та позитивні чинники «об'єктів навколишнього світу», які впливають на особу, соціум та громаду і залучені у людську діяльність [67, с. 13–17].

Історичні знання – це комплекс доступних наукових фактів, які поширюються на основі тверджень, версій, ідей, висновків, концепцій та гіпотез. Як вважає К. Баханов, до складової аксіологічної компетентності входять знання про найважливіші етично-моральні цінності та їх зміст [107, с. 72].

Аксіологічні знання варто поділити за змістом навчального матеріалу. Ю.Малієнко виокремлює три групи цих знань:

– перша група – це знання про активний розвиток індивідуумів, які демонструють власну думку на події, факти, перебіг ситуацій, а також тенденцій певного історичного проміжку часу; обмірковування причин та наслідків тих чи інших причин, котрі притаманні певній країні, особам, періоду або ж окремим державам та регіонам; на суперечки і методи їх вирішування;

– друга група – це знання про саму особистість і її діяльність, характеризуючи власну думку самого учня на ставлення до різних умов життя людини в конкретний історичний період часу (особі, чиє дійство залишило після себе значний слід в історії; спосіб життя пересічної особи; буденність, святкування, захопленості, які представляють людину у соціумі, певними судженнями, місцем народження тощо; різні етнічні та соціальні групи, їхні зацікавленості та потреби, а також менталітет суспільства в цілому);

– третя група – знання про культуру відповідної історичної епохи та її значення для світової культури, що охоплюють культурологічні процеси, свідчать про розуміння учнями еволюції людини в духовній сфері та роль церкви, яка мала потужний вплив на життя людини в різні історичні епохи [57, с. 111].

Отже, аксіологічна компетентність – це знання та вміння надавати моральне бачення людей у певній історичній ситуації, яка містить знання загальнолюдських цінностей; стандарти соціума та народів і їх соціальних груп, що досліджуються в системі освіти.

Таким чином, визначення компетентності, насправді, виходить за межі знань, вмінь, навичок, адже воно містить не тільки когнітивні та операційно-технологічні складові, а й мотиваційні, етичні, соціальні та поведінкові. Логічна та аксіологічна компетентність є важливими складовими загальної культури людини. Вони розвиваються в процесі навчання та практичної діяльності, а також у процесі морального виховання.

РОЗДІЛ 2

Відображення комуністичного тоталітарного режиму в Україні 1920–1930-ті роки у навчальних підручниках

2.1 Утвердження комуністичного тоталітарного режиму в Україні: характеристика та основні особливості

В умовах сучасних тенденцій розвитку суспільства права людини, демократія та історична цінність нашої історії стають все більш актуальними. Тому вивчення комуністично-тоталітарного режиму має вагомий чинник впливу на формування суспільства.

Проте, варто зауважити, що тоталітарний режим 1920–1930-х рр. мав свої особливості. Його ініціатори впроваджували з особливою жорстокістю. Головним наслідком сталінського тоталітарного режиму став геноцид українського народу. Сьогодні, коли відкритий доступ до маловідомих архівних матеріалів, є можливість переосмислено вивчати болісні питання творення радянського тоталітаризму [17, с. 74].

Термін «тоталітаризм» набув нового значення у 1920-х рр. Тлумачення слова має коріння від латинської «totalitas» (повнота, цілісність) і «totalis» (весь, повний) [128, с. 52]. Вивчаючи питання використання даного терміна, слід зауважити, що його складова частина – «тоталітарна держава» вперше прозвучало з вуст італійського диктатора Б. Мусоліні [53, с. 674].

Після Жовтневого перевороту 1917 р. влада в росії перейшла до більшовиків. Були утворені радянські органи влади, а незалежні політичні та соціальні партії і організації були розгромлені. Більшовики намагалися консолідувати свою владу та ліквідувати будь-які опозиційні рухи.

Становлення тоталітарного режиму в Україні відбувалося поетапно. Початок цього процесу був пов'язаний із військовим вторгненням більшовицьких військ у країну безпосередньо після Жовтневого перевороту у грудні 1917 р. Даний переворот мав на меті придушити владу Української Народної Республіки та підпорядкувати Україну радянському режиму.

Після встановлення радянської УНР у м. Харкові у грудні 1917 року відбувається війна радянської росії проти УНР в ході якої було підписано Четвертий універсал, який датується січнем 1918 року. Повалення влади УНР та встановлення 29 квітня 1918 року політики Павла Скоропадського, влада якого завершилася із приходом до влади політики Директорії, яка теж зазнала краху під час другої війни радянської росії проти УНР кінця грудня 1918 року і до розгрому військ Директорії [150, с. 237].

Формування тоталітаризму здійснювалося після заснування в Україні у січні 1919 року Української Соціалістичної Радянської Республіки (УСРР). Вона фактично була незалежною на папері, але її функціонування базувалося на федеративному військово-політичному зв'язку з радянською росією. У системі УСРР спостерігалася відсутність чіткого розподілу компетенцій між центральними та республіканськими органами, не був чітко встановлений розподіл їхніх прав і обов'язків. Найважливішим інструментом у процесі насадження комуністичного ладу та його ідеології стала створена партійно-політична сила – Комуністична партія (більшовиків) України (КП(б)У), яка була утворена у квітні 1918 р. як складова РКП(б). Встановлення однопартійної диктатури, нав'язування комуністичної ідеології та КП(б)У стали ключовими інструментами у процесі подальшого політичного протистояння в Україні [17, с. 74–75].

Фактично державні органи УСРР не мали своєї автономії і підпорядкувалися москві. Можна з впевненістю стверджувати, що УСРР на початку 1920-х рр. виступала як псеводержава.

Під керівництвом нової радянської більшовицької влади здійснювалися радикальні економічні перетворення, наслідком яких стала поступова націоналізація промисловості. Більшовики намагалися контролювати різноманітні ділянки розвитку сільського господарства. Ці дії спричинили поступову трансформацію економічної та соціальної сфер суспільства.

Після встановлення радянської влади в Україні Й. Сталін, будучи ще на початку 1920-тих років наркомом національностей, розглядав можливість

скасування формальної незалежності УСРР та інших радянських республік. Його ініціативу підтримала керівна верхівка РКП(б).

Процес створення тоталітарно-репресивного режиму в Україні розпочався ще у 1919 р., коли проводилася політика «воєнного комунізму», ініціатором якої був Володимир Ленін. Під час політики «воєнного комунізму» всі підприємства були націоналізовані. Впровадження цієї політики носила пропагандистський характер.

П. Панченко в праці «Сторінки історії України ХХ ст.: (Українське село: поступ, сподівання, тривоги)» по-новому підійшов до питань розвитку аграрного сектора [121]. Воєнний комунізм – це система соціально-економічних відносин, заснована на ліквідації товарно-грошових відносин і концентрації всіх ресурсів у руках більшовицької держави. На початку 1919 р. низкою декретів та постанов було запроваджено продовольчу розкладку (продрозкладка) для селянських господарств. Уведено державний розподіл продуктів за класовою ознакою (карткова система). Здійснено натуралізацію господарських відносин; загальну трудову повинність і зрівняльний принцип в оплаті праці [150, с. 256].

Селяни в умовах проведення політики «воєнного комунізму» втрачали мотивацію до праці, оскільки бачили, що держава привласнює собі практично все. У своїй спробі забезпечити армію та робітничий клас, держава використовувала запаси, які селян утримували до початку нового врожаю, що ще більше загострило ситуацію. В Україні економічне становище було вкрай складним. Вперше використали маніпулювання з тотальним контролем над населенням для досягнення політичних цілей. Відбувалося зменшення посівних площ, що спричинило появу голоду 1921–1923 рр. [52, с. 454].

Серед головних причини голоду були: руйнування сільського господарства, введення політики «воєнного комунізму» та підвищення продовольчої розкладки. Варто зазначити, що у 1921 р. показник урожайності становив менший відсоток порівняно з іншими роками. Жодна з

губерній, яка голодувала не була звільнена від податку. Хліб транспортували до росії. Варто зауважити, що голод москва використовувала як засіб придушення непокори зі сторони українців [151, с. 255–257].

Місцева влада замовчувала факт голоду. Відсоток голодуючих з часом ставав вищим. Врятувати ситуацію намагався уряд УНР в еміграції, який оголошував на весь світ, що існує факт голоду на теренах України. Довгий період часу радянська влада приховувала смертність, але все ж таки 16 січня 1922 р. політбюро ЦК КП(б)У дозволила опублікувати в пресі про голод, який набув поширення на Півдні України. В свою чергу, атеїстична влада скористалася фактом голоду, як зручний привід до посилення репресій щодо духовенства, вилучаючи коштовності із храмів, аргументовуючи тим, що треба закупити зерно з-за кордону. Допомога спрямовувалася від міжнародних товариств, таких як: АРА, місії Ф. Нансена, Джойнта, але відповідна допомога так і не була направлена в УСРР [150, с. 255 - 259].

Через певний проміжок часу більшовицька влада відмовилася від політики «воєнного комунізму». Відбулися радикальні зміни на селі, зокрема у сфері дрібнотоварного виробництва.

Важливим кроком у запровадженні настанов комуністичної влади виступила утворення Радянського Союзу. 10 грудня 1922 р. на VII Всеукраїнському з'їзді рад у м. Харкові було підписано Декларацію про утворення СРСР, до складу якого ввійшла Українська Соціалістична Радянська Республіка, білоруська СРР, Закавказька Федерація та російська республіка. Формування даної траєкторії побудови держави імперського типу спонукало до встановлення тоталітарного режиму, зокрема і в Україні. Розроблення першого варіанту Конституції СРСР припав на січень 1924 на II з'їзді рад, але згодом даний текст був змінений і затверджений з урахуванням нового державного статусу у травні 1925 році на IX з'їзді. Згідно Конституції, яка зазначала, що кожен громадянин республіки став автоматично громадянином СРСР, а це спонукало до поступової втрати своєї національної ідентичності [116, с. 273; 150, с.258].

Через поступову господарську розруху, спричинену політикою «воєнного комунізму», у жовтні 1921 р. Ленін вперше порушив питання про переведення державної промисловості частково на приватні рейки виробництва. Відбувся перехід до «нової економічної політики», що дозволило ввести господарювання у приватному секторі. У період непу люди почали вільно займатися економічною діяльністю, адже було скасовано заборону на дрібне приватне підприємство і торгівлю. Це допомагало покращити ситуацію з продовольчим дефіцитом, відновити роботу промислових підприємств і транспортної інфраструктури. У жовтні 1921 р. державний банк СРСР почав випускати нову грошову одиницю – червінець [51, с. 45].

У період непу (1921–1928 рр.) відбувалася трансформація господарських відносин, спостерігався активний розвиток приватного сектору у селі та місті. Це сприяло зміні підходів до розподілу ресурсів, адже держава розподіляла лише частину своїх запасів, а частину віддавала у вільний обіг на ринку.

Для залучення продуктивних сил до економічного виробництва держава дозволяла деякі державні підприємства здавати в оренду приватним особам. Даний крок був спрямований на ефективне використання ресурсів, що раніше не було доступно для держави. Орендарі вкладали свої заощадження у виробництво, а держава мала забезпечити контроль за їхньою діяльністю для забезпечення ефективного використання їх і отримання максимальної користі [4, с. 173, 180].

Однак для радянської влади перехід до непу був вимушеним і тимчасовим кроком для подолання випробувань, задля подальшого розвитку радянської соціалістичної моделі. Починаючи з 1925 р. спостерігалася тенденція на позбавлення селян економічної незалежності і перетворення їх на робочу силу, контрольовану державним сектором економіки [2, с.618].

У 1924 р. після смерті В.Леніна відбулися зміни в українському суспільстві. У 1927 р. Й. Сталін перемиг у боротьбі з М. Бухаріном і

Л. Троцьким та поступово встановив комуністичний тоталітарний режим. Початок абсолютного одноосібного контролю припав на час розгрому групи Л. Троцького та Г. Зінов'єва у 1927 р. Рік остаточного встановлення одноосібної влади Й. Сталіна можна вважати 1929 р., який ознаменований, як «рік великого перелому». Й. Сталін відмовився від політики НЕПу і взяв курс на встановлення політики «індустріалізації» і «колективізації» [137, с. 351; 125, с. 647].

Під час встановлення командно-адміністративної системи, Україну піддавали так званій васалізації, маскуючи це під «автономізацію». Після цього наступила «форсована» індустріалізація та «суцільна колективізація» сільського господарства. В результаті формувалася командно-адміністративний апарат, який призвів до ліквідації «ідеологічної різноманітності» і контролював культурний розвиток держави. Ці заходи спрямовувалися на те, щоб Й. Сталін міг привласнити собі всі структури керування та забезпечити централізоване управління з Москви. Такий процес активно протікає у 1920-х рр. і є проявом формування тоталітарного режиму з вираженою агресивністю [150, с. 266–269].

У 1925 р. на XIV з'їзді ВКП(б) було оголошено процес індустріалізації. Радянський Союз створив механізм економіки, який заснований на панівному політичному керівництві. Всесоюзний наркомат народного господарства зосередив у своїх руках важку промисловість. У 1929 р. було проголошено курс на форсовану індустріалізацію [37, с. 1–12; 40, с. 149–150].

Упродовж 1920-х років формувалися засади тоталітарного режиму з надзвичайною жорстокістю. Форсовану індустріалізацію, яка містила в собі п'ятирічні плани, які тривали з 1928–1932 рр. та другу п'ятирічку, з 1933–1937 рр. [137, с. 353]. Варто зазначити, що під час другої п'ятирічки було запроваджено політику соціалістичних змагань. Найяскравішим прикладом його став «стаханівський рух», суть якого полягала в тому, що гірник Олексій Стаханов здійснив рекордний видобуток вугілля [150, с. 270].

Й. Сталін прагнув узалежнити сільське господарство від промисловості. Це призвело до того, що у 1929 р. було взято курс на суцільну колективізацію, яка виявилася жорстокою. Вона стала трагічною для заможних людей, які проживали у селі. Було здійснено ліквідацію куркульства, як класу. По відношенню до заможних селян проводилося тотальні репресивно-каральні дії [151].

Основою колективізації стало створення колективних господарств шляхом примусового усупільнення земельних ділянок, реманенту, робочої та продуктивної худоби. Силовими методами проводилося адміністративне усунення приватно-кооперативного сектору; здійснювалося запровадження колективних форм господарювання та утвердження державної власності на засоби виробництва в сільському господарстві [1, с. 46].

Умови ведення господарювання на селі у кінці 1920-х – на початку 1930-х років були вкрай складними, хлібозаготівлі тривали до червня 1931 року. Із села викачувалися мільйони пудів зерна і практично безперервно відбувалися трагічні для селян хлібозаготівлі, які призвели до масового винищення людей. Трагічним наслідком колективізації став Голодомор 1932–1933 рр, який був проведений на території України у великих масштабах. Ряд дослідників, таких як В. Марочко, О. Веселова та О. Мовчан, зазначають, що Голодомор 1932–1933 рр. був спровокований насильницькою колективізацією, хлібозаготівельними кампаніями та масовим терором проти селян на території України, спровокований сталінським тоталітарним режимом [22, с. 54; 40, с.223].

Під час впровадження політики Голодомору восени 1932 р. влада посилювала тиск на українське село. Щоб примусити селян до хлібозаготівлі, 7 серпня 1932 р. РНК СРСР було прийнято постанову «Про охорону майна державних підприємств, колгоспів і кооперативів та про зміцнення громадської (соціалістичної) власності». Згідно з даним документом, розкрадання майна колгоспів і кооперативів каралося розстрілом, а за

«пом'якшуючих обставин» – позбавленням волі терміном не менше ніж на 10 років. У народі цей «закон» отримав назву «закон про п'ять колосків».

Для тримання населення в страху поруч із «законом про п'ять колосків» ВУЦВК і РНК УСРР 6 грудня занесли на «чорну дошку» села, які тривалий час не могли розрахуватися по хлібозаготівлях. Й.Сталін вважав, що українські селяни мають великі запаси хліба. Глибокі розбіжності у народному господарстві призвели до саботажу зі сторони селян. У грудні 1932 р. була видана постанова, яка регламентувала, що під час обшуків, якщо не буде знайдено зернові культури, то в «боржника» відбиралися продовольчі запаси [3; 150, с.275].

Зі встановленням сталінської тоталітарної політики на українських землях було звернено увагу на ліквідацію активних представників українства. Протягом 1927–1932 рр. потенційних ворогів та опонентів було ліквідовано (учасники Української революції 1917–1921 рр., представники дореволюційної інтелігенції, УАПЦ). Паралельно здійснювалося ліквідація заможних селян («куркулів як класу»). З кінця 1932 до 1934 р. ці соціальні групи розглядалися як непотрібні та ворожі елементи в концепції побудови «світлого майбутнього», що було метою тоталітарного руху [134, с. 141].

У даний період часу відбувалося усунення українців, які чинили перепони для впровадженню та реалізації комуністичної ідеології та тоталітарного устрою. Передбачалося повне підпорядкування уніфікованому центральному органу на адміністративному та політичному рівнях. Основними методами впровадження тоталітаризму стали масовий терор проти представників інтелігенції в Україні [137, с. 368].

Одним з яскравих прикладів тоталітаризму є масові політичні репресії, спрямовані проти українців. Перші судові процеси спрямовані проти патріотично налаштованої інтелігенції. Необхідно виокремити такі невмотивовані проти патріотично налаштованого українства сфальсифіковані процеси:

«Справа СВУ» (Спілка визволення України) 1930 р. Сьогодні вона вважається вигаданою антирадянською організацією серед інтелегенції. На лаві підсудних процесу, який тривав з 9 березня по 19 квітня 1930 р. в м. Харкові, опинилося 45 осіб, серед яких були науковці, письменники, педагоги та інші діячі культури. Підсудні були звинувачені в організації антирадянської підпільної організації з метою повалення радянської влади та створення незалежної української держави за підтримки іноземних держав. Судовий процес був показовим і широко висвітлювався в радянській пресі з метою залякування населення та дискредитації українського національного руху. Багато обвинувачених визнали свою «провину» під тиском і тортурами. Покарання були суворими: смертні вироки, згодом замінені на тривалі терміни ув'язнення в таборах, що фактично спричинило зникнення патріотично налаштованої української інтелігенції [2, с.627; 40, с.200] (див. Додаток А).

«Справа Українського національного центру» – неіснуюча «контрреволюційна організація» (частиною якої було оголошено «Українську військову організацію»). Зазначалося, що організація нібито готувала збройне повстання з метою повалення радянської влади в Україні та встановлення капіталістичного ладу на зразок УНР. 7 лютого 1932 р. за цією справою було позбалено волі на строк від 3 до 6 років 50 осіб, у тому числі 30 колишніх членів УПСР і УСДРП. У приналежності до організації звинувачували також колишніх членів КПРС і нечленів, зокрема галицьких українців.

Наступного року 33 засуджених було репресовано (21 розстріляно). Ця справа є одним із важливих каральних заходів більшовицького режиму проти видатних представників української інтелігенції та стало важливим кроком у подальшому запобіганні розвитку українізації. У цій справі проходив і академік М. Грушевський, але слідство проти нього було закрито. Його дочці погрожував депортація на 10 років, вимагаючи «доказів» [70, с.29–59; 150, с.275] (див. Додаток В).

Іншою резонансною справою, яку сфальсифікувала радянська влада – це сфабрикована справа проти «Української військової організації» 1933 року. «УВО» начебто планувала бунт проти комуністичного режиму в УСРР та мала зв'язок зі справжнім закордонним УВО, на чолі якого був Євген Коновалець. Варто зазначити, що показового процесу в цій справі не проводилося. Серед обвинувачених за участь в «УВО» були: Матвій Яворський, Михайло Грушевський та Лесь Курбас. Арешти за участь в УВО тривали і в 1937 році. Більшість фігурантів цієї справи загинули під час репресій. Більше того, багато з них пов'язані й з іншими справами поза «УВО», де їх звинувачували в участі в інших «організаціях» та «товариствах». Головою «УВО» вважався Олександр Шумський, але він зумів відкинути звинувачення (але у 1946 р. після заслання на термін 11 років був заарештований одним із співробітників Радянського Союзу (МГБ) і вбитий). Обвинувачені в участі в УВО були здебільшого формально реабілітовані посмертно у 1950-х роках [150, с.276; 153] (див. Додаток Б).

Прояви тоталітаризму у масових політичних процесах містили в собі такі елементи, як:

- створення каральних структур, таких як Державне політичне управління та Народний комісаріат внутрішніх справ;
- розширення впливу системи ГУТАБ (головне управління таборів);
- зменшення термінів розгляду справ і винесення вироків;
- захоплення контролю над усіма сферами державної влади; формування культу Й. Сталіна;
- організація провокаційних та репресивних політичних процесів;
- передача судових повноважень «трійкам» – спеціальним позасудовим органам, які склалися з представників партії, НКВС та прокуратури [98, с. 3].

Таким чином, жорсткий політичний режим 1930-х років, який характеризувався періодичними чистками партійних, радянських та

господарських кадрів, був безпосередньо пов'язаний з моделлю індустріалізації та колективізації. Адміністративно-командна система управління економікою, що передбачала централізоване оперативне керівництво виробництвом, сприяла цьому процесу. До середини 1930-х років більшовики досягли своєї основної політичної мети – остаточно ліквідували залишки капіталістичних елементів та укладів у країні.

У свою чергу, насильницьке насадження у Західній Україні норм економічного, суспільно-політичного, культурного життя, що були характерними для тоталітарного Радянського Союзу у кінці 1930-х років, називається радянізацією. Загалом процес насильницького насадження на певній території норм економічного, суспільно-політичного та культурного життя, базувався на масових репресіях і терорі, оскільки соціалістична економіка та повоєнна відбудова потребували безкоштовної робочої сили [5, с. 321].

У процесі формування радянізації в Західній Україні, яка мала ознаки ввпровадження сталінської моделі тоталітаризму, можна виділити три основні періоди. Перший – з 1939 по 1941 р. – є початковим, коли активно створювалися та впроваджувалися ключові державні, політичні, соціальні та економічні структури. Характерною рисою є не лише створення цих інститутів, але й їхнє функціонування. Другий період, з 1944 по 1956 р., є перехідним, коли всі вже наявні інститути тоталітарної влади повністю функціонували, але водночас відбувався процес ліквідації їхньої політичної та ідеологічної альтернативи з боку організацій, які виступали проти сталінського режиму, таких як ОУН і УПА. Даний період можна охарактеризувати як кінець утвердження сталінського тоталітарного режиму та початок процесу десталінізації в Західній Україні [64, с. 38-44].

Період з 1945 по 1953 рр. – післявоєнний період, який характеризується жорстокою боротьбою за утвердження сталінізму в західних областях України [29, с. 117; 99, с. 98].

Протягом встановлення політики комуністично-тоталітарного режиму в Україні у кінці 1920-х років було встановлено одноосібну владу Й.Сталіна. Республіка слідувала загальній політиці сталінського радянського та партійного керівництва. У промисловості здійснювалася політика індустріалізації, яка стала форсованою, на селі – колективізація, яка стала насильницькою, а методи впровадження були примусовими, надзвичайними та каральними. Це торкнулося всіх республік СРСР, але жодна з них не заплатила такої страшної ціни, як Україна, яка зазнала Голодомору 1932 – 1933 рр.

2.2 Висвітлення теми «Встановлення й утвердження комуністичного тоталітарного режиму в Україні» в навчальних підручниках

Розвиток ідентичності особистості починається в дитинстві, і школа відіграє в цьому процесі вирішальну роль, оскільки діти проводять там значну кількість часу та отримують структуровану та чітко спрямовану інформацію. У сучасному українському навчальному закладі першочерговим завданням є сприяння розвитку різноманітних умінь і навичок. Нещодавно запроваджений Державний стандарт базової середньої освіти (постанова КМУ № 898 від 30 вересня 2020 р.) підкреслює важливість формування різноманітних компетентностей, приділяючи особливу увагу навчанню дітей усвідомлювати себе громадянами України [6].

Важливою складовою компетентнісної підготовки є історична освіта. В закладах загальної середньої освіти учні розпочали навчання за програмою Нова українська школа. У середній базовій освіті ЗЗСО її запровадили у 2021–2022 навчальному році. У цей час вкрай важливо створити основу для розвитку української ідентичності у дітей.

Сьогодні особливо актуальним є питання висвітлення цієї теми в сучасних навчальних програмах та підручниках. Освітній процес відіграє важливу роль у формуванні історичної пам'яті та громадянської свідомості

молодого покоління. Вивчення історії комуністичного тоталітарного режиму в Україні сприяє критичному осмисленню минулого, розвитку навичок аналізу історичних подій та вихованню патріотичних почуттів.

Сучасні навчальні програми та підручники з історії України є надзвичайно вагомими у висвітленні цих подій. Вони повинні не лише передати факти та хронологію подій, але й допомогти учням зрозуміти їхні причини, наслідки та вплив на подальший розвиток країни. Важливо, щоб молодь усвідомила ціну, яку заплатив український народ за свою незалежність та свободу, і навчилася цінувати демократичні цінності.

Слід дослідити, як тема встановлення й утвердження комуністичного тоталітарного режиму в Україні представлена в сучасних підручниках. Це важливо для виявлення шляхів вдосконалення навчальних матеріалів з метою формування у молоді критичного мислення, патріотизму та глибокого розуміння історичних процесів [10].

Перші три етапи підготовки підручників розглядаються відповідно до хронологічного поділу, запропонованого К. О. Бахановим. З 1991 по 1995 рр. вийшла серія першого покоління підручників з історії, підготовлених українськими вченими. Вони як структурно, так і методологічно переймали на себе аспекти викладання матеріалів радянської ідеології історії. Проте, були спроби демонструвати окремі елементи української національної історії на основі націєтворчого підходу.

Зокрема, у підручнику Ф. Турченка 2003 року була відсутня періодизація встановлення комуністично-тоталітарного режиму в Україні. Також згадуються процеси над «СВУ», «УНЦ» та «УВО», але не зазначаючи, що дані справи були сфальсифіковані. У параграфі 56 про «Голодомор 1932 – 1933 рр.» зазначаються демографічні втрати, а також наведені спогади очевидців тих подій. Крім того, відсутня географічна ідентифікація місць масових поховань жертв репресій. Таке наповнення не дає повної та всебічної картини знань учнів з цього питання. Відображення елітарного характеру репресій та перебільшення кількості їхніх жертв, що може

призвести до свідомих інформаційних маніпуляцій (як правило, з політичною метою) та загрожує сакралізації суспільної пам'яті. Позитивним є те, у цьому підручнику поміщено запитання наприкінці розділу та уривки з літератури для висвітлення теми.

Автор розглядає Україну, з одного боку, як жертву тоталітарного режиму, а з іншого – як співучасника злочинних дій. Тому штучне замовчування важливих історичних подій, а також досить вузький підхід до викладу матеріалу не сприяє утвердженню в суспільній пам'яті національної ідентичності та конструюванню нерадянської національної ідентичності [52, с. 422; 111; 129, с.279, 292].

Між 1996 і 2000 рр. було підготовлено і видано друге покоління підручників, які спиралися на попередні підручники і вдосконалювали їхній зміст і методологію. Наразі автори мають кілька альтернативних варіантів підручників (від 2 до 66), на основі яких підготовлено методичні рекомендації, робочі зошити та дидактичні посібники для вчителів.

Теза про загострення класової боротьби стала теоретичною основою для розгортання боротьби з усіма проявами інакомислення в суспільстві і в партії та виправдання масових репресій. Фактично, ця ідея стає червоною лінією на початку викладу матеріалу автором, і можна зробити висновок, що тоталітарний сталінський режим прагнув ідеологічно виправдати тероризм проти власного народу: у період з 2000 по 2005 р. було видано підручники третього покоління, а підручники другого і першого покоління для учнів десятих класів були приведені у відповідність до необхідного рівня: Ф. Турченко, С. Кульчицький та Ю. Шаповал, Н. Гупан та О. Пометун. Слід зазначити, що два підручники для 10-х класів, видані у 2010 р. – «Історія України» С. В. Кульчицького та «Історія України» Ю. Г. Лебедевої.

У 2018 р. вийшов підручник для 10 класу «Історія України» за авторством О. І. Пометун та Н. М. Гупан, який був рекомендований Міністерством освіти і науки як основний підручник. Підручник містить інформацію про період «Великого терору» 1937–1938 рр., хоча варто було б

замінити термін «Великий терор» і вказати, що тоталітаризм був не тільки 1937–1938 рр., а протягом всього періоду створення Радянського Союзу. О. І. Пометун та Н. М. Гупан окреслюють, що «наприкінці 1930-х рр. страх і репресії проти українського народу набули масового характеру» [133, с. 98]. Підручник О. І. Пометун та Н. Гупан не повною мірою відображають зміст та складові подій «масових репресій». А «білі плями» в текстах підручників потребують наукового уточнення та доповнення [133, с. 166; 130, с. 188 – 197].

У 2018 р. було підготовлено та видано підручник для 10 класу В. Власова та С. Кульчицького «Історія України», який охоплює період з 1914 по 1945 рр. У темі «Масові репресії в радянській Україні» (§23) розділу 4 «Становлення комуністичного тоталітарного режиму в Україні» є багато дискусійних питань. У підручнику вартувало б замінити термін «Великий терор» на «масові репресії в Україні» і зазначити, що масове знищення українського народу тривало не тільки в 1937 – 1938 роках, а й у кінці 1920-х – 1930-х років. «У березні 1937 року Радянський Союз розпочав кампанію репресій, відому під назвою “Великий терор”. Сталін оголосив, що країна перебуває в небезпеці через підступну діяльність диверсантів, шпигунів і підричників» – відзначається у підручнику. Безперечно, використання цього поняття у навчальній літературі не відповідає сучасній науковій практиці та не сприяє створенню повного і вичерпного уявлення про цю тему. Варто зазначити, що позитивною складовою цього підручника є наявні документи, а саме свідчення очевидців, які доповнюють висвітлення даної теми. В кінці кожного параграфа подають ґрунтовні завдання, які покликані систематизувати та перевірити знання учнів [111, с. 121–181].

Для зосередження уваги вчителя на тлумачення теми «Встановлення та утвердження комуністичного тоталітарного режиму в Україні» варто звернути увагу на те, що кожен викладач формує свій календарний графік для висвітлення тієї чи іншої теми [6; 8]

Суспільна пам'ять формувалася відповідно до політичного курсу. Підручники стали важливим інструментом реалізації ідеологічного порядку денного, оскільки історичні події розглядалися в контексті поточної політичної кон'юнктури. Особисте сприйняття автором радянського режиму, особливо становлення тоталітарного режиму в Україні, безсумнівно, також впливало на інформаційне наповнення матеріалу.

Отже, швидкий прогрес науки й техніки, загальна демократизація та гуманізація світової політики, а також універсалізація ліберальної демократії як найбільш оптимальної форми суспільного устрою і державного правління – це важливі тенденції сучасності. Але ХХ ст. було періодом глибоких протиріч і суперечностей, які вилилися у світові війни та сучасні конфлікти. Однією з основних причин цього стало століття боротьби між соціалістичною ідеологією, націоналізмом та реалізацією цих ідеологій у практиці. Соціалізм через соціал-демократичні та комуністичні рухи вплинув на багато країн і сприяв їхньому соціально-економічному розвитку.

Проте комуністичний тоталітаризм став однією з причин появи авторитарних режимів у багатьох країнах, у той час як націоналізм призвів до активної націєтворчої діяльності. Боротьба демократії проти тоталітаризму була однією з головних рис минулого століття, коли формувалися та розпадалися тоталітарні режими.

Установлення тоталітарного режиму в Україні було результатом втручання більшовицької національно-політичної стратегії, яка мала на меті збереження «єдиної і неподільної» соціалістичної росії. Це призвело до знищення української державності, спочатку Української Народної Республіки, а потім автономії УСРР.

Отже, проголошення незалежності України на початку 1990-х років поклали початок формуванню підручників відмінних від тих, які знаходилися в радянському історико-інформаційному просторі України. Водночас, дослідження засвідчило, що спочатку у шкільних підручниках історії України під час вивчення теми «Масові репресії в радянській Україні»

зазначався термін «Великий терор», хоча варто було б його замінити або ж наголошувати, що даний термін був вживаний в радянській час, а в незалежній Україні його не доречно згадувати. Автори часто змальовували Україну як жертву тоталітарного режиму, але іноді підкреслювали і її співучасть у злочинних діях. Однак останні покоління підручників намагаються надати більш об'єктивний погляд на сталінські репресії, уникаючи бажаного приховування фактів чи вигідних інтерпретацій.

РОЗДІЛ 3

Формування аксіологічної компетентності у школярів щодо змісту і особливостей комуністичного тоталітарного режиму в Україні

3.1 Активні методи та інтерактивні технології навчання як засіб формування аксіологічної компетентності

Сьогодні необхідно говорити детальніше про аксіологічну компетентність, як один з видів історико-предметної компетентності, яка орієнтує на конструювання ціннісно-сислового середовища і лежить у площині вирішення конфлікту між реальним та ідеальним в освіті. Заданість культури є історичним та логічним моментом відношення освіти та культури. Творчість стає його реальною та потенційною здатністю виходити за рамки сформованої культури, сформованих відносин до якісно нового рішення, рівня рефлексії, до глибшого знання та ефективної дії.

Існує сукупність компетентностей, що мають інваріантний характер стосовно історичної доби, соціальної або гендерної групи, професії людини, її провідної діяльності у конкретний відрізок часу, але водночас вони визначають прогресивність мислення та вчинків особистості, її властивість «випереджати час», бути передвісником і творцем майбутнього.

Дана компетентність базується на ставленні особистості до світу, її життєвих цінностей, сприйнятих норм моральної поведінки, які стали особистісними смислами. Такі складові, що стосуються аксіологічної сфери особистості, називаються ціннісно-сисловими компетенціями. Вони визначають стійкість особистості стосовно зовнішніх впливів, забезпечують людині збереження «самості» в будь-яких умовах життя, вони є основою суспільної стабільності і водночас еволюційної мінливості. Через них реалізується здатність особистості не тільки адаптуватися в умовах дійсності, яка постійно змінюється, але й змінювати це майбутнє відповідно до своїх

життєвих принципів для забезпечення більш комфортної та ефективної самореалізації.

У загальному вигляді будь-яка компетентність складається з трьох основних компонентів:

1. Когнітивний компонент, пов'язаний зі знаннями та способами їх отримання.

2. Діяльнісний компонент, що визначається процесом становлення умінь на основі отриманих знань та способами реалізації цих умінь.

3. Особистісний компонент (мотиваційно-ціннісний) є мотивами та ціннісними установками особистості, що виявляються у процесі реалізації нею своїх компетентностей [132, с. 125, 24].

Державний освітній стандарт висуває високі вимоги до сучасної школи й вивчення історії зокрема. За короткий термін навчання необхідно отримати великий обсяг інформації, сучасні умови освітнього процесу висувають жорсткі вимоги до знань, вмінь та навичок. Високі запити неможливо задовольнити, ґрунтуючись лише на традиційних методах та засобах педагогічних технологій. Потрібні нові підходи до організації навчання, що спираються на прогресивні інформаційні технології, зокрема на мультимедіа та інтерактивні. В основу Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти покладено системно-діяльнісний підхід, який насамперед заснований саме на інтерактивному методі навчання [6].

Методи навчання в свою чергу поділяються на активні та пасивні. Пасивні методи навчання – передбачають мінімальну участь учнів у процесі засвоєння знань. Учні в основному виступають як пасивні слухачі, сприймаючи інформацію, яку передає вчитель. Хоча використання пасивних методів навчання є малоефективними у навчальному процесі.

Слід виокремити активний метод навчання. Першим хто запропонував активний метод навчання – це була Марія Бірштейн, яка є автором ділової гри. Це метод, який є більш деталізований і широко вживаний. Варто звернути увагу, що активний метод навчання – це спосіб активного

проводження заняття, під час якого учні застосовують розумову та ділову функцію у ході навчальної діяльності задля опанування предмета (див. Додаток Д) [41, с. 43; 24, с. 17]. Н. Буркіна зазначає, що активні методи навчання – це в першу чергу присутність емоційності та мотивації пізнавати знання на уроці, взаємодія під час навчальної діяльності, і звичайно це співпраця між вчителем та учнем і між самими здобувачами освіти на занятті [109, с. 36].

Активні методи навчання зорієнтовані на активну участь учнів у навчальному процесі. Вони стимулюють пізнавальну активність, самостійність та творчість учнів. Якщо пасивні методи містять у собі авторитарний стиль подання інформації, то активні методи мають демократичний стиль викладу матеріалу [32, с. 75].

Існують характерні особливості активного навчання:

- цілеспрямована активізація мислення учнів, засвоєння і творче застосування знань під час вирішення практичних завдань;
- високий ступінь залучення учнів до навчального процесу, що уможливорює активацію їхньої пізнавальної та творчої діяльності у процесі вирішення поставлених завдань;
- самостійне творче розроблення рішень, підвищений ступінь емоційності учнів;
- підвищення мотивації та залученість учнів до вирішення проблем, що обговорюються;
- інтерактивний характер, а саме: постійна взаємодія суб'єктів навчальної діяльності, відбувається вільний обмін думками щодо вирішення проблеми [50, с. 1].

Активні методи навчання містять в собі навчально-організаційні завдання:

- 1) підпорядкувати навчання вчителю як керуючому освітнім процесом;
- 2) забезпечити активну участь у навчальній роботі підготовлених і непідготовлених учнів;

3) здійснювати безперервний контроль за процесом та якістю засвоєння навчального матеріалу.

4) цілеспрямована активізація мислення учнів [41, с. 43].

Застосовуючи аксіологічну компетентність з вивчення питань розвитку тоталітаризму підрадянській Україні, учень має змогу давати моральну оцінку вчинкам, зокрема особливостей функціонування тоталітарного режиму. Знання, отримані здобувачам освіти, вартувало б застосовувати на практиці у повсякденному житті та громадській діяльності, які ґрунтуються на позитивному сприйнятті культурних відмінностей та стійкій ціннісній орієнтації (мотиви, потреби, інтереси, цілі, прагнення, настанови, особистісні ідеали) [132, с. 106].

Головними складовими аксіологічної компетентності є:

- загально-навчальні навички пошуку та опрацювання інформації про цінність культурної спадщини;
- вміння користуватися різними джерелами інформації та розпізнавати різні погляди на події, проблеми;
- оцінка достовірності та якості інформації;
- вміння розрізняти інформаційні упередження;
- розуміння переваг та недоліків медіа як джерел інформації з теми, що вивчається;
- використання мережі Інтернет для пошуку та перевірки інформації; пошук та отримання інформації з офіційних та приватних джерел (архівів, громадських організацій, етнічних спільнот та приватних осіб) [91, с. 193].

До активної навчальної діяльності можна віднести такі технології як «рольова гра» та «ділова гра», метод «Круглий стіл», метод «проектів та застосування моделювальних ситуацій», метод «Ток-шоу» [32, с. 76].

Т. Вахрушева аргументує, що активний метод – це в першу чергу не обов'язково викладання всього матеріалу, а акцент зосереджений на відтворення інформації і на оволодінню знання під час активної навчальної

діяльності. [21, с. 46–49]. У свою чергу О. Куликова зазначає, що за допомогою активних методів потрібно пройти такі етапи, як:

1. Для результативного розвитку в учнів необхідних знань, умінь та навичок доречно дотримуватися системного підходу;
2. Необхідно залучати до процесу навчання як сильних, так і слабких учнів;
3. Важливими є постійний моніторинг та оцінка процесу навчання і підбір якісного матеріалу [50, с. 2].

Активні методи навчання поділяються на імітаційні та неімітаційні. Імітаційні методи концентрують увагу на ігрових елементах навчання. Неімітаційні методи спрямовані на викладання інформації і формування в учнів умінь та навичок (див. Додаток Е) [41, с. 47].

Неімітаційні методи навчання містять в собі такі групи форм заняття, як: лекція-бесіда, лекція-диспут, проблемна лекція, лекція з розгляду конкретної ситуації, лекція-вікторина, лекція-консультація, лекція-прес-конференція круглий стіл, метод «мозкового штурму» [112, с. 11].

Імітаційні методи навчання поділяються на ігрові та неігрові. До ігрових належать: ігри-вправи, ігри-імітації, кейс-метод, ігри-змагання, тощо, неігрові містять такі складові: мікроситуація, ситуація-ілюстрація, ситуація-проблемна, ситуація-інцидент [112, с. 14].

На даний період часу створено велику кількість активних методів навчання, щоправда кожен викладач визначає, який саме метод доречно застосовувати, адже необхідно звертати увагу на віковий сегмент учнів, їхній досвід та знання [24, с. 18].

Інтерактивний метод навчання відповідає на орієнтовану особистість, передбачає моделювання реальних життєвих ситуацій, спільне вирішення проблем та використання рольових ігор для покращення процесу навчання [80, с. 56–63].

Щоб досягнути високий рівень пізнання, варто урізноманітнювати заняття з історії за допомогою «активного методу навчання» та

інтерактивних технологій навчання, а це досягається через активність, зокрема, через виконання практичних завдань, дискусії та використання матеріалу в реальних ситуаціях [112, с. 9].

Для ефективного навчання, потрібні нові підходи до його організації, що спираються на прогресивні інформаційні технології, зокрема на мультимедіа та інтерактивні.

Інтерактивні технології навчання – це методи та підходи, які активно залучають учнів до навчального процесу через взаємодію та співпрацю. Вони спрямовані на створення умов, у яких учні активно обговорюють, розв'язують проблеми та працюють у групах, що сприяє детальному вивченню матеріалу та розвитку навичок критичного мислення [81, с. 13–15; 96; 39, с.143; 42, с.160–163].

Інтерактивні технології навчання засновані на міжособистісному спілкуванні, задовольняють сучасну освітню парадигму, яка «орієнтована на розвиток особистості». Водночас, вони не лише формують, а й розвивають пізнавальну активність та пошукову самостійність, які є передумовами для отримання якісної освіти [85, с. 478–181].

Основна проблема процесу навчання – це фундаментальне і глибоке, ґрунтовне системне навчання учня, що породжує потребу його у науковому мисленні, пізнанні методів, саморозвитку, самоосвіті, пошуку. Рекомендується використовувати різноманітні методи та техніки навчання для задоволення потреб слухачів з різними стилями сприйняття інформації. Мультисенсорний підхід включає в себе використання аудіо- та відеоматеріалів, наочних матеріалів і демонстрацію відео з субтитрами, сприяє залученню двох основних перцептивних дій, а саме сприймання та відчуття [43, с. 120–136].

Т. Коваль та Н. Кочубей стверджують, що інтерактивні технології навчання – це система, що застосовує різноманітні методи, засоби та форми навчання, які використовуються до конкретної мети та змісту навчального процесу, з метою досягнення заздалегідь визначеного результату [42, с. 161].

Науковці І. Прокопенко і В. Євдокімов аргументують, що організація педагогічного процесу базується на комунікації всіх учасників під час навчально-пізнавальної діяльності, сприяє груповій роботі в класі або в групі. Кожен учень осмислює, що від його комунікації залежить прикінцевий результат виконаного завдання групи і повинен публічно відзвітуватися за свою виконану роботу [126, с. 123].

М. Перец зазначає, що інтерактивні технології навчання – це перебіг здобування знань, що стає більш ефективним за рахунок створення вигідних умов навчання, за яких учень відчуває себе успішним [63, с. 56].

Слід виокремити класифікацію О. Пометун та Л.Пироженко. Інтерактивні технології ці дослідники розподіляють на чотири групи залежно від мети уроку та форм організації навчальної діяльності учнів:

- технології кооперативного навчання;
- технології колективно-групового навчання;
- технології ситуативного моделювання;
- технології опрацювання дискусійних питань [131, с. 27, 34, 42, 49].

Відповідно до типу уроку потрібно застосовувати ті методи, які відповідають формі роботи:

- при фронтальній формі роботи: «Мікрофон», «Мозковий штурм», «Ажурна пилка», «Незакінчене речення», «Асоціативний куш»;
- при кооперативній формі роботи: робота в парах («Обличчям до обличчя», «Один-удвох-усі разом»), робота в малих групах, «Карусель», «Акваріум»;
- інтерактивні ігри: «Рольова гра», «Імітаційні ігри», «Драматизація»;
- технології навчання у дискусії: «Прес», «Обери позицію», «Зміни позицію», «Дискусія».

Слід зауважити, що кооперативне навчання надає учням можливість комунікувати із своїми однокласниками і дозволяє реалізувати потребу в

спілкуванні та кращому засвоєнню навчального матеріалу. Під час навчання учень використовує свої знання, уміння та навички на практиці. Власне, те, що сказано твоїм однокласником, засвоюється набагато краще, ніж те що учень буде вивчати це самостійно. Вивчаючи тему розділу «Встановлення та утвердження комуністичного тоталітарного режиму в Україні» за допомогою методу інтерактивного навчання можна розвинути в учнів роботу не тільки з викладачем, але й роботу в парах, заміна пар на трійки, метод «Два-чотири-всі разом», «Карусель», роботу в малих групах або ж метод «Словесна дуель». Це дасть можливість учням краще взаємодіяти та результативно і ефективно навчатися [68, с. 3].

Кооперативне навчання є важливим елементом у навчанні учнів, який формує логічну компетентність і є одним із найефективніших активних методів навчання. Даний вид навчання дозволяє учням спілкуватися, обмінюватися ідеями та разом розв'язувати складні завдання, що є дуже ефективним підходом в освітньому просторі [154, с. 1–21].

Кооперативне навчання дає змогу сформувати у школярів сприятливого ставлення до навчання, розвитку їхніх командних навичок та високої активності на уроках. Воно дозволяє всім учасникам активно брати участь у заняттях, практикувати активне слухання і досягати спільної думки в більш розслабленій обстановці, ніж у великій групі. У невеликих групах навіть сором'язливі учні можуть покращувати свої міжособистісні навички. Висловлюючи власні думки, вони усвідомлюють свої можливості та зміцнюють їх. Крім того, кооперативне навчання вчить уникати конфліктів під час вирішення спірних питань і сприяє командній роботі. Досвід показує, що учні, які працюють разом, навчаються швидше, ефективніше і більш позитивно оцінюють свій навчальний досвід [66, с. 1–8].

Метод «Ток-шоу» можна використати під час уроку узагальнення та систематизації вивченого матеріалу на прикладі теми «Встановлення та утвердження комуністичного тоталітарного режиму в Україні». Один учень називає складові модернізації сталінської політики, другий – описує одну із

складової, наприклад про індустріалізацію, третій – розповідає про колективізацію, четвертий – доповідає про культурну революцію, п'ятий – наслідки даної політики і т.д. На підсумковому етапі заняття можна використати такі методи, як «Незакінчені речення», «Мікрофон», робота в групах [111, с.121–181].

Застосувати метод «робота в парах» можна на прикладі теми «Голодомор 1932–1933 роки». Дається завдання: одна пара досліджує політику радянської влади, яка зумовила Голодомор, друга створює асоціативний ланцюжок про події Голодомору, третя група – інтерактивну карту України, яка вказує на розташування місць, де найбільше було постраждалих від Голодомору.

Використання методу «Карусель» дасть змогу залучити всіх учнів до активної дискусії. Під час виконання завдання у двох групах утворюють два кола: внутрішнє та зовнішнє. Внутрішнє коло відстоюватиме позицію «Політика НЕПу – це позитивний фактор в історії України», зовнішнє – «Політика НЕПу призвела до розрухи економіки та до Голоду 1921–1923 років». Упродовж 1 хв учні мають обдумати аргументи на захист своєї позиції. Потім зовнішнє і внутрішнє кола викладають одне одному (по черзі) свої аргументи. Через 1 хв зовнішнє коло за годинниковою стрілкою пересувається на одного ліворуч; обмін аргументами триває. Коли ви всі повернетесь на свої місця (зробіте повне коло), то учасники кожного кола мають відповісти на запитання: «Чи переконали вас опоненти у своїй правоті? Якщо так, то хто саме?» [58, с. 97–108; 135, с. 32].

Метод «Два – чотири – всі разом» можна застосувати для ефективного розвитку навички в учнів спілкуватися і вміти грамотно вести дискусію на основі вивчення теми «Суцільна колективізація». Під час виконання завдання спершу учням буде поставлено запитання «Чи вважаєте ви, що суцільна колективізація, яка була запроваджена в Радянському Союзі у кінці 1920-х – 1930-х роках, була ефективною політикою для розвитку сільського господарства? Чому?». Після цього учні будуть об'єднані у пари, у кожній

пари буде виділений час 5 хв. Ті пари, в яких думка зійшлась, об'єднуються в пари четвірки, проводиться обговорення. Пари мають прийняти спільне рішення і згодом відбувається обговорення учнів всього класу [144, с. 6].

Метод «Акваріум» можна застосувати для вдосконалення навички в роботі в малих групах. Виокремлюються завдання з вивчення теми «Політика коренізації в УРСР – 1923 рік»: 1. Постановка проблеми: Порівняйте політику коренізації в Радянському Союзі з політикою національної автономії в Україні. Які переваги та недоліки кожної з цих політик з точки зору збереження та розвитку культурних та національних ідентичностей?; 2. Учитель об'єднує учнів у малі групи та розташовує їх по колу; 3. Кожна група обирає представника; 4. Групам надається 10 хвилин на обговорення проблеми та напрацювання; 5. У центрі класу збираються представники груп для виступу. Решта учасників можуть передавати інструкції своєму представникові письмово; 6. За потреби вчитель дозволяє представникам та їхнім групам зробити тайм-аут для консультацій; 7. Після завершення виступів групи беруть участь у критичному обговоренні, оцінюючи аргументи та виступи кожної групи. Учні також оцінюють, чия позиція їм більш симпатична та переконлива [125, с. 127].

Фронтальна технологія інтерактивного навчання включає в собі роботу всього колективу, яка дає змогу провести дискусію у загальному колі. Усі учні опрацьовують разом проблему або ж в індивідуальному порядку для подальшого контролю результатів [135, с. 34–42]. До фронтальних методів інтерактивного навчання можна віднести такі як: «Мікрофон», «Мозковий штурм», «Ажурна пилка (робота в групах)», «Незакінчене речення», «Дерево рішень», «Велике коло» [149; 31, с. 3].

При використанні методу «Мікрофон» учні зможуть набути навички використовувати на практиці з можливістю говорити чітко та впевнено і головне по змісту [19, с. 375]. Так, під час виконання завдання з теми «Терор 1930-х років» необхідно висловити свої судження щодо запитань «Які були соціально-політичні та економічні наслідки Великого терору для радянського

суспільства та його розвитку?», «Чи реально було не призвести до політики Великого терору або послабити його наслідки? Які альтернативні дії могли б бути використані в той період?» Усі пропозиції записують на дошці. Відбувається колективне обговорення й критичне оцінювання запропонованих ідей.

«Мозковий штурм» – це метод, який дає змогу всім учасникам навчального процесу вільно висловлювати будь-які ідеї, думки та концепції щодо запитань або проблематики, навіть якщо вони здаватимуться безглуздими або алогічними, без тривоги перед критикою або оцінкою з боку інших учасників [93, с. 138–141]. На уроці метод «Мозковий штурм» можна застосовувати не тільки на початковому етапі навчання, а й у середній і на завершальній стадії. Наприклад, на уроці історії пропонуємо скласти розгорнутий план на тему «Громадянське та політичне життя України в 1920–1930-х рр.». Упродовж роботи всі учасники групи виконують завдання.

До різновиду методу «Мозковий штурм» відноситься метод письмового мозкового штурму «Брейнрайтинг». Метод було запропоновано вченими Інституту Баттеля у м. Франкфурті (Німеччина). Зміст даного методу полягає у наступному: учні поетапно заповнюють аркуш паперу своїми цілями, ідеями, які різняться від ідей інших. Коли клас заповнює форму, то розпочинається перевірка та вибір відповідних речень. У кожного є 5–10 хвилин на роздуми. Різниця від класичного методу «Мозковий штурм» полягає в тому, що заборонено оголошувати написані ідеї [144; 112, с. 77].

Якщо у такому методі, як «Брейнрайтинг» прийме участь близько 6 учнів, то вони можуть написати до 100 одиниць варіантів вирішення проблеми. Використовуючи цей метод, учні формують комунікативну навичку і розвивають творчі здібності [143].

Використовуючи універсальне застосування «Брейнрайтинг» під час вивчення теми «Масові репресії в 30-х роках ХХ ст.», необхідно дотримуватися окремих умов для впровадження цього методу. По-перше, для застосування брейнрайтингу слід обирати повторювально-узагальнюючі

уроки; по-друге, сама предметна тема повинна бути широкою, насиченою фактами, подіями, персоналіями, тобто необхідний достатній «ментальний простір», щоб розгорнути інтелектуальну діяльність учнів; по-третє, умова полягає у розподілі класу на підгрупи з 10–12 осіб для їх покращеної роботи. Намагання задіяти у брейнрайтингу (мозковому штурмі) відразу весь клас із 30 учнів буде малоефективним, що призведе до низького результату; останньою вимогою буде запровадження тимчасового обмеження у процесі брейнрайтингу для кожного учня. Це прискорить та посилить колективне вироблення нових ідей [111, с.155].

Задається проблемне запитання, наприклад «Чому на території України було беззаконня?», «Чому тоталітарний режим знищував усі верстви населення УРСР?», «Чому існувала практика доносів, звинувачень серед своїх?». Кожна групка викладає думки на папері. Цей метод допоможе учням, яким складно оголошувати думки в голос, всі є рівними в кінці зачитуються вчителем відповіді і йде обговорення [141].

Залучення методу «Ажурна пилка» дозволяє учням опрацювати значну кількість поданої інформації за обмежений час. Під час вивчення теми «Освіта, наука, література та мистецтво в радянській Україні» необхідно заздалегідь підготувати кольорові стікери для учнів. Буде створено дві групи «аналітики» та дві групи «експерти». Група «аналітики» має опрацювати літературу, науку та освіту в радянський період часу та проаналізовану інформацію, погрупувати і дати відповідну назву певній частині повідомлення. Після того як група «аналітиків» завершить роботу, група «експертів» має вислухати представників «аналітиків» і за короткий час дати свою оцінку. По завершенню роботи учні повертаються у свою «домашню» групу, діляться отриманою інформацією з іншими. Узагальнюють зміст оповідання з виокремленням головної мети заходу [139, с. 258; 16].

Метод «Незакінчене речення» можна використовувати для актуалізації основної частини або ж навіть для закріплення вивченого матеріалу [138, с. 17]. Під час виконання завдання на тему «Створення СРСР» буде

представлено початок речення. Учням потрібно його завершити. Пропонуються такі запитання: 1. Якщо б випала нагода вплинути на етапи створення СРСР, я б захотів, щоб першочерговою ідеєю та метою була...; 2. Коли ми піднімаємо питаннями, що має бути в основі новоствореної держави, я вважаю, що...; 3. Під час формування ідеології СРСР, необхідно було...; 4. Основний принцип, який повинен бути закладений у...; 5. Коли ми акцентуємо на ідеологічні аспекти СРСР, важливо пам'ятати, що...; 6. Якщо я був на місці тих, хто визначав цінності СРСР, я б прагнув забезпечити, щоб... [111, с. 121].

При реформуванні освіти варто звернути увагу на інноваційність, зокрема під час подачі матеріалу у вигляді ігри. Дослідженню ігрових технологій займаються такі дослідники як: Л. Виготський, О. Леонт'єв, Д. Ельконін, О. Сорокіна, В. Шахрай, Д. Щербина.

Ігрова технологія навчання – це взаємодія учнів та викладача, яке охарактеризоване на чіткому плануванні дій та ходу гри, в якій визначено мету та завдання та спрямоване на формування умінь, знань та навичок на основі вибору альтернативи у ході розв'язання проблеми [91, с. 191–197].

До технологій використання ситуативного моделювання у вигляді гри можна застосувати такі методи, як імітація, симуляція, рольові ігри.

Наприклад, метод «Рольова гра (кейс-метод)» навчить вміння запитувати, відрізняти конкретні факти від загальної думки, зуміти визначити важливі та другорядні обставини, проаналізувати і винести думку – рішення [147]. Під час виконання завдання з вивчення теми розділу «Встановлення та утвердження комуністичного тоталітарного режиму» учні виступають у ролі політичних лідерів, таких як В. Ленін, М. Бухарін, Л. Троцький та Й. Сталін. Інші учасники грають ролі громадян і висловлюють свої погляди на політику та на життя в країні. Окремі учасники – це звичайні радянські журналісти, а інша частина грає роль медійників із когорти європейської спільноти. У цій ситуації учні можуть обговорити історичні події, політичні рішення та їхні наслідки, а також оцінювати

радянську систему з різних точок зору. Це дасть їм можливість краще зрозуміти складність та суперечливість історії радянського періоду.

Метод «Case Study» полягає у вивченні реальних або гіпотетичних ситуацій (кейсів), що моделюють реальні проблеми чи події, з якими можуть зіткнутися учні в майбутній професійній діяльності. Кожен кейс надає учасникам можливість проаналізувати ситуацію, знайти рішення проблеми та зробити висновки на основі отриманих даних. Н. Скопенко дійшла висновку, що кейс-метод є дієвим та сучасним методом навчання, який стимулює активну участь учнів у навчальному процесі, розвиває їх критичне мислення, практичні навички та компетенції. Авторка наполегливо рекомендує ширше впроваджувати цей метод у сучасній вищій освіті [84, с. 84]. В. Синишина визначає такі переваги «Case Study»: наближення до реальності; розвиток практичних навичок; критичне мислення; комунікативні навички [77, с. 2].

Використання методу «симуляції» передбачає створення штучного середовища, в якому учнів можуть взаємодіяти з моделями реальних ситуацій, виконувати певні ролі та приймати рішення на основі наявної інформації. Це дозволяє їм випробувати наслідки своїх дій у безпечному та контрольованому середовищі. Метод «симуляція» є потужним інструментом в освітньому процесі, який сприяє глибокому засвоєнню матеріалу, розвитку практичних навичок та критичного мислення. Використання симуляцій дозволяє створити реалістичні умови для навчання, що значно підвищує ефективність підготування учнів до професійної діяльності [48, с. 59–65; 144, с. 17–18].

Варто звернути увагу на реалізацію технології дискусії, адже це груповий метод освітньої діяльності, заснований на взаємній передачі інформації. Дискусія – це розвиток критичного мислення, на основі якого учень може визначити свою точку зору підкріплюючи її власною позицією із аргументацією. Складовою успішного вміння ведення дискусії є вмінням ефективно взаємодіяти одне з одним, висвітлюючи свої думки, уміння слухати погляди інших однокласників і вміння обґрунтовано захищати

власну позицію, здатності контролювати обговорення та уважному врахуванні точок зору співрозмовників [59, с. 137; 103, с. 190].

Дискусія складається з декількох етапів, а саме: 1. Після постановки проблеми учасники формують невеликі групи (від 4 до 6 осіб); 2. В кожній групі обирається лідер (керівник); 3. Встановлюється час для обговорення даної проблеми або ж дискусійного завдання в малих групах, за потреби викладач допомагає учасникам; 4. Представники кожної групи висвітлюють свої погляди на проблему; 5. Разом з вчителем визначаються спільні погляди стосовно основних аспектів обговорення, які фіксуються на дошці за допомогою стікерів; 6. Викладач підводить підсумки виступаючих, вказує загальні напрямки вирішення проблеми для всіх груп і пропонує учням оцінити можливі переваги та недоліки впровадження запропонованих рішень [100, с. 414].

Під час вивчення історії під керівництвом вчителя учні навчаються творчо працювати, набувають навиків розуміти текст підручника, читати його, переказувати, згадуючи прочитане, складати простий і складний план різних документів, писати тези, конспекти, реферати та прагнуть усвідомленого та міцного засвоєння вивченого матеріалу [34, с. 47–49]. Зокрема, під час вивчення теми «Комуністичний тоталітарний режим в Україні» на уроці ефективний метод «Скликання думки». Учням пропонується висловити думку стосовно розуміння значення слів «тоталітарний режим», «комунізм», «тоталітаризм», «режим». Через висловлювання своїх думок учні освоюють тему.

Для реалізації цього методу під час вивчення теми «Життя українського села в період Радянського Союзу» варто застосовувати запитання для обговорення: «Звідки жителі села мали основний дохід для свого проживання? Які були основні сфери занять мешканців села в умовах формування тоталітаризму у Радянському Союзі? Як це впливало на соціальний та економічний розвиток села? Які були основні програми та ініціативи радянської влади щодо сільського господарства та життя селян?

Як ці заходи вплинули на життя селянства, їх соціальну позицію, а також економічний стан українського села в цей період?». Учні обговорюють у малих групах запитання і вкінці підводяться підсумки [133, с. 151].

Під час виконання іншого завдання на тему «Входження УСРР до складу СРСР» клас поділений на дві групи: прихильники вступу УСРР до Радянського Союзу та противники. Кожна група наводить свої аргументи та основні факти, опираючись на історичні документи, факти та аналізу соціально-політичних переконань задля аргументації своєї позиції. Опісля відбувається пленарна дискусія, під час якої учні вільно висловлюють свою думку. В кінці підводяться підсумки та вчитель аргументує у правильності тої чи іншої групки [133, с. 131].

Проаналізувавши навчальну діяльність учнів та навчальну програму, можна дійти висновку, що інтерактивне навчання – це, насамперед, діалогове навчання, під час якого здійснюється взаємодія вчителя та учня. Це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності. Вона передбачає цілком конкретні та прогнозовані цілі. Одна з таких цілей полягає у створенні комфортних умов навчання, таких, за яких учень відчуває свою успішність, свою інтелектуальну спроможність, особливо під час вивчення історії України. Це не лише робить продуктивним процес навчання, а й у цілому реалізує основні цілі Держстандарту з розвитку здібностей та інтересів учнів [74]. Адже в ході інтерактивного навчання, або ж його можуть називати діалогового навчання, учні розвивають вміння критично мислити, розв'язувати критичні проблеми на основі знань та конкретної інформації, зважаючи на альтернативні ідеї та думки, приймаючи акцент на продумані рішення, а також беруть участь в активному обговоренні [38, с. 175].

Для застосування інтерактивного навчання можна застосувати методи «Повний глечик», «Буктрейлер», «Історичні рівняння», пароль або ж кластер. Застосування методу кластеру та інтелект-карти при формуванні інтерактивного навчання на уроці історії може бути дуже ефективним для

залучення учнів до активного розуміння та обговорення історичних подій та процесів. Під час використання «методу кластер» вчитель може запропонувати учням створити кластери (групи) понять, які вони вважають взаємопов'язаними у межах певного історичного періоду чи теми. Наприклад, для вивчення політики В. Леніна та Й. Сталіна учні можуть створити кластери, що включають поняття «воєнний комунізм», «політика НЕПу», «індустріалізація» тощо. Після цього учні можуть обговорити свої кластери та зв'язки між ними, що дозволить їм краще зрозуміти складні взаємозв'язки історичних подій.

Інше у цьому руслі завдання. Учням може бути запропоновано створити інтелект-карти, що візуалізують ключові аспекти певної теми чи періоду історії. Наприклад, для вивчення комуністичного тоталітарного режиму в Україні учні можуть створити інтелект-карту, де центральний вузол буде представляти самі події, а різні гілки будуть включати причини, наслідки, ключові фігури тощо. Це дозволить учням систематизувати інформацію та бачити її взаємозв'язки.

Обидва методи можна комбінувати з іншими інтерактивними підходами, такими як групова робота, дискусії, рольові ігри тощо, для створення більш комплексного та зацікавлюючого навчального досвіду. Крім того, вони допоможуть учням розвинути навички аналізу, критичного мислення та творчого підходу до вивчення історії [87].

Сьогодні важливо звертати увагу на те, що сучасний вчитель має використовувати можливості в інформаційному середовищі для засвоєння змісту освіти учнями. Викладання історії – доволі складний механізм, який об'єднує у собі складові, які є у взаємозв'язку й у постійному русі. Сьогодні у сфері навчального процесу застосовуються різні технології та методи викладання, але серед них головне – обрати потрібні та ефективно використовувати їх на кожному етапі уроку.

Інтерактивні методи визначають, чому центральним елементом одного або кількох класів є рішення кейсу чи проблеми, виконання моделювання,

відповідь на питання, проведення дослідження чи проєкту. Для цього учні повинні аналізувати тему/проблему, мислити, організовуватись, шукати інформацію, працювати в команді та приймати рішення. Учні знаходяться у середині навчальної діяльності, а вчитель допомагає та полегшує цей процес. Аналогічно, інтерактивні методи оптимізуються, якщо їх використання на практиці заохочує співпрацю, оскільки взаємодія, яка потім відбувається між самими учнями, а також між ними та вчителем, полегшує навчання.

При використанні методів кожної інтерактивної технології навчання на уроках історії висвітлюватимуться певні теми. Говорячи про те, що уроки історії мають виховні і пізнавальні можливості в систематичному навчанні учнів про минуле, сьогодення, майбутнє нашого народу в ході вивчення історії України можна відзначити самостійну роботу учнів із наступними складовими використання джерел: підручник; історичні первинні джерела та матеріали: документи, фотодокументи, статистика, художня література та інші; довідкова, суспільно-політична, науково-популярна література; засоби масової інформації та друківані матеріали; може поєднуватись з комп'ютером, електронним підручником та іншими.

Інтерактивні методи навчання можна застосувати за допомогою інтерактивних платформ, таких як «Moodle», «Google Classroom», «Coursera», «Learning Apps», «Kahoot», «HP5», «Rebus 1. com», «UtellStory», «My storybook», «Popplet», «Fishbone» [89, с. 332–334]. За допомогою інтерактивних платформ та застосування інтерактивних методів навчання, варто і розвивати мовну компетентність, зокрема застосування іноземної мови для учнів старших класів можуть бути ефективно використані при вивченні історії України, зокрема під час вивчення теми встановлення та утвердження комуністичного тоталітарного режиму в Україні. Серед інтерактивних методів, які можна застосувати, необхідно виокремити дискусії, дебати, рольові ігри, інтерв'ю, симуляції [39, с. 140–155].

Отже, активні методи навчання дозволяють розвивати аналітичне та критичне мислення учнів і сприяють їхньому залученню до вирішення

проблемних ситуацій, які створюються під час застосування методів «рольова гра», «проектування» і т. д. Активні методи розширюють та вдосконалюють набуті знання та розвивають професійні навички та вміння. Вони сприяють участі у творчій діяльності учнів та забезпечують їхній особистий ріст і розвиток, визначаючи їхні унікальні характеристики та здібності. Ці методи сприяють ефективному особистісному підходу до учня. Учитель повинен бути більш активним і творчим під час уроку, де використовуються активні методи навчання, на відміну від уроку, який є пасивним, коли вчитель просто переказує інформацію, прочитану в книгах або давно відому.

Організація уроків за допомогою інтерактивних або діалогових методів, де взаємодіють учень та вчитель, відіграє важливу роль у засвоєнні теоретичних знань. Використання цих підходів дозволяє учням активно брати участь у процесі навчання, а також ретельно розглядати та розуміти обговорювані теми. Інтерактивне навчання включає різноманітні методи, такі як обговорення, дискусії, рольові ігри, конкурси та інші.

На даний період часу йде мова про формування особистості, яка здатна критично мислити, самореалізуватися, порівнювати події та аналізувати, творчо мислити і знаходити креативні виходи із проблемних ситуацій, можемо ствердити – що це є компетентна людина.

В. Власов слушно зауважує, що усвідомлення історії – це не змальовування події, завчання дат, дослідження причин та наслідків події; це все ж таки пізнання важливості історичних подій та фактів, історичних постатей, які відповідають певним проміжкам часу. Ці узагальнення є важлими, оскільки аксіологічний підхід є важливим елементом у навчальній діяльності і потрібно ретельно приділяти увагу правильності застосування даної компетентності [142, с. 14].

Варто звернути увагу на те, що реалізація аксіологічної компетентності проходить три етапи формування. По-перше, мотиваційно-інформаційний, який полягає у постановці проблеми та висвітлення її вчителем, а учень у

свою чергу відтворює її так як він зрозумів. По-друге, мотиваційний етап, який демонструє розуміння проблематики і ознайомлення її з фактами, випадками, учні оголошують власну думку опираючись на ті знання, які були здобуті на першому етапі. І заключний – це етап наведення аргументів на користі правильності своєї думки, учні активно обговорюють і через дискусії приходять до правильної думки [57, с. 111].

Важливим елементом застосування аксіологічної компетентності є орієнтація на вікові потреби учня, адже саме він є головним активним суб'єктом на уроці, про це варто не забувати, що висвітлення тієї чи іншої теми залежить безпосередньо від особистості школяра та його знань, на які вчитель опирається при викладанні матеріалу. У 10 класі варто використовувати у навчальному процесі вебсторінки офіційних інституцій та громадських об'єднань, зокрема: Український інститут національної пам'яті, Інститут історії України Національної академії наук України, Громадський проєкт «ЛІКБЕЗ. Історичний фронт», електронний архів українського визвольного руху, «Історична правда», «Локальна історія» або «Країна Incognita» [124, с. 14].

Якщо ж брати до уваги і акцентувати на компетентнісному підході, то емоційно-ціннісний стиль є важливим елементом у викладанні історії. Урок з історії може вважатися повноцінним і наповненим, якщо учень залучає комплекс знань, умінь та навичок. На уроках варто висвітлювати повну картину історичних подій, адже учні не тільки аргументують події, а й можуть відтворити собі в уяві.

У роботі нижче будуть наведені методичні рекомендації при використанні доцільних методів задля ефективного формування аксіологічної компетентності, оскільки дана компетентність представляє собою здатність учнів до оцінювання та формулювання своїх думок і аргументації своєї позиції. Методичні рекомендації будуть доцільними при поданні завдань з вивчення тем розділу «Встановлення та утвердження комуністичного-тоталітарного режиму в Україні».

Метод «Ажурна пилка» дає змогу опанувати великий обсяг матеріалу і урізноманітнити урок, залучити більшу частину учнів класу. Негативним моментом використання цього методу є те, що слабші учні, яким важко сприймати швидко і великий обсяг матеріалу, не встигатимуть за активними учнями (див. Додаток Є).

Для опанування даного методу можна подати завдання для теми «Тоталітаризм, як явище сформоване в ХХ столітті». Вправа застосовується у декілька етапів. Групи формуються по 4–5 осіб, кожна група має представлену назву, є домашні та експертні групи. Група №1 аналізує риси економічного життя під час воєнного комунізму, НЕПу та індустріалізації. Група №2 опрацьовує риси суспільно-політичного життя в СРСР під час встановлення комуністичної влади. Група №3 порівнює внутрішню та зовнішню політику В. Леніна з 1917 по 1924 рр. Група №4 порівнює внутрішню та зовнішню політику Й. Сталіна з 1929 по 1939 рр. Після завершення напрацювань групи обмінюються інформацією і діляться своїми враженнями і думками. Опісля, вчитель міняє групи таким чином, щоб кожна група була об'єднана з тих учнів, які були в інших, знову йде обговорення питання і, отже, можна за короткий час опрацьовати матеріал у повному обсязі [131, с. 37; 11, с. 228].

Для ефективного застосування аксіологічної компетентності варто застосувати метод «Мозковий штурм». На думку І. Козинець та М. Журавель, недоліками даного методу може бути неготовність учнів для обговорення, або ж навіть страх для вираження своїх нестандартних поглядів на події і звичайно не вистачає часу для його впровадження [44, с. 240–244]. Але вагомою перевагою буде те, що можна об'єднати учнів різних поглядів. Під час методу розвивається творче мислення та спостереження і можна розвинути винахідливість для вирішення екстраординарного завдання [92, с. 94] (див. Додаток Ж).

Цей метод можна застосувати під час вивчення теми «Внутрішнє і міжнародне становище радянської України на початку 1920-тих років.

Утворення СРСР». Учніам задаються три запитання для розвитку критичного мислення: 1. Які наслідки були для УСРР після утворення СРСР і які були відносини України з іншими республіками?; 2. Які чинники внутрішньої політики та зовнішньої політики вплинули на формування радянської України на початку 1920-х років?; 3. Яке міжнародне становище зайняла Україна після приєднання до СРСР у 1925 році? [111, с. 121]. Ознайомившись із завданнями учні обговорюють і знаходять альтернативні відповіді. В кінці підводяться підсумки. Для аргументації своєї думки учні використовують такі вирази: «думаю, що...»; «я вважаю, що ...»; «на мою думку...» або іншими словосполученнями [132, с. 135].

Третій метод «Займи позицію» має перевагу в розвитку комунікації із однокласниками, демонструє різні думки та аргументацію, надає можливість кожному продемонструвати свою позицію. Негативним моментом у використанні цього методу є брак часу, впевненості у своїх правоті та учень може бути не готовий до вираження своєї позиції [94, с. 187–193].

Готується завдання для застосування цього методу на тему «Чи була запропонована політика модернізації Сталіна корисною для підвищення економічного потенціалу УСРР та СРСР». В різних частинах класу представлені таблички із словами «За», «Проти» та «Складне питання». Кожен учень вирішує, якої він дотримується позиції, та обирає місце біля таблички опісля сформовано групи. Учні аргументовують свою позицію та факти. Потім кожна група по черзі представляє своє обґрунтування класу. Наприклад, група з позицією «За» наводить аргументи: «Позитивного впровадження індустріалізації, колективізації та культурної революції» та група з позицією «Проти» наводить аргументи: «Негативного наслідку індустріалізації та колективізації і запровадження політики масових репресій». Також для підсилення знань учнів і розширення кругозору під час використання цього методу або методу «дискусія» чи «дебати» можна використати матеріали з Ютубу. Корисними для цього будуть такі ютуб-канали, як «Історія без міфів», «Історія з Братами Капрановими імені Т.Г.

Шевченка», «Ігор Щупак. Історія з історією», «Реальна історія» Акім Галімова, «Цікава історія», «WAS: Популярна історія» [133, с. 145].

Важливим є використання методу «Круглий стіл», адже він є формою організації пізнавальної діяльності учнів, яка сприяє формуванню вміння вирішувати проблеми, зміцнювати власні позиції, а також навчає культурі дискусії. Цей метод доцільно використовувати під час проведення узагальнюючого уроку або підсумкового контролю. Нижче наведено приклад практичного заняття із застосуванням цього методу з теми «Зміст і особливості комуністичного тоталітарного режиму в Україні» [76, с. 170].

Мета заняття: з'ясувати риси комуністично-тоталітарного режиму в Україні та його вплив на територію України. Учасники: учні 10 класу. Умови та обладнання: учні, ноутбук, медіа-проектор, комп'ютерна презентація, дошка, картки з іменами учасників, робочі картки. Форма проведення: однорядний круглий стіл. Хід уроку задля реалізації даного методу: 1) Випереджувальне завдання. Учням за тиждень до проведення заняття представляється тема та метод проведення уроку. Завдання учасників ретельно підготуватися; 2) «Круглий стіл» – метод. Обговорюється правила ведення гри. Визначають регламент. Час – 2 хвилини. Робота в малих групах із картками. Завдання: виразити колективну відповідь. Час – 10 хвилин; 3) Відбувається обмін думками та ідеями у вигляді однорядного круглого столу. Завдання: учні мають змогу виразити думку та вислухати ідеї своїх однокласників. Час 20 хвилин; 4) Практичне завдання. Складання інтелект-карти на узагальнення теми розділу «Встановлення та утвердження комуністичного тоталітарного режиму в Україні». Завдання: визначити основні наслідки впровадження режиму на території України та проаналізувати кожний елемент «модернізованої» політики Сталіна з 1929 р. І підкреслити соціально-політичний і культурний розвиток України у даний проміжок часу. Час 5–10 хвилин; 5) Підбиття підсумків. Завдання: рефлексія учасників. Час 3 хвилини [133, с. 174].

Для формування навичок аналізу та систематизації необхідно включати в процес навчання учнів метод активного навчання «аналіз конкретних ситуацій» [126, с. 95]. Цей метод сприяє розвитку активної, пізнавальної та самостійної діяльності учнів. Учні, вивчаючи поданий матеріал, на початку зустрічаються із ситуаціями, в яких перед ними наявна проблема і її потрібно дослідити. Учням потрібно визначити її суть та своє ставлення до ситуації, що неможливе без застосування на заняттях практики аналізу конкретних ситуацій.

Для учнів важлива активність, а саме пошукова та дослідницька робота. На даний час мережа Інтернет має в собі багато інформації, тому для реалізації розвитку власних ідей і дійти до омріяного результату та досягати успіху потрібно використовувати новаторські підходи і знаходити нові шляхи. Проблемне навчання, яке включає спільні зусилля вчителя та учнів, сприяє цьому процесу. Необхідним є залучення учнів до обговорення об'єктивних протиріч розвитку наукових знань та методів їх вирішення, а також відкриття нових знань та розуміння теми «Встановлення та утвердження комуністичного тоталітарного режиму в Україні» учнями [28, с. 15].

Особливу групу в професійній характеристиці вчителя складають так звані «ціннісні» емоції, тобто такі, що є значущими та ідеальними переживаннями для людей: альтруїстичні, комунікативні, романтичні, естетичні та інші. В останні роки емоційний стан вчителів все більше цікавить фахівців різних сфер (медиків, психологів, педагогів тощо), і це не дивно. Вчитель має контролювати свої емоції, адже: по-перше, професія вчителя нині є однією з найбільш стресових; по-друге, нестабільний емоційний стан сучасних вчителів часто поглиблює загальну «емоційну кризу» та суттєво впливає на їх продуктивність; по-третє, емоційна «недостатність» нинішніх педагогів є серйозною причиною зниження ефективності їхньої професійної діяльності [35, с. 92].

Методологічна спрямованість занять з історії на аксіологічну компетентність учнів, на наше переконання, повинна передбачати: систематичність та послідовність викладання матеріалу з використанням інтерактивних та активних методів навчання, зокрема організувати застосування методів: «Вгадай, хто я», «Асоціативний куш», «Мозковий штурм», «Акваріум», «Мікрофон», «Коло ідей», «Займи позицію»; зосередження уваги на стратегії викладання матеріалу, який буде заснованим на співпраці, взаємодії та участі, у тому числі в класах, в яких переважає вплив вчителя, оскільки ці стратегії сприяють соціально-історичній побудові знань; розробку та застосування міжпредметних зав'язків для розвитку критичного мислення та вирішування критичних ситуацій; застосування інтерактивних та активних методів навчання; застосування методів для формування учнів комунікативних навичок та розвитку впевненості в собі та в своїх силах; використання інтернет-ресурсів, мультимедійних презентацій для зацікавлення учнів; використання методів, які дадуть змогу порівняти, узагальнити та висловити свою точку зору, опираючись на власну думку та мову фактів; представлення критичної ситуації задля з'ясування відмінностей та напрямів розвитку історичного процесу.

Таким чином, розвиток науково-технічного прогресу призводить до збільшення обсягу інформації, обов'язкової для засвоєння школярами старших класів навчання, орієнтоване на запам'ятовування, збереження та застосування матеріалу на практиці, зможе задовольнити сучасні вимоги. Активні методи навчання та інтерактивні технології є основним способом вирішення цієї проблеми: формують якості самостійного засвоєння нової інформації, розвиток здібностей, що дозволяють не відставати від науково-технічного прогресу, розвивають аналітичні та практичні вміння, навички роботи у групі та вміння вирішувати навчально-професійні завдання, що в цілому формує аксіологічну компетентність учнів.

Використання інтерактивних методів сприяє активізації процесу навчання, сприяє формуванню ціннісних орієнтацій, розвитку критичного

мислення та уміння аргументувати свої погляди. Активні методи, у свою чергу, дозволяють учням бути активними учасниками навчального процесу, розвиваючи їх спроможність до самостійного мислення, пошуку та оцінки інформації.

Отже, використання інтерактивних та активних методів навчання має суттєвий вплив на формування аксіологічної компетентності учнів, сприяючи їхньому професійному розвитку та адаптації до сучасного освітнього середовища. Дані результати є важливим внеском у вивчення та розуміння ролі ціннісних орієнтацій у навчальному процесі та підкреслюють необхідність подальших досліджень у цьому напрямку.

РОЗДІЛ 4

Використання логічної компетентності з вивчення тем розділу «Встановлення й утвердження комуністичного тоталітарного режиму в Україні»

4.1. Залучення активних методів навчання та інтерактивних методів у формуванні логічної компетентності

Дослідження теми про «Встановлення й утвердження комуністичного тоталітарного режиму в Україні» вимагає не тільки уваги, але й реалізації впровадження на заняттях логічної компетентності. Вивчення даного періоду часу в історії України відкриває широкий простір для розуміння причин, наслідків та глибинних механізмів формування та функціонування авторитарних режимів. Ретельне вивчення цього процесу дозволяє краще зрозуміти механізми утворення та функціонування диктаторського режиму та його вплив на життя і світогляд українського народу.

Використання логічної компетентності дасть змогу досліджувати причини, які призвели до встановлення тоталітарного режиму в Україні, такі як політичні, економічні та соціальні фактори. Для глибокого аналізу комуністичного тоталітарного режиму учням допоможе використання логічної компетентності, яка посприяє розвитку критичного мислення та розвине формування власних думок і позиції щодо подій минувшини.

При формуванні логічної компетентності на уроках історії варто звернути на такі групи методів, як евристичний, дослідницький та проблемно-пошуковий. Евристичний метод ефективно застосовується під час евристичної бесіди, при якій є зазначена проблема і учню потрібно виокремити важливі та другорядні елементи. Згідно Сократа, цей метод розвиває критичне мислення, додає активність у процес та дає змогу

розвивати розумову діяльність. Сократова дискусія являє собою постановку проблематично-логічних послідовних запитань, на які учні мають дати відповідь опираючись на аналіз інформації та власних суджень та ідей [106, с. 46–49]. Значення евристичного методу являє собою спонукання учнів до дослідження певної проблематики і вміння робити висновки та отримані знання у практичній діяльності [117, с. 33].

У свою чергу, проблемно-пошуковий метод у навчальній діяльності, як стверджує С. Омельчук, варто розглядати як представлення конфронтаційних ситуацій, які являють собою вираження думок в проблемному завданні або ж проблемному запитанні [62].

Ефективним у формуванні логічної компетентності буде виступати завдання з аргументацією власних думок, при цьому застосовуючи порівняння спільного та відмінного в історичних подіях, діяльності історичних постатей, у формулюванні поглядів та суджень. Завдання можуть містити написання есе, участь у дебатах, створення «Mind-maps», «PRES-формули» (з англійської Position–Reason–Explanation or Example–Summary), «Кейс-метод», «Коло ідей», «Метод акваріум», «Ділова гра», «Дерево рішень» і т.д.

Метод «Position–Reason–Explanation or Example–Summary» застосовується для розвитку умінь аргументувати та узагальнювати велику за обсягом інформацію та обґрунтовувати власну позицію. Для реалізації цього методу варто звернути увагу на такі завдання на уроці узагальнення та систематизації при вивченні тем роділу «Встановлення та утвердження комуністичного тоталітарного режиму в Україні» учні обґрунтовують свою думку про стан України у період комуністично-тоталітарного режиму [133, с. 130].

Для формування даної компетентності варто звернути увагу на евристичну технологію навчання, адже це дає змогу значно підвищити ефективність навчання та стимулює учнів до активного пошуку нових знань. Ця технологія орієнтує на розвиток творчих здібностей, критичного

мислення та самостійності учнів. Евристична технологія передбачає використання методів і прийомів, під час яких учні самостійно опрацьовують матеріал. Основним ключовим елементом є моделювання проблемних ситуацій, які спонукають учнів до пошуку нових рішень та власних шляхів до розуміння матеріалу.

Складовими технології є: проблемні запитання, завдання на дослідження закономірностей, розв'язування проблематичних ситуацій, що потребують нестандартного підходу. Важливим елементом є роль вчителя як фасилітатора, який не дає готових відповідей, а спрямовує учнів, допомагаючи їм у пошуку інформації та аналізі отриманих результатів.

Евристична технологія також містить в собі роботу в групах, де учні можуть обговорювати різні підходи до вирішення проблем, обмінюватися ідеями та підтримувати один одного в процесі навчання. Це сприяє формуванню командних навичок та вмінню працювати в колективі. У підсумку, упровадження евристичної технології в навчальний процес робить навчання більш цікавим і мотивуючим для учнів, допомагаючи їм розвивати необхідні в сучасному світі навички креативного та критичного мислення, самостійності та вміння працювати в команді [104].

Розвиток логічної компетентності включає здатність аналізувати історичні факти, висвітлювати теоретичні концепції та формулювати терміни. Важливо зауважити, що ефективне виконання будь-якого завдання передбачає логічний підхід. Часто дана компетентність формується за допомогою таких методів, як аналізування документів на задану тематику, використання наочності, перегляд фільмів і серіалів або ж коротких відеороликів, а також застосування методів «Прес» (аргументування власної точки зору), «Дерево рішень» (пошук альтернативних шляхів розвитку історичної хронології подій), «Акваріум» (колективне вирішення проблеми), «Асоціативний кущ» та «Фішбоун» [87, с. 204–208].

Використання активних методів навчання та інтерактивних методів навчання є ключовими елементами розвитку логічної компетентності у

школярів. Залучення групової роботи дає змогу учням обмінюватися ідеями, аналізувати проблеми з різних ракурсів і разом шукати рішення. Коли ж присутній на уроці метод дискусії – це сприяє розвитку критичного мислення, яке дасть змогу учням розвивати комунікативну навичку і логічне мислення для вираження власних суджень, опираючись на факти [32, с. 74–79; 41, с. 43–54; 127;].

Задля застосування інтерактивних методів навчання варто класифікувати їх за видами навчання. Наприклад:

- Кооперативне навчання містить в собі такі методи, як: «Робота в парах», «Робота в малих групах», «Коло ідей», «Акваріум», «Два–чотири–всі разом», «Ротаційні трійки», «Карусель»;

- Колективно-групове навчання містять в собі методи: «Мікрофон», «Мозковий штурм», «Ажурна пилка», «Незакінчене речення», «Дерево рішень», «Обговорення проблеми в загальному колі»;

- До технологій ситуативного моделювання можна віднести такі методи: імітаційні ігри, рольова гра, «Судове слухання»;

- Методи: «Займи позицію», «Шкала думок», «Дискусія», «Ток-шоу», «Займи позицію», «Оцінювальна дискусія», «Дебати», «Прес» є елементами технологій опрацювання дискусійних питань [95, с. 155–158].

В основу інтерактивного навчання виокремлюються принципи, а саме: активності, відкритого зворотнього зв'язку, експериментування, довіри у спілкуванні та рівності позицій [25, с. 56].

Для розвитку логічної компетентності на прикладі теми: «Повсякденне життя українців кінець 1920-х – початок 1930-х рр.» можна залучити метод «Проблемного запитання». Доцільно учням запропонувати завдання: «Яким чином режим тоталітаризму та комунізму вплинув на повсякденне життя українців та які стратегії вони могли застосовувати для забезпечення особистої безпеки та виживання в даних умовах?» [111, с. 219].

Варто звернути увагу на дослідження, які зазначають, що порівнюючи індивідуальну роботу, яка містить в себе схему «вчитель-учень», внутрішньо-групова робота підвищує ефективну роботу на уроці [94, с. 188].

Групова навчальна діяльність дозволяє серед учнів здійснювати спільний розподіл обов'язків, взаємне спілкування та вирішення конфліктів. У ході групової роботи учні мають можливість бути в ролі вчителя та виконувати завдання, які раніше були притаманні лише педагогу. Груповий метод навчання має безліч переваг: дозволяє зробити більше завдань; сприяє ефективному засвоєнню знань і розвитку вмінь; стимулює співпрацю та мотивацію до навчання. Окрім того, групова робота сприяє формуванню дружніх відносин між учнями та розвитку різних навичок, таких як планування, рефлексія та самоконтроль [26, с. 52].

Групова робота посідає чинне місце на уроках історії, але для початку потрібно зрозуміти зміст даної форми роботи. А. Мудрик підкреслює, що групова робота є ефективним способом організації для формування логічної компетентності, адже кожен учасник активно взаємодіє із своїм однокласником. А. Савченко вважає, що групове навчання базується на малих групах, де співробітництво є ключовим принципом. В цьому підході кожен учень отримує певні завдання, а їхня спільна праця спрямована на досягнення загальної навчальної мети та розвиток навичок співпраці і комунікації [18, с. 36].

Групова навчальна діяльність ефективно використовується на всіх етапах навчання, проте найбільш якісно реалізується під час етапу узагальнення та систематизації. Якщо тип уроку практичне заняття, також варто застосовувати груповий метод [55, с. 4].

Зокрема, під час вивчення теми «Масові репресії в радянській Україні» для учнів 10 класу це може виглядати так. Мета – засвоїти та проаналізувати інформацію про масові репресії в радянській Україні, визначити їхні причини та наслідки. Опис завдання: 1. Клас поділений на групи по 4–5 учнів у кожній. 2. Надайте кожній групі інформаційні матеріали (тексти, статті,

відео) про масові репресії в радянській Україні (див. Додаток И, Додаток І, Додаток Ї, Додаток Й). 3. Кожна група аналізує інформацію та дає відповідь на декілька запитань: Які можна виокремити основні причини масових репресій в період комуністичного-тоталітарного режиму? Які були основні методи та інструменти, використані для проведення репресій? Які були наслідки масових репресій для суспільства та окремих осіб? Чи були виявлені вчинені злочини, та як їх кваліфікували?

На завершення кожна група готує коротку презентацію (5–7 хвилин), де вони представлять свої висновки щодо причин та наслідків масових репресій. Після презентації проводиться обговорення, під час якого учні мають обґрунтувати свої висновки та дійти спільного розуміння причин та наслідків масових репресій для України [111, с. 194].

До складових групової роботи варто віднести метод «проектів», які широко використовуються задля формування логічного мислення та комунікативних навичок. У новітній школі використовуються різноманітні методи проектної діяльності, які охоплюють різні підходи, такі, як дослідницький, творчий, ігровий, інформаційний та практичний. Проекти учні можуть представляти у різноманітних форматах: казка, інфографіка, відеорепортаж, буклет, гра, коротке відео, інтерв'ю або ж прес-конференція, комікс, гра-вікторина і т. д. [75, с. 36; 95, с. 155–158].

Так, під час вивчення теми «Суцільна колективізація сільського господарства в радянській Україні» виконуються комікси. Етапи проведення цього завдання: 1. Розділіть учнів на групи по 5–6 осіб у кожній; 2. Кожна група має створити комікс на тему «Суцільна колективізація сільського господарства в радянській Україні». Кожна сторінка коміксу повинна відображати певний етап чи аспект колективізації; 3. Задайте кожній групі наступні завдання для включення до коміксу: представлення життя селян до початку колективізації; пропаганда і пропагандистські заходи, що супроводжували колективізацію; реалізація колективізації та її наслідки для

селян та сільського господарства; опозиція та реакція селян на колективізацію.

Учасники кожної групи спільно працюють над створенням коміксу, розподіляючи завдання між собою та обговорюючи план дії. Група презентує свій комікс перед класом, розповідаючи про зображені етапи та аспекти колективізації. Після презентацій проводиться обговорення, де учні мають порівняти та обґрунтувати свої висновки щодо різних аспектів колективізації, представлених у коміксах [111, с. 180]. Приклад коміксу наведений у Додатку К.

Групова робота – це взаємодія та співпраця між учасниками. Досліджуючи спільні рішення, учні навчаються працювати в команді, слухати інших та враховувати різні думки. Учні враховують різні думки та погляди, що сприяє їхньому розвитку толерантності та розумінню різноманітності. Групова робота сприяє розвитку навичок співпраці та комунікації в учнів, адже це командна робота під час якої вони довіряють одне одному та стають єдиним організмом. Водночас, навчальна діяльність при кооперативній роботі дає змогу урізноманітнити заняття [105, с. 8–12].

Групова форма роботи має такі переваги: здатність залучити учнів до активного навчання, під час якого вони будуть працювати як окремі особистості, так і у частині колективу; притаманний розвиток навичок комунікації та «здоровий» розподіл обов'язків, який спонукає формуванню самостійності та соціальних навичок; у навчальному процесі сприяє не лише розвитку конкретних предметних навичок, але й формуванню ключових соціальних та міжособистісних навичок, які є важливими в академічному та професійному житті; під час колективного навчання учні залучені на 20–30 % більше до навчальної діяльності ніж під час фронтальної; зменшення напруженості від контактування з вчителем, а також присутній розподіл відповідальності між учасниками групи; можливість диференціації та індивідуалізації навчання для різних категорій учнів; формування навичок

самоконтролю, рефлексії та порівняння власної роботи з роботою інших [113, с. 58–59].

Використання рольової гри, яка є частиною групової роботи, дає можливість засвоїти матеріал на 70 %. Цей сегмент роботи вчить учнів ефективно співпрацювати, розподіляти обов'язки та координувати зусилля [119, с. 15].

Розв'язання завдань або проблем у групі може вимагати використання логічних та аналітичних навичок. Спільна робота над рішенням проблеми допомагає учням розвивати ці навички.

Для формування логічної компетентності за допомогою групової форми можна застосувати такі складові форми роботи. Учні діляться на групи і складають різні типи майнд-карт для написання причин та наслідків упровадження політики НЕПу та воєнного комунізму на прикладі теми «Впровадження нової економічної політики» та «Встановлення режиму воєнного комунізму» [111, с. 166]. Учні завчасно поділені на групи і їм представлені теми: «Тоталітаризм – шлях у забуття чи все таки спасіння?»; «Політичні репресії – наслідки та причини»; «Вплив комунізму на світогляд людини»; «Фашизм і комунізм – це одне і те ж саме?». Після розподілу на групи учні мають підготувати відеоролик, інфографіку, буклет. Учні опрацьовують матеріал. Опісля оголошують про виконану роботу, яку захищають [111, с. 194].

Під час обговорення учні мають можливість критично оцінювати ідеї та судження своїх однокласників. Це допомагає розвивати їхній аналітичний підхід до вирішення проблем, оскільки вони навчаються виокремлювати суттєві аспекти та обґрунтовувати свої думки на основі логіки та доказів.

Формування логічної компетентності можна реалізувати під час виконання завдання, яке має назву «Порівняй мене». Це завдання являє собою визначення діяльності історичних осіб, таких як В. Ленін, Й. Сталін, Л. Берія, В. Молотов, М. Хвильовий, О. Шумський, М. Скрипник. Учні діляться на три групи, у кожній з яких представлені по дві постаті, та

розкривають роль внутрішнього і зовнішнього чинника в історичному просторі даних осіб [12, с. 21].

Під час колективного встановлення та вирішення проблеми у групі учні зазвичай спершу аналізують ситуацію, опираючись на конкретні факти та події. Це вимагає застосування аналітичних навичок для зрозуміння причин та наслідків проблеми.

Учасники групи представляють свої різні гіпотези та стратегії для вирішення проблеми. Цей процес вимагає логічного мислення для оцінки ефективності кожної пропозиції та вибору найкращого шляху дії. На завершальному етапі група все ж таки приймає рішення щодо проблеми та завдання. Цей процес дає можливість розвивати навички комунікативної співпраці.

Одним із групових методів виступає «Групова дискусія». Вона дає змогу аргументувати свої висловлювання та сумніви з різних сторін. Дискусії є важливим активним методом навчання, який сприяє формуванню логічної компетентності в учнів. Групова дискусія – це публічне з'ясування істинних думок та знаходження вирішення у проблемних ситуаціях [120, с. 21].

Для застосування дискусії можна використати два різновиди, а саме: біографічні та тематичні. Для залучення учнів у групову діяльність можна використати методи «Коло думок» і «Естафета» [45, с. 255]. Є декілька методів проведення дискусії, наприклад, методи «Прес», «Займи позицію», «Шкала думок», «Ток-шоу» та «Панельна дискусія» [136, с. 100–101].

Під час застосування методу «Коло думок» важливу роль відіграє дискусія. Вона створює безпечну атмосферу, де учні мають змогу висловлювати свої сумніви та запитання. Це сприяє розвитку навичок аналізу та критичного оцінювання інформації. Метод «Коло думок» залучає клас до дискусії і співпраці [60, с. 22–24].

Під час вивчення теми «Стан української культури в радянський період» виконується завдання. Клас розділений на групи по 5–6 осіб. Кожна група має завдання представити роль культурних діячів і їх внесок у розвиток

культури та формування суспільного світогляду. Дане завдання дасть змогу учасникам кола ідей розвинути логічне мислення, аналізувати інформацію та розуміти взаємозв'язки між культурою та історичним контекстом періоду 1930-х рр. Серед діячів виокремлені постаті української культури: М. Скрипник, Є. Патон, М. Драй-Хмара, М. Хвильовий, Ф. Кричевський, Л. Курбас, С. Єфремов, В. Касіян, М. Бойчук, [111, с. 209].

Учні активно застосовують групову дискусію, адже вона є потужним інструментом для розвитку критичного мислення та аналітичних здібностей. Участь у груповій дискусії стимулює учнів аргументувати свої погляди та думки з підтримуючими доказами або аргументами. Це вимагає від них обґрунтовано доводити свою точку зору, що сприяє розвитку критичного мислення. Добра налаштована групова дискусія стимулює учнів до висловлювання своїх сумнівів щодо визначених ідей чи поглядів. Адже зазвичай учні мають різні думки та підходи до проблеми чи теми обговорення. Дискусія допомагає учням розширювати свої знання, бачення та розуміння певної теми.

Групову дискусію можна використовувати під час методу «Дебати». Представлені дві команди – суперники, котрі будуть обговорювати проблемну тему з двох різних точок зору [20, с. 159–168].

Необхідно виконати завдання під час вивчення теми «Запровадження індустріалізації та колективізації». Тип уроку – дебати. Завдання передбачає розвиток логічної компетентності у груповій дискусії: потрібно розділити учнів на групи по 4–5 осіб у кожній; кожна група має бути підготовлена для дискусії на задану тематику. Подаються такі запитання: Чи індустріалізація та колективізація в УСРР були необхідними для модернізації країни у 1930-х рр.? Які були основні позитивні аспекти індустріалізації та колективізації для розвитку економіки та суспільства? До яких негативних наслідків призвели індустріалізація та колективізація для людей, сільського господарства та культури? Чи могла б УСРР досягнути своїх цілей без індустріалізації та колективізації? Які були альтернативні шляхи відносно розвитку

індустріалізації та колективізації, чи вони могли би бути використані для модернізації країни? Чи можна зробити висновок, що індустріалізація та колективізація були успішними чи невдалими економічними та соціальними кроками? [133, с. 145].

Виконання цього завдання сприятиме розвитку логічного мислення, аналітичних навичок та співпраці учнів, а також допоможе краще зрозуміти складні для розуміння історичні події.

Участь у груповій дискусії дає можливість досліджувати різні методи для вирішення проблем. Варто зауважити, що ведення дискусії може призвести до конфліктів, проте варто знаходити вирішення проблем. Під час дискусії можна застосувати метод «Панельна дискусія», під час якої присутнє вирішення проблемних питань та знаходження компромісу між різними поглядами учнів. Важливо, щоб здобувачі освіти вміли розуміти позицію інших учасників дискусії та враховувати їхні думки та переконання. Це сприяє розвитку емпатії та міжособистісних навичок [136, с. 99].

У цілому, дискусія є важливим інструментом для формування логічної компетентності, оскільки вона сприяють розвитку критичного мислення, аналітичних навичок та здатності аргументувати свої погляди. Отже, процес вирішення конфліктів у дискусії є важливим елементом навчання, який сприяє розвитку різних навичок в учнів, включаючи аналітичність, логічне мислення, здатність до компромісу та емпатію. Інтерактивні технології відіграють важливу роль у формуванні логічної компетентності і є ефективним під час активних методів навчання. Метод «Мозковий штурм» дає змогу працювати як у фронтальній, так і в груповій роботі. Під час використання цього методу учні аналізують проблему, приходять до її вирішення з чіткою відповіддю [78, с. 191].

Під час вивчення теми «Аналіз причин та наслідків комуністичного тоталітарного режиму в Україні у 30–ті роки ХХ ст.» учні виконують завдання. Здобувачі освіти перебувають у групах, отримують аркуші зі списком фактів, даних та подій, які відображають тему про встановлення та

утвердження комуністичного тоталітарного режиму в Україні; кожна група отримує завдання, а саме проаналізувати дані факти та події і їх вплив на формування тоталітарного режиму; завдання учасників – визначити основні причини, які допомогли комуністичному режиму закріпитися в Україні, та назвати основні наслідки цього режиму для суспільства; після аналізу групи обмінюються своїми висновками та обговорюють можливі шляхи запобігання подібним режимам у майбутньому. Учням наведено події для аналізу, наприклад: голодомор 1932–1933 років; політика сталінізації у 20-30-х роках ХХ ст.; пригнічення політичних опозиційних рухів та інтелігенції; закріплення ідеології комунізму в усіх сферах суспільства.

Запропоноване завдання допомагає учасникам аналізувати та розуміти складні причинно-наслідкові зв'язки в історичних процесах та розвивати їх логічне мислення шляхом обговорення та аргументації власних точок зору [133, с. 174].

Для формування логічної компетентності можна використовувати візуальну складову використовуючи метод «Хмаринка слів» [23, с. 83]. Під час використання даного методу пропонується таке завдання при вивченні теми «Колективізація» та «Індустріалізація». Учні за допомогою сайту (див.Додаток Л) створюють свою інтерпретацію даної теми у вигляді «хмаринки слів». (див.Додаток М) [111, с. 171–180].

Для реалізації логічної компетентності на уроках історії варто звернути увагу на аналізування різних джерел. Учням запропоновано такі теми завдання «Спростуйте або заперечте позитивний вплив модернізації Сталіна на УСРР». Складіть 3-4 тези щодо історичної важливості пам'яті про Голодомор 1932–1933 рр. як наслідок колективізації. Підсумуйте про політику Сталіна на території України [111, с. 143]; розгляньте / зіставте / аргументуйте судження щодо соціально-економічного та політичного становища в УСРР в період тоталітарного режиму [133, с. 145–151].

Метод «Мікрофон» є формою організації навчально-пізнавальної діяльності учнів, яка дозволяє кожному висловити свою думку, відповідаючи

на запитання швидко та по черзі. Для застосування даного методу можна запропонувати такі теми: «Голодомор 1932–1933 років»; «Колективізація»; «Індустріалізація»; «Розстріляне відродження» [27, с. 3].

Зокрема, пропонується завдання на тему «Голодомор 1932–1933 рр.» учням пропонуються такі проблемні питання: «Які чинники спричинили запровадження владою явища Голодомор?»; «Проаналізуйте економічні та політичні аспекти українського населення в період 1930-тих років»; «Які країни міжнародного співтовариства на факт «Голодомору 1932–1933 років» на території України?»; «Чому деякі країни ігнорували цю трагедію?» [133, с. 155].

При вивченні теми «Колективізація» учням пропонуються такі проблемні питання: «Які були позитивні та негативні чинники колективізації для сільськогосподарського сектору?»; «Як вплинула колективізація на українське сільське населення та його ставлення до радянської влади?»; «Чи можна було прослідкувати опір зі сторони селян проти політики колективізації?» [133, с. 151].

Під час вивчення теми індустріалізації можна запропонувати учням наступні питання: «Як стаханівський рух та ізотовський рух відобразився на свідомості українців?»; «Які були ключові досягнення індустріалізації в Україні? Порівняйте з іншими країнами СРСР»; «Які були соціальні наслідки індустріалізації для українського населення?»; «Які галузі промисловості були найбільш розвинені під час індустріалізації в Україні?» [133, с. 145].

Учням можна поставити такі запитання під час обговорення теми «Розстріляне відродження»: «Які міфи та легенди виникли навколо подій розстріляного відродження? Порівняйте їх із історичною дійсністю»; «Які були наслідки розстрілів для української національної та культурної ідентичності?» [133, с. 166].

Отже, застосовуючи інтерактивні технології, групову роботу та дискусію для формування логічної компетентності дає змогу учням бути активним учасником навчального процесу та розвиває аналітичні думки, які

будуть важливими при подоланні критичних ситуацій у сучасного світу. Логічна компетентність на уроках історії розвивається та формується за допомогою аналізу певного виду інформації. Дана компетентність формується під час застосування нестандартних рішень та методів.

Наприклад, інтерактивні технології можуть використовувати у такому вигляді, як відео, ігри, симуляції та віртуальна реальність, що сприяє активному зацікавленню учнів та підвищує їхню мотивацію до навчання. Використання документальних фільмів на уроках історії дає змогу когнітивному розвитку учнів і формує їх особистий аналітичний погляд, а також розвиває в них орієнтацію в хронологічному просторі, що може бути доречним для порівняльного аналізу історичних періодів [123, с. 228].

Також учням можна запропонувати завдання для висвітлення теми «Нова економічна політика», а саме: Учням потрібно розробити стратегію економічного розвитку для країни або регіону, враховуючи сучасні виклики та можливості. Вони повинні обґрунтувати свій вибір та викласти план дій для досягнення економічного зростання опираючись на основі «Резолюції VI конференції КП(б)У про стан промисловості в умовах нової економічної політики (1921 р., грудень)» [2, с. 588–589].

Для узагальнення теми «Установлення та закріплення комуністичного тоталітарного режиму» учням пропонується завдання у формі методу «Квест». [133, с. 174]. Для впровадження даного методу наведено конкретний приклад завдань: першим етапом під назвою «Розпізнай факт» учасникам потрібно визначити, чи є подане твердження правдивим чи хибним, пов'язаним із встановленням тоталітарного режиму в Україні. Наприклад: «Голодомор 1932–1933 років» був штучно спровокований радянським урядом для підкорення українського народу; другим етапом є «З'єднай відомості» є списки інформації: події та роки. Їх завдання – правильно зіставити події з відповідними роками. Наприклад: «Проведення колективізації в Україні» (1930-1932рр.) або ж «Початок впровадження голодомору (1932–1933 рр.)»; пердостаннім етапом, який має назву «Шукай

відповідь» учасникам потрібно знайти відповідь на запитання: «Хто був головним ініціатором колективізації, індустріалізації, голодомору та масових репресій в Україні?»; і завершальним етапом є «Кросворд» під час якого учасникам подається завдання створити кросворд, де вони повинні заповнити клітинки словами, пов'язаними з подіями чи особами, пов'язаними з встановленням тоталітарного режиму в Україні. Утвердження комуністичного тоталітарного режиму в Україні шляхом активної участі та розв'язання різноманітних завдань [136, с. 91].

Завдяки інтерактивним технологіям учні можуть навчитися за власним темпом та в будь-який зручний для них час і це сприятиме ефективному засвоєнню матеріалу та розвитку їхніх навичок. Варто зауважити, що відео можна запропонувати створити учням створити самотужки розділюючи їх на групи, тим самим формується комунікативна та логічна складова в учнів.

Інтерактивні технології часто базуються на проблемно-орієнтованому навчанні, що дозволяє учням вирішувати реальні проблеми та застосовувати свої логічні та аналітичні навички для знаходження оптимальних рішень. Інтерактивні технології можуть містити різноманітні завдання та вправи, що спрямовані на розвиток логічного мислення та аналітичних здібностей учнів.

Отже, активні види навчання сприяють критичному аналізу поданої інформації. Групова форма навчання використовується для залучення учнів до спільної роботи, яка сприяє більш ефективному запам'ятовуванню великого за обсягом матеріалу, адже та інформація, яка буде озвучена однокласником швидше запам'ятається ніж навіть та інформація яку подіє вчитель. Варто зауважити, що спільна робота над складними завданнями та проектами дає розвиток навичок співпраці і коли учні спільно розв'язуватимуть проблеми то це може слугувати для створювати нових ідей.

Використовуючи дані методи, які були подані вище вони сприятимуть розвитку логічної компетентності і таких навичок, як критичне мислення, аргументація, аналіз, синтез інформації та прийняття рішень. Залучення інтерактивних методів навчання, таких як «круглий стіл», «мікрофон»,

«історична дуель», доповнює групову дискусію та роботу, підсилюючи процес навчання і урізноманітнює навчальний процес. Ці технології можуть використовуватися для створення завдань, які вимагають логічного мислення та розв'язання складних проблем.

У сучасному світі, де ми перебуваємо та інформація є легко доступна та швидкоплинна, тому ключовими навичками для успішного функціонування в різних сферах життя є логічне мислення. У даному контексті формування цієї компетентності має важливе значення у навчальному процесі з учнями.

Для представлення методичних рекомендацій кожен викладач або ж учень, який готує план – конспект має звертати на нормативні документи у тому числі на «Закон України про освіту». Адже, закон дає змогу на доступності та якості освіти, розвиток інклюзивного навчання, підвищення автономії навчальних закладів, а також впровадження принципів академічної свободи та демократичного управління. Важливою новацією є введення концепції «нова українська школа», яка орієнтована на розвиток компетентностей, необхідних для успішної самореалізації в суспільстві [7]. При демонструванні методичних рекомендацій для формування компетентності варто звертати увагу на державний стандарт базової середньої освіти [6] та навчальну програму [8; 9; 10] підручника, який би в повній мірі розкривав успішність формування однієї із ключових компетентностей в даному випадку логічної.

Варто звернути увагу, що розвиток логічного мислення в учнів не зважаючи в якому класі вони перебувають є важливим елементом на уроці. Сама ж логічна компетентність – це співвідношення фактів, історичних подій, процесів, постатей та візуальних зображень, яка має в своїй складові логічне мислення, а правильне логічне мислення – це форма мислення, яка відрізняється відмітною чіткістю, визначеністю, відсутністю суперечностей, логічною послідовністю, обґрунтованістю та здатністю до доказування [88, с. 204–208].

Застосування методу «Кейс», який базується на вивченні реальних ситуацій, які варто аналізувати та пропонувати можливі варіанти рішень проблемних ситуацій. Дана методика цінна тим, що дозволяє учням навчатися приймати професійні рішення під час проведення уроку. Вона сприяє формуванню практичних навичок та вмінь аналізувати та оцінювати факти, логічне та причинно-наслідкове мислення, наукова комунікація тощо. Ці навички розвиваються через різноманітні види активності такі, як: аналіз ситуацій, обговорення, пошук інформації та ознайомлення з можливими шляхами вирішення проблеми [104, с. 43].

Даний метод варто застосувати на етапі систематизація та узагальнення учням можна запропонувати «порівняти політику індустріалізації та колективізації в період модернізації Сталіна 1930-х років» [133, с. 149].

Метод «Ділова гра», який базується на моделюванні та створенню ситуацій, які максимально б відображали дійсну картину в реальному житті. Застосування даного методу сприяє підвищенню мотивації учнів до навчання, оскільки дозволяє їм наочно виявити проблеми у своїх знаннях, а також спостерігати за діями інших учасників. Учні під час підготування до заняття аналізують та систематизують різні джерела інформації; зіставляють та проводять порівняння різних поглядів, наводять причини та наслідки історичних подій залежно від теми заняття [13, с. 7]. Цей метод можна реалізувати на етапі вивчення нового матеріалу при вивченні теми «Створення СРСР» учні створюють імітацію зїзду на якому і було створено СРСР, доприкладу, за одну республіку буде відповідати один учень і опісля кожен учень аналізує причини та наслідки розвитку країни до вступу в СРСР та потенційні наслідки коли буде перебувати в СРСР [111, с.121].

Метод «Коло ідей» демонструє групове обговорення проблемної ситуації під час якої весь клас задіяний у роботі цей метод передбачає такі етапи уроку: по-перше задається проблемне запитання для обговорення в невеликих групах; кожна з них пропонує лише одну ідею з розв'язання проблеми; після цього всі ідеї розглядаються колективною групою. Цей

метод варто застосувати на початковому етапі, учням можна запропонувати таке завдання під час вивчення теми «Голодомор 1932–1933 років», а саме учні представляють свої ідеї аргументовують причини, наслідки та хронологію репресивної політики «Голодомор» [83, с. 61 - 64].

Метод «Займи позицію» сприяє формуванню в учнів власних суджень та висновків. Спершу має бути сформоване дискусійне питання і учні протягом заняття формують особисту логічну послідовність подій і вкінці заняття дають відповідь для вчитель. Учням можна запропонувати таке запитання: «Ви за чи проти політики Сталіна, і чи була ленінська політика більш результативнішою і краща для України ніж Сталіна?». Цей метод і завдання варто застосувати напочатку заняття і вкінці на систематизацію [95, с. 155 - 158].

Для формування логічної компетентності на профільному рівні варто застосувати метод «Дебати», який сприяє формуванню власних переконань, систематизує велику за обсягом інформацію, та на уроці історії відповідно до теми вміє порівнювати історичні періоди та епоху [61, с. 13 - 15]. На основі систематизованого матеріалу учням потрібно дати відповідь на запитання, яке є тематикою дебатів, а саме: «Чи було встановлення комуністичного тоталітарного режиму в Україні?». Перша група виступає – «За встановленням»; друга – «Проти встановлення».

Завдання для групи, які виступають «за»: учням потрібно дати відповідь «Чому вважаєте, що такий режим був необхідний для радянського суспільства?» із наведенням прикладів політичних, економічних та соціальних переваг такого режиму, а також пояснити, як комуністичний тоталітарний режим сприяв розвитку економіки та культури в Україні. Завдання для групи, яка стоїть на позиції «проти»: групі потрібно аргументувати «Чому вважаєте, що встановлення такого режиму було помилкою?» із наведенням прикладів обмеження свободи, порушення прав людини та політичних переслідувань під час цього режиму, і також потрібно пояснити, які

альтернативні методи управління могли б забезпечити розвиток України без введення тоталітарних заходів.

Після підготовки аргументів кожна група виступає з власними промовама та аргументами, а потім проводиться дебата між ними, під час яких учні повинні використовувати логічне мислення для обґрунтування своїх позицій та відповідей на запитання опонентів [111, с. 121–176; 145].

Метод «Проектів» під час даного методу учні можуть уявити себе графічним дизайнером і зможуть здійснити пошук до креативних шляхів вирішення складних ситуацій. Використовувати графічні організатори, такі як ментальні карти або концептуальні картки, щоб учні могли візуалізувати свої ідеї та взаємозв'язки між ними [146]. Завдання, які зможу зацікавити учнів: створити інноваційний дизайн продукту, майнд-карту або рекламну кампанію, яка б ілюструвала ключові події, постатей та факторами, які вплинули на «Встановлення та утвердження комуністичного тоталітарного режиму в Україні». Карта може містити такі складові, як: географічна карта України з позначеними регіонами, де відбувалися важливі події; ілюстрації відомих лідерів та політичних діячів епохи; таймлайн з важливими датами та подіями; фотографії або ілюстрації, що ілюструють життя людей під час тоталітарного режиму; короткі описи подій або осіб, що були ключовими для становлення та утвердження режиму [133, с. 174].

Альтернативними завдання для учнів може виступати, а саме: учні отримують завдання створити рекламний ролик, який ю пролемонструва наслідки встановлення та утвердження комуністичного тоталітарного режиму в Україні. Рекламний ролик має містити елементи: короткий огляд історичних фактів та подій; показ наслідків та впливу режиму на життя людей: обмеження свободи, політичні переслідування, економічні труднощі тощо; відображення протестів та спротиву населення проти режиму; підсумкове повідомлення про важливість пам'яті та вивчення історії для запобігання повторенню подібних подій у майбутньому [111, 121–190].

Метод «Дискусія», варто застосовувати для логічного висловлювання своїх думок. Нижче подано етапи організації дискусій. Перш за все, обрати теми, які цікаві та актуальні для аудиторії. Це можуть бути питання з соціально-політичної сфери, наукові дебати або етичні дилеми. Забезпечити безпечне та відкрите середовище для обговорення теми де кожен учасник почуватиме себе вільно при висловлюванні свої думки. Учням можна запропонувати такі завдання на аналіз: «Яка ваша позиція ...?»; тощо [148, с. 2].

Об'єднання методів «Незакінчене речення» + «Аналіз історичних джерел» під час яких учні будуть досліджувати різні історичні джерела, такі як документи, тексти, свідчення очевидців тощо, щоб зрозуміти причини та наслідки встановлення та утвердження комуністичного режиму в Україні. Вони аналізують джерела, шукаючи логічні зв'язки та спільні теми. Наприклад, одна група аналізує «Лист секретаря ЦК КП(б) Д.З.Мануїльського Й.В.Сталіну про об'єднання радянських республік на правах автономії (1922 р., вересня 4)» [2, с. 595] та друга група аналізує «Декларацію про утворення СРСР (1922 р., грудня 30)» [2, с. 600]. Вчитель завчасно готує запитання і після опрацювання джерел, учні працюють із відкритими реченнями, наприклад: «У листі секретаря ЦК КП(б) Д.З.Мануїльського Й.В.Сталіну про об'єднання радянських республік на правах автономії (1922 р., вересня 4) згадується...»; «Які конкретні аспекти об'єднання радянських республік на правах автономії були згадані в листі секретаря ЦК КП(б) Д.З.Мануїльського Й.В.Сталіну?»; Декларацію про утворення Союзу Радянських Соціалістичних Республік (1922 р., грудня 30) згадує...»; «Які ключові аспекти були включені до Декларації про утворення Союзу Радянських Соціалістичних Республік, які можуть вплинути на розуміння подальшого розвитку радянської історії?».

Таким чином, формування логічної компетентності при вивченні теми «Встановлення й утвердження комуністичного тоталітарного режиму в Україні» вимагає системного підходу та використання різноманітних

методів. Використання цієї компетентності допомагає створити глибше розуміння подій і процесів, що відбувалися в історії України в період встановлення та утвердження комуністичного режиму. Дані методи сприятимуть розвитку критичного мислення, аналітичних навичок та здатності до логічного мислення учнів, що є важливими для збагачення їхнього розуміння історичних процесів та подій, пов'язаних з встановленням тоталітарного режиму в Україні. Наприклад, одним із таких завдань може бути приклад де учні досліджують фактори, що призвели до прийняття таких рішень та їхні наслідки для суспільства; проведення порівняльного аналізу з історією інших країн, які також стикалися з тоталітарними режимами, щоб виявити схожі та відмінні аспекти цих процесів. Активне використання джерел різного характеру, включаючи тексти, відео та аудіо-записи, сприяє розвитку аналітичних здібностей учнів. Використання інтерактивних технологій, таких як інтерактивні карті, презентації та відео, також є важливим елементом формування логічної компетентності. Ці технології можуть надати візуальну підтримку учням, допомогти зрозуміти складні концепції та стимулювати їх інтерес до вивчення історії. Застосування таких завдань в навчальному процесі є важливою складовою освіти та розвитку учнів, оскільки вони допомагають їм не лише засвоїти історичні знання, а й розвивати критичне мислення, аналітичні навички та здатність до логічного мислення - вміння, які є важливими у сучасному світі.

ВИСНОВКИ

Таким чином, встановлення та утвердження комуністичного тоталітарного режиму в Україні у ХХ ст. є однією з ключових тем історії, що потребує глибокого аналізу і розуміння. Дослідження формування логічної та аксіологічної компетентності на прикладі тем про «Встановлення та утвердження комуністичного тоталітарного режиму в Україні» є невід'ємною складовою педагогічної практики, оскільки допомагає учням розвивати не лише знання, але й аналітичні, критичні та ціннісні навички.

Логічна компетентність, яка містить в собі навички аналізу, синтезу, оцінки інформації та висновків на її основі, є основою для розуміння світу навколо нас та прийняття обґрунтованих рішень. Здатність до логічного мислення допомагає розвивати критичний погляд на події, вміння вирішувати проблеми та прогнозувати наслідки власних дій. На прикладі тем розділу учні, можуть аналізувати методи впроваджені владою комуністичного тоталітарного режиму в Україні, а саме насильство та репресії кінця 1920-х – початку 1930-х рр., впровадження форсованої індустріалізації та суцільної колективізації 1929 років, яка згодом призвела до геноциду українського народу впровадженням владою політики «Голодомору 1932–1933-х рр.». Учні аналізують різноманітні джерела, які є представлені на уроках, визначають причинно–наслідкові зв'язки, вирішують проблематичні ситуації, створюють інтелект–карти, хронологічні таблиці та діаграми. Розвиток даної компетентності на уроках історії сприяє глибшому розумінню історичних процесів та явищ.

Аксіологічна компетентність, у свою чергу, передбачає формування ціннісних орієнтацій, моральних принципів та вміння оцінювати ситуації з точки зору моралі та етики. Це важливо для визначення власних життєвих пріоритетів, здатності приймати відповідальні рішення та діяти відповідно до них. Формування цієї компетентності сприяє в учнів розвиток патріотизму, поваги до прав людини, щоправда СРСР дані права були не притаманними,

толерантності та інших гуманних цінностей. Варто зазначити, що період встановлення та утвердження комуністично–тоталітарного режиму в Україні кінця 1920 – початку 1930-х років були вкрай важкими, адже здійснений Голод 1921–1923 років, індустріалізація та колективізація, яка згодом трансформувалася впровадженням владою «Голодомором 1932–1933 рр.» жертвами якого стали мільйони українців, а також насадження владою атмосфери страху, який підсилювався масовими репресіями і появу так званого «червоного ренесансу» – духовно-культурного та літературно-мистецького покоління 1920–1930-х рр. Всі явища, які були в період кінця 1920 – початку 1930-х рр. дають змогу учням оцінювати трагізм історичних подій та формування особистісної думки щодо моральних та етичних цінностей. Формування даної компетентності надасть змогу учням розуміння важливості історичного минулого задля запобігання помилок у сучасному суспільстві.

Варто звернути увагу на те, що використання інтерактивних технологій навчання та активних методів навчання, спрямованих на активну участь учнів у процесі вивчення теми, дозволяє залучити їхню увагу та зацікавленість, що сприяє кращому засвоєнню матеріалу та розвитку критичного мислення. При цьому важливо забезпечити об'єктивне та балансоване подання інформації, щоб учні могли самостійно формувати власну точку зору на предмет обговорення.

Важливим аспектом застосування інтерактивних та активних методів навчання сприяє залученню учнів до активної участі у навчальному процесі, стимулює їхню зацікавленість та мотивацію до здобуття знань. До активних методів можемо віднести, такі як: «Дискусія», «Евристична бесіда», «Ділова гра», колективну розумовну діяльність, самостійна робота з опрацюванням матеріалу і багато інших. До інтерактивних методів слід віднести: «Карусель», «Акваріум», «Прес», «Займи позицію», «Рольові ігри», «Мікрофон», «Ажурна пика», «Мозковий штурм», «Незакінчене речення» і т. д.

Дані методи дозволяють учням взаємодіяти один з одним, обмінюватися думками та досвідом, спільно розв'язувати завдання та вирішувати проблеми. Інтерактивні та активні методи навчання також сприяють розвитку критичного та творчого мислення, а також вміння аналізувати інформацію та приймати обґрунтовані рішення. Вони допомагають учням здобувати практичні навички, які є важливими для їхнього подальшого особистісного і професійного розвитку.

Застосування інтерактивних та активних методів навчання сприяє формуванню соціальних навичок, таких як співпраця, комунікація, толерантність та взаєморозуміння, які є необхідними для успішної взаємодії у сучасному суспільстві.

Окрім, залучення різних методів навчання варто звернути увагу на використання підручників на уроках з історії. Підручник є одним із інструментів на уроках історії, який виконує різноманітні функції, а саме інформаційну, логічну, розвивальну, організаційну, методичну, логічну та аксіологічну функцію. Тому, варто зазначити, що кожен вчитель має зауважити і ретельно підібрати той підручник, який він вважає, що буде доречним у навчальному процесі. Адже, деякі підручники зосереджуються на політичних аспектах встановлення та функціонування режиму, підкреслюючи роль політичних лідерів та політичних інститутів. Інші підручники звертають увагу на соціокультурні аспекти, включаючи вплив режиму на життя людей, їхні права та свободи, розвиток культури та освіти.

Однак у всіх підручниках можна відзначити загальну тенденцію щодо аналізу тоталітарного режиму як системи, що пригнічувала і контролювала суспільство, порушувала права людини та призводила до трагічних наслідків для національної ідентичності та культурного спадку.

Результати дослідження підкреслюють необхідність постійного вдосконалення методик викладання та підвищення кваліфікації вчителів з метою забезпечення якісної освіти. Адже компетентнісний підхід робить засвоєння історії не лише пізнавальним, але й урізноманітненим.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

I. Опубліковані матеріали

1. Історія колективізації сільського господарства Української РСР. 1917–1937. Збірник документів і матеріалів. У 3-х т. Т. 2: Здійснення суцільної колективізації на Україні 1927–1932 рр. Київ : Наукова думка, 1965. 853 с.
2. Історія України : Хрестоматія / Упоряд. В.М. Литвин. Київ : Наукова думка, 2013. 1056 с.
3. Колективізація і голод на Україні 1929–1933: Збірник документів і матеріалів. Київ : Наукова думка, 1993. 736 с.
4. Комуністична партія України в резолюціях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК: У 2 т. Т. I. Київ : Політвидав України, 1976. 1007 с.
5. Національні процеси в Україні. Історія і сучасність: Документи і матеріали. Київ, 1997. Ч. 1. 538 с. Ч. 2. 704 с.

II. Офіційні нормативні документи

6. Державний стандарт базової середньої освіти. Лист затвердженої постанови Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/76886/
7. Закон України «Про освіту». Відомості Верховної Ради України. 2017. № 38–39. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
8. Історія: Україна і світ. 10–11 класи. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. Київ :HREC PRESS, 2022. 64 с. URL: <https://osvita.ua/school/program/program-10-11/58973/>
9. Історія України, Всесвітня історія. Програма для 10–11-х класів ЗНЗ. *Освіта.UA*. URL: <https://osvita.ua/school/program/program-10-11/58972/>
10. Методичні рекомендації 2023/24 – викладання предметів у школі – *Освіта.UA*. Освіта в Україні та за кордоном. *Освіта.UA*. URL: <https://www.schoollife.org.ua/metodychni-rekomendatsiyi-shhodo->

III. Монографії і статті

11. Актуальні проблеми в системі освіти: загальноосвітній навчальний заклад – до університетська підготовка – вищий навчальний заклад: зб. наук. праць матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної конференції, 25 травня 2016 р., м. Київ, Національний авіаційний університет / наук. ред. Н. П. Муранова. Київ : НАУ, 2016. 296 с. URL: <https://www.pdatu.edu.ua/images/news/2021/december/01/1/z-251021.pdf>
12. Андрієвська В. П. Формування предметних компетентностей при вивченні курсу всесвітньої історії студентами коледжу. *Наукові записки кафедри педагогіки : зб. наук. пр. / ХНУ ім. В. Н. Каразіна, Комун. закл. «Харків. гуманіт.-пед. акад.» Харків обл. ради; Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2014. С. 14–23.*
13. Артикуца Н. В. Інноваційні методики викладання дисциплін у вищій юридичній освіті. *Матеріали Міжнар. наук.-метод. конф., присвяченої 390-річчю з дня заснування Київської братської школи – предтечі Києво-Могилянської академії (25–28 травня 2005 р.).* Київ : Стилос, 2005. С. 3–26. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/9fcfc05a-eaf4-496a-9458-ee944e4da984/content>
14. Барліт О. Аксіологічний підхід у педагогіці як ефективний метод пізнання ціннісних аспектів громадянської освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. Запоріжжя, 2011. Вип. 21 (74). С. 15–20.* URL: <http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2011/21/4.pdf>
15. Басіста Л. Формування історико-предметної компетентності школярів (на прикладі вивчення теми «Українські землі у роки Другої світової війни») у 10 класі ЗЗСО. *Історико-краєзнавча діяльність у закладах освіти в умовах нової української школи. Збірник тез доповідей учасників*

Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. ІваноФранківськ, 18 травня 2023 р. / За наук. ред. М. Ю. Косила і А. З. Королька. Івано-Франківськ : Симфонія Форте, 2023. 284 с

16. Бескоровайна Н., Мельник Г. Актуальність використання інтерактивного методу «Ажурна пилка» при навчанні міжкультурної комунікації майбутніх фахівців у галузі міжнародної економіки та бізнесу. *DSpace Repository* :: *Home*. С. 227–230.

URL: <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8ce9d5ae-81ef-4ba3-8389-2dd709d34844/content>

17. Бондаренко К. Фашизм в Україні. *Українські варіанти*. 1997. № 2. С. 74–88.

18. Бондаренко Г. Форми навчання в різновікових групах малочисленого класу. *Початкова школа*. 2006. № 10. С. 34–37.

19. Бочар І., Бочкор О. Особливості інтерактивних технологій в умовах дистанційного навчання. *Репозитарій Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка: Головна сторінка*, Тернопіль. С. 373 – 376.

URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/25945/1/Bochar_Bochkor.pdf

20. Буднік С. Використання інтерактивних методів навчання у гуртковій роботі. *Гуманітарний вісник ДВНЗ «Пересяславський державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»*. Київ : Вид-во «Гнозис», 2013. Додаток 1 до Вип. 31, том IX (51): Тематичний випуск «Вища освіта України у контексті інтеграції до Європейського освітнього простору». С. 159–168.

URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/4241/1/interaction.pdf>

21. Вахрушева Т. Ю. Теоретичні аспекти активних методів навчання. *Національний фармацевтичний університет*. 2008. № 3. С. 46–49.

URL: <http://www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2008-03/08vtyaml.pdf>

22. Веселова О. М., Марочко В. І., Мовчан О. М. Голодомори в Україні, 1921–1923, 1932–1933, 1946–194 : Злочини проти народу. 2-е вид., допов. Київ ; Нью-Йорк : Вид-во М. П. Коць, 2000. 283 с.
23. Веркалець Т. Я. «Хмари слів» як метод формування основних предметних компетентностей на уроках історії. *Імідж сучасного педагога*. 2023. Вип. 5 (194). С. 80–84. URL: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2020-5\(194\)-80-84](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2020-5(194)-80-84)
24. Галаєвська Л. Методи активного навчання української мови в школі (на матеріалі синтаксису й пунктуації). *Українська мова і література в школі*. 2016. Т. 6. С. 16–21. URL: [https://lib.iitta.gov.ua/715283/1/Галаєвська_Методи%20\(1\).pdf](https://lib.iitta.gov.ua/715283/1/Галаєвська_Методи%20(1).pdf)
25. Гевко І. В. Використання інтерактивних технологій в освіті. *Наукові записки [Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова]. Серія : Педагогічні науки*. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. Вип. СХХХІХ (139). С. 53–60.
26. Гейко І. Інтерактивні форми і методи навчання. *Науково-методичний освітянський часопис «Світло»*. 2002. № 3. С. 51–53.
27. Герман В., Устименко О. Методика формування риторичної компетентності учнів старшої школи. *Молодий вчений*. 2023. Вип. 10 (122). С. 28–32. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-10-122-7>
28. Гузик Н. В. Розвиток історичного мислення як засіб формування особистості учнів. *Історія в школах України*. 1998. №7. С. 12–18.
29. Дем'яненко В. М. Мілітаризація суспільної свідомості в СРСР. *Література та культура Полісся*. 2016. Вип. 83. С. 117–128. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ltkp_2016_83_14
30. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : Інноваційні педагогічні технології:метод. посібник. Київ : «Академвидав», оригінал-макет, 2004. 218 с.
31. Довгун І. Інтерактивні методи навчання. *Проблеми та перспективи розвитку сучасної лінгвістичної і методологічної науки : зб.*

- наук. праць. 2014. URL: <https://dspace.nuft.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d9cc76f8-e8d9-43ed-abe6-ce0caef87737/content>
32. Дяченко-Богун М. Активні методи навчання у вищому навчальному закладі. *Витоки педагогічної майстерності. Серія : Педагогічні науки.* 2014. Вип. 14. С. 74–79. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vpm_2014_14_14
33. Захаров Є. Ю. Засудження злочинів комуністичного режиму СРСР / Харківська правозахисна група. Харків : Права людини, 2013. 320 с.
34. Каленюк І. Використання матеріалів музеїв у практиці викладання історії в школі. *Волинський музейний вісник: Наук. зб.: Вип. 5.: Музейна педагогіка. Теорія і практика.* / каф. документознавства і музейн. справи СНУ ім. Лесі Українки; Упоряд. А. Силюк. Луцьк, 2013. С. 47–49.
35. Калюжна Т. Г. Педагогічна аксіологія в умовах модернізації професійно-педагогічної освіти: монографія / за наук. ред. О.В. Уваркіної. Київ : Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2012. 128 с.
36. Калюжна Т. Г. Праксеологічний вимір педагогічної аксіології. *Welcome to – Digital Library NAES of Ukraine.* URL: https://lib.iitta.gov.ua/704622/1/суми_в_моногр..PDF бло 37
37. Карамалі С. Радянська індустріалізація України (1929–1930). *Історія України.* 2004. № 5. С. 1–12.
38. Карпенко О. В., Кухарчук І. О. Інтерактивні технології навчання під час вивчення синтаксису у 8-му класі. *Publishing House.* С. 166–188. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/370/10187/21254-1?inline=1>
39. Кійко С., Смаглій В. Інтерактивні методи навчання іноземної мови учнів старших класів. *Вісник науки та освіти.* 2022. № 2 (2). URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2022-2\(2\)-140-156](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2022-2(2)-140-156)
40. Кіндратенко, А. М. Фальсифікації історії в українських шкільних підручниках. Харків : Майдан, 2023. 252 с.

41. Клименко В., Ачкасова В., Іваненко Л. Активні методи навчання як складова інновації у викладанні географії. *Проблеми безперервної географічної освіти і картографії*. 2019. Випуск 29. С. 43–54. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Pbgo_2019_29_7
42. Коваль Т. І., Кочубей Н. П. Інтерактивні технології навчання іноземних мов. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя. Психолого-педагогічні науки*. 2011. № 7. С. 160–163.
43. Кругляк М., Леонтьєва О., Ткаченко А. *Шляхи підвищення ефективності викладання ієрогліфіки японської та китайської мов у закладах вищої освіти нефілологічного спрямування. Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : педагогічні науки / гол. ред. О. В. Діденко. Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2024. № 13. С. 120 – 136. URL: <https://periodica.nadpsu.edu.ua/index.php/pedzbirnyk/article/view/1601>*
44. Козинець І. І., Журавель М. О. Переваги та недоліки «мозкового штурму» під час колективного обговорення проблем. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія : Педагогіка і психологія*. 2016. № 1. С. 240–244. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vduer_2016_1_41
45. Кузнецова Н. Б. Групова дискусія як форма інтерактивних технологій спілкування. *Тренінгові технології як засіб формування знань та практичних компетенцій: досвід факультетів і кафедр : зб. матеріалів наук.-метод. конф., 3–4 лют. 2009 р. : у 2 т. Київ : КНЕУ, 2009. Т. 1. С. 254–258. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/37c9e75d-d877-48ec-bd82-ef9e0db78b44/content>*
46. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи (бібліотека з освітньої політики) : колективна монографія / Автор. колектив: Бібік Н. М., Ващенко Л. С., Локшина О. І.; під

заг. ред. О. В. Овчарук; Міністерство освіти і науки України. Київ : К. І., 2004. 112 с.

47. Костюк Г. Сталінізм в Україні: (Гене́за і наслідки): дослідження і спостереження сучасника. Київ : Смолоскип, 1995. 508 с.

48. Кравчук Г. Т., Шевчук В. Т. Симуляція як інтерактивний метод навчання майбутніх фахівців-економістів. *Фізико-математична освіта*. 2019. Вип. 2. С. 59–65. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/fmo_2019_2_12

49. Кулик В. Тоталітаризм у традиції та сучасності України. *Філософська і соціологічна думка*. 1993. № 7–8. С. 9–15.

50. Куликова О. Активні методи навчання у підготовці фахівців книгознавчого профілю. *Вісник книжкової палати*. 2014. Вип. № 14. С. 1–5.

51. Кульчицький С. В. Ціна великого перелому. Київ : Україна, 1991. 431 с.

52. Кульчицький С. Червоний виклик. Історія комунізму в Україні від його народження до загибелі. Кн. 1. Київ : Темпора, 2013. 504 с. URL: https://shron2.chtyvo.org.ua/Stanislaw_Kulchytskyi/Chervonyi_vyklyk_Istoriia_komunizmu_v_Ukraini_vid_ioho_narodzhennia_do_zahybeli_Knyha_1.pdf

53. Левко О. В. Прецедентні одиниці в українських релігійних медіа у світлі комунікативної стратегії дискредитації. *Slavia Orientalis*. 2021. № 3 (70). С. 661–681. URL: <https://journals.pan.pl/Content/121266/PDF/2021-03-SOR-12-Lewko.pdf>

54. Луніка О. В. Формування предметної компетентності учнів 7 класу шляхом реалізації краєзнавчої складової курсу історії України. *Збірник наукових праць / Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. «Історія та географія»*. 2013. Вип. 48. С. 144–148. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpkhnpu_ist_2013_48_30

55. Лялевська Г. Диференціація навчання через групові форми навчання. *Краєзнавство. Географія. Туризм*. 2004. № 6. С. 4–6.

56. Мавродієва В. Ціннісні орієнтири студентства в умовах глобалізаційних процесів. *Педагогічні науки*. 2016. Вип. 1 (31). С. 127–134. URL: http://mdu.edu.ua/wp-content/uploads/files/18_3.pdf
57. Малієнко Ю. Формування емоційно-оціночних суджень учнів на уроках всесвітньої історії. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2010. № 34. С. 111. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/psuh_pedagog_probl_silsk_shkolu/34/visnuk_16.pdf
58. Марущак О.М. Поняття компетентності у педагогічній діяльності. *Креативна педагогіка: [наук.-метод. журнал] / Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки «Полісся»*. – Житомир, 2016. – Вип. 11. – С. 97 – 108
59. Матеюк О. Використання дискусійних методів навчання у процесі вивчення дисципліни «Загальна екологія». *Збірник наукових праць Національної академії державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні науки*. 2020. Том 22. № 3. С. 124–136. URL: <https://periodica.nadpsu.edu.ua/index.php/pedzbirnyk/article/view/517/487>
60. Матюшенко О. Інтерактивні методи навчання на уроках музики. *Мистецтво та освіта*. 2010. № 3. С. 22–24. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/mtao_2010_3_8
61. Нечипоренко А. Ф., Тільняк Н. В., Сидоренко Л. М. Особливості розвитку критичного мислення під час проведення дебатів. *World Science*. 2019. Vol. 3. № 3 (43). С. 13–15. URL: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ws/31032019/6414
62. Омельчук С. Навчання морфології української мови на засадах дослідницького підходу: теорія і практика : монографія. Київ : Генеза, 2014. 368 с.
63. Перец М. Використання інтерактивних технологій навчання у вищому навчальному закладі: теоретичний аспект. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2005. № 3. С. 54–59.

64. Пиріг Р.Я., Гранкіна О.А. Архівно-слідчі справи репресованих як історичне джерело. *Тоталітарна держава і політичні репресії в Україні у 20–80-ті роки: Матеріали міжнародн. наук. конф. (15–16 вересня 1994 р.)*. Київ, 1998. С. 38–44.
65. Пироженко В. Наукова об'єктивність і національна свідомість: як вони співвідносяться в історичній освіті. *Історія в школі*. 1998. № 9. С. 36–40.
66. Пометун О., Гупан Н. Використання кооперативного навчання учнів у загальноосвітній школі в Україні: практика і проблеми. Київ, 2011. 16 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/713432/1/Pometun,Gupan.pdf>
67. Пометун О.І. Дидактичні шляхи формування цінностей учнів у процесі навчання історії. *Доба (наук.-метод. часопис з іст. та громадян. освіти)*. 2005. №2. С. 13–17.
68. Пометун О. І. Організація кооперативного навчання учнів: про що варто пам'ятати. *Welcome to Digital Library NAES of Ukraine*. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/713774/1/Пометун3.pdf>
69. Пометун О. І. Предметна компетентність учнів у процесі навчання історії. *Практичний довідник учителя історії. – Бібліотека журналу «Історія і суспільствознавство в школах України: теорія і методика навчання»*, 2015. № 2. 208 с.
70. Пристайко В., Шаповал Ю. Михайло Грушевський: Справа «УНЦ» і останні роки (1931–1934) ; відп. ред. І. Гирич; Центр іст. політології Ін-ту політ. і етнонац. дослідж. НАН України, Служба безпеки України. Київ : Критика, 1999. 350 с.
URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Prystaiko_Volodymyr/Mykhailo_Hrushevskiyi_Sprava_UNTs_i_ostanni_roky_1931-1934/
71. Професійно-творча самореалізація майбутнього педагога в інноваційній освіті: [монографія] / [за ред. проф. М. О. Лазарева]. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2013. 386 с.

72. Раков С. А. Математична освіта: компетентнісний підхід з використанням ІКТ : монографія. Харків : Факт, 2005. 360 с.
73. Раков С. А. Формування математичних компетентностей випускника школи як місія математичної освіти. *Математика в школі*. 2005. № 5. С. 2 – 7.
74. Салтановська С. Використання інтерактивних технологій для формування ключових компетентностей учнів на уроках історії. *Молодий вчений*. 2018. С. 179–181.
URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/conf/ped/27feb2018/68.pdf>
75. Самойленко П. Б. Реалізація методу проектів з використанням інформаційно комунікативних технологій. *Комп'ютер у школі та сім'ї*. 2007. № 4. С. 36–37.
76. Сафонова О. В., Урбанович А. М. Круглий стіл як один з методів формування майбутнього лікаря. *Медична освіта*. 2018. №4. С. 169–172.
URL: https://www.researchgate.net/publication/328749636_KRUGLIJ_STIL_AK_ODI_N_IZ_METODIV_FORMUVANNA_MAJBUTNOGO_LIKARA
77. Синишина В. Особливості використання методу case-study в професійній підготовці майбутніх психологів. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Вітчизняна наука на зламі епох: проблеми та перспективи розвитку»: Зб. наук. праць*. Переяслав-Хмельницький, 2019. Вип. 48. С. 125–128.
URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/36128/1/ОСОБЛИВОСТІ%20ВИКОРИСТАННЯ%20МЕТОДУ%20CASE-STUDY.pdf>
78. Сисоєва С. Інтерактивні технології навчання дорослих. *Рідна школа*. 2010. № 11. С. 3–8. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rsh_2010_11_3
79. Скворцова С. Логіко-математична компетентність дитини: наступність дошкільця і школи. *Дошкільнє виховання*. №5. 2011. С. 13–17.
80. Скляр О.Г., Скляр Р.В. Інтерактивні методи навчання у закладі вищої освіти. Удосконалення освітньо-виховного процесу в закладі вищої

освіти: збірник науково-методичних праць / Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного – Мелітополь: ТДАТУ, 2022. Вип. 25. 348 с.

81. Соколовська І. Знайомимося з інтерактивними технологіями. *Завуч (Шкільний світ)*. 2012. № 34. С. 13–15.

82. Смагіна Т. Конструювання предметних компетентностей суспільствознавчих навчальних предметів у шкільному навчанні. *Вісник Житомирського державного університету ім. Івана Франка*. Педагогічні науки. Вип. 54. 2010. С. 71–73.

83. Стахова Л. Л., Склярова М. Г. Інтерактивні технології як спосіб ефективного засвоєння навчального матеріалу. *Сучасні проблеми логопедії та реабілітації*. 2016. 5 квітня. С. 61–64.

URL: <https://repository.sspu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/956d59ed-83cc-445b-9e55-45473a7e8689/content>

84. Скопенко Н. CASE-STUDY – інноваційний метод навчання. *Імплементція сучасних технологій навчання у навчальний процес. Матеріали Міжнародної конференції*. Київ: КНУХТ, 2015. С. 84–91.

URL: <https://dspace.nuft.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c20e3b1e-e7ed-40f2-be5b-f8d975496d52/content>

85. Сукмановська С. Інтерактивні технології навчання – засіб активізації пізнавальної діяльності учнів на уроках української мови під час вивчення лексикології. Рідне слово в етнокультурному вимірі. 2012. С. 478–481.

URL: http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=rsev_2012_2012_67

86. Сухомлинська О. В. Сучасні цінності у вихованні: проблеми, перспективи. *Шлях освіти*. 1996. № 1. С. 24–27.

87. Тарасенко Н. В. Використання інтерактивних методів навчання на уроках історії та правознавства – один із напрямів активізації пізнавальної

діяльності учнів. 2018. 21 березня. URL: <https://naurok.com.ua/vikoristannya-interaktivnih-metodiv-navchannya-na-urokah-istori-ta-pravoznavstva-odin-iz-napryamiv-aktivizaci-piznavalno-diyalnosti-uchniv-17867.html>

88. Тараненко Г. Г. Логічна компетентність як важливий складник комунікативної компетентності здобувача вищої освіти агротехнологічного закладу вищої освіти. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова* 2019. № 68. С. 204–208.

89. Тимчик М. Інтерактивні методи дистанційного навчання студентів медичних спеціальностей на заняттях англійської мови. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. 2023. № 1 (23). С. 328–336. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/52758/1/Тимчик%20Марина.pdf>

90. Ткачова Н. О. Аксіологічний підхід до організації педагогічного процесу в загальноосвітньому навчальному закладі: монографія. Луганськ : Луган. нац. пед. ун-т імені Т. Шевченка; Харків : Вид-во «Каравела», 2006. 300 с.

91. Федчиняк А. О. Структура аксіологічної компетентності в шкільній історичній освіті. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2013. № 1. С. 191–197.

92. Фрич Н. І. Впровадження інтерактивного методу "мозкового штурму" при вивченні тем змістового модулю "Методи вивчення спадковості людини. Спадкові хвороби". *Вісник проблем біології і медицини*. - 2015. - Вип. 2(1). - С. 94-97. - URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vpbm_2015_2\(1\)_20](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vpbm_2015_2(1)_20)

93. Хайнацький Р. Методи мозкового штурму для отримання нових ідей в науці. Актуальні проблеми теорії і практики бухгалтерського обліку, аналізу, контролю й оподаткування в Україні: сучасний стан, тенденції та перспективи розвитку: зб. наук. праць VI Міжнародної конференції (25 жовтня 2021 р., м. Кам'янець-Подільський, ПДАТУ). Кам'янець-Подільський : ПДАТУ, 2021. 296 с. URL: <https://www.pdatu.edu.ua/images/news/2021/december/01/1/z-251021.pdf>

94. Халік О. О. Психологічні характеристики групових форм роботи на уроці. – Вісник Міжнародного дослідницького центру: «Людина: мова, культура, пізнання»: щоквартальний науковий журнал / уклад. : О. М. Холод. Київ, 2007. Т. 11 (1). С. 187–193. URL: <https://elibrary.kdpu.edu.ua/jspui/handle/123456789/9383?mode=full>
95. Хохлова Л. Г., Хрін О. В. Інтерактивні методи навчання як засіб формування пізнавального інтересу до вивчення математики у школі. *Підготовка майбутніх учителів фізики, хімії, біології та природничих наук у контексті вимог Нової української школи : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (20 травня 2021 р., м. Тернопіль)*. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2021. С. 155–158. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/19240/1/48_Khokhlova_Khrin.pdf
96. Цивенко Я. І. Використання інтерактивних технологій навчання на уроках математики, методичні рекомендації. Маріуполь, 2018. 55 с.
97. Цимбалару А. До поняття «проектно-педагогічна діяльність учителя». *Рідна школа*. 2008. № 2. С. 8–10.
98. Чабанна М. Авторитаризм і тоталітаризм. Уявна подібність та сутнісна різниця. *Політичний менеджмент*. 2003. № 2. С.83–92. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/chabanna_avtorytaryzm.pdf
99. Черненко А.М. Українська національна ідея: Монографія. Дніпропетровськ, 1994.144 с.
100. Чернова Н. Б., Шамхалова Н. А. Групова дискусія на заняттях з іноземної мови як метод формування професійно спрямованої знаннєвої компетенції. *CORE Reader. CORE*. С. 413–415. URL: <https://core.ac.uk/reader/32620591>
101. Шетеля Н. Зміст аксіологічної компетентності у контексті культурно-мистецької освіти. *Молодь і ринок*. 2022. № 3–4 (201–202). С. 127–132. <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/260007/256370>

102. Шетеля Н. Обґрунтування та змістовна характеристика педагогічних умов формування аксіологічної компетентності майбутнього фахівця в галузі культури і мистецтв. *Наукові перспективи*. 2022. № 4 (22). С. 331–345. URL:

https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=view_citation&hl=uk&user=B5d9kFIAAAAJ&citation_for_view=B5d9kFIAAAAJ:Wp0gIr-vW9MC

103. Шкільняк Л. І. Дискусія як метод інтерактивного навчання у вищій медичній школі. *Вісник Вінницького національного медичного університету*. 2015. Т. 19, № 1. С. 189–192. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vvnm_u_2015_19_1_51

104. Popovych I., Kononenko O., Kononenko A., Stynska V., Kravets N., Piletska L., Blynova O. Research of the relationship between existential anxiety and the sense of personality's existence. *Revista inclusions*. 2020. № 7. P. 41–59. URL: <https://doi.org/10.15802/ampr.v0i16.187540>

105. Fink L. D. Beyond Small Groups: Harnessing the Extraordinary Power of Learning Teams. *Teambased Learning: A Transformative Use of Small Groups* / [ed. by L. K. Michaelsen, A. B. Knight, L. Dee Fink]. Westport CT : Praeger Publishers, 2002. P. 3–26.

IV. Підручники і посібники

106. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія: Підручник. Київ : Либідь, 1998. 560 с.

107. Баханов К. О. Організація особистісно орієнтованого навчання. Порадник молодого вчителя історії. Харків : Вид. група «Основа», 2008. 161 с.

108. Баханов К. О. Навчання історії в школі під кутом зору компетентнісного підходу: Посібник для вчителя. Харків : Вид. група «Основа», 2012. 127 с.

109. Буркіна Н. В. Використання активних методів навчання в дистанційних курсах. *Теорія и методика електронного обучения*. 2012. Т. 3. № 1. С. 35–39.

110. Варій М. Й. Загальна психологія Навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2007. 968 с. URL: <https://westudents.com.ua/glavy/79792-141-dosvd.html>
111. Власов В. С., Кульчицький С. В. Історія України (профільний рівень) : підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти. Київ : Літера ЛТД, 2018. 304 с.
112. Інтерактивні методи навчання : навч. посіб. / за ред. П. Шевчука, П. Фенриха. Щецін, 2005. 170 с.
113. Коваленко В. В. Формування соціальної компетентності молодших школярів засобами інформаційно-комунікаційних технологій : посібник / за наук. ред. проф. М. П. Лещенко. Київ, 2017. 192 с.
114. Крижко В. В. Антологія аксіологічної парадигми управління освітою: Підруч. Для студ. пед. ун-тів. Київ : Освіта України, 2005. 440 с.
115. Кухта Б. Л. З історії української політичної думки. Київ : Генеза, 1994. 368 с.
116. Лановик Б. Д., Матисякевич З. М., Матейко Р. М. Економічна історія України і світу. Київ : Вікар, 1999. 719 с.
117. Мельничайко В. Я., Пентилюк М. І., Рожило Л. П. Удосконалення змісту і методів навчання української мови : навчально-методичний посіб. Київ : Рад. шк., 1982. 216 с.
118. Мойсеюк Н. Педагогіка : навч. посібник. Київ., 2007. 656 с. URL: <https://ukrtextbook.com/pedagogika-mojseyuk-n-ye/pedagogika-mojseyuk-n-ye-5-sut-novoї-metodologії-pedagogiki.html>
119. Мокрогуз О. П. Інноваційні технології на уроках історії. Харків : Вид. група «Основа»; «Тріада +», 2007. 192 с.
120. Носенко Т.І. Інформаційні технології навчання: *начальний посібник*. – Київ. Університет ім. Бориса Грінченка, 2011. – 184 с.
121. Панченко П. Сторінки історії України ХХ століття: (Українське село: поступ, сподівання, тривоги): Навч. посібник для студ. вузів, вчителів та учнів серед. шкіл. Київ, 1995. 230 с.

122. Підлипняк І.Ю. Логіко-математичний розвиток дітей дошкільного віку: особливості освітньо-виховного процесу. *Науковий вісник ужгородського університету. серія: «педагогіка. соціальна робота»*. – 2017. – випуск 2 (41). С. 194 – 196
123. Подшивалова І. І. Використання відеофрагментів як засобу мотивації учнів до навчання на уроках історії. *Таврійський вісник освіти*. 2016. № 1. С. 226–230. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tvo_2016_1_40
124. Пометун О., Фрейман Г. Методика навчання історії в школі. Київ : Генеза, 2006. 328 с.
125. Попович М. В. Нарис історії культури України. Київ, 1998. 728 с.
126. Прокопенко І.Ф., Євдокімов В.І. Педагогічні технології: навч. посібник. Харків : Колегіум, 2005. 223 с.
127. Психологія і педагогіка. Особливості проведення навчальних дискусій : навч.-метод, посібник ; за ред. О. І. Кадикало. Львів : ЛІБС УБС НБУ, 2013. 20 с.
128. Томахів В. Політологія: *Навчальний посібник* . Вид. 3-е, доп. Тернопіль: ТНЕУ, 2018. 224 с.
129. Турченко Ф.Г. Підручник з історії України 10 клас профільний рівень. Генеза., 2010, 304 с. URL:<https://pick.net.ua/10-class/229-novitnia-istoriia-ukrainy/>
130. Пометун О., Гупан Н. Методика розвитку критичного мислення учнів лцею на уроках історії: методичний посібник. Київ: КОНВІ ПРІНТ, 2021. 250 с. URL:https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/12/Metodyka_rozvytku_krytychnoho_myslennia.pdf
131. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. Київ: А.С.К., 2004. 192 с.
132. Пометун О. І. Компетентнісно орієнтована методика навчання історії в основній школі : методичний посібник. Київ: ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 208 с. URL:https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/07/komp_2018.pdf

133. Пометун О. І. Історія України (рівень стандарту) : підруч. для 10 кл. закладів загальної середньої освіти. Київ: УОВЦ «Оріон», 2018. 256 с. URL:<https://pidruchnyk.com.ua/432-storya-ukrayini-pometun-gupan-10-klas.html>

134. Рубльов О. С., Черченко Ю. Л. Сталінщина і доля західноукраїнської інтелігенції 20-50-ті роки ХХ ст.. К., *Наукова думка*. 1994. 350 с.

135. Сиротенко Г.О. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання. Харків : Видавн. група «Основа», 2003. 80 с.

136. Стинська В. В. Методика викладання у вищій школі: навчальний посібник. Івано-Франківськ, 2022. 180 с.

137. Субтельний О.М. Україна. Історія. Київ : Либідь, 1991. 509 с.

138. Сучасні методи групової роботи з учнями : науково-методичний посібник / укладачі : Буряк О. О., Кечик О. О. Харків : Друкарня Мадрид, 2020. 103 с.

139. Туркот Т.І., Коновал О.А. Педагогіка та психологія вищої школи: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Херсон : *Олді-плюс*, 2013. 466 с.

140. Ярошенко О.Г. Групова навчальна діяльність школярів: теорія і методика: метод. посібник. Київ : Партнер, 1997. С. 122–148.

IV Методичні матеріали

141. Брейнстормінг: техніка для генерації нових ідей. *KONICA MINOLTA Ukraine – надійний IT партнер на шляху до трансформації | KONICA MINOLTA*. 2019. 8 квітня. URL: <https://www.konicaminolta.ua/uk-ua/rethink-work/new-work/breynstorminh-tekhnika-dlya-heneratsii-novykh-idey>

142. Власов В. На що варто звернути увагу вчителів в процесі підготовки до ДПА з історії України 2011 р. : метод. рекомєнд. та коментарі. *Історія і суспільствознавство в школах України: теорія та методика навчання*. 2011. № 4. С. 14.

143. Дирда О. Брейнрайтинг як ефективний метод генерування ідей (інформаційно-методичний порадник). *Юність Буковини. Чернівецький*

- обласний центр естетичного виховання.* URL: <https://junist.com.ua/images/naukovo-metodychna/Breinraityng.pdf>
144. Інтерактивні технології. Нові підходи. 32 с. URL: <https://rpl.ucoz.com/MetodRobota/Scarb/InteraktyvTehnology.pdf> Рубрика «Методичні матеріали»
145. Метод «Займи позицію». *Вчитель навчальної школи – Головна.* URL: https://metodichka.at.ua/interactiv_upr/10zaymu_pozutsiyu.html
146. Метод проектів – ефективна технологія навчання. *Освіта.UA.* URL: <https://osvita.ua/school/method/technol/1415/>
147. Прокоп, І.А., Саварин, Т.В. Метод аналізу конкретних ситуацій (кейс-метод) як педагогічна технологія. *Медична освіта.* 2021. С. 93–97. URL : <https://doi.org/10.11603/me.2414-5998.2021.1.11974>
148. Рудакова О.І. Роль і значення методу дискусій у формуванні ключових компетентностей студентів. Коледж Національного фармацевтичного університету. С. 1–5. URL: <https://college.nuph.edu.ua/wp-content/uploads/2014/05/%D0%A0%D1%83%D0%B4%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0-%D1%84%D0%BA%D0%BA.pdf>
149. Фронтальні технології інтерактивного навчання. *Ukrainian Youth Association (CYM) – Welcome to CYMnet.* URL: http://archive.cym.org/MO/vykhovnyky/content/front_tehnolog_interaktyv_navchannja.pdf

V. Енциклопедичні і довідкові видання

150. Енциклопедія історії України: Україна–Українці. Кн. 2 / Редкол.: В. А. Смолій (голова редкол.), Г. В. Боряк (заст. голови), Я. В. Верменич, В. Ф. Верстюк, С. В. Віднянський, В. М. Даниленко, Л. О. Зашкільняк, С. В. Кульчицький (заст. голови), О. Є. Лисенко, О. П. Реєнт, О. С. Рубльов (відп. секр.), О. П. Толочко, О. А. Удод, Л. Д. Якубова, О. В. Ясь. НАН України. Інститут історії України. Київ : Наукова думка, 2019. 904 с. 147
151. Марочко В. І. Колективізація сільського господарства в УСРР/УРСР. *Енциклопедія історії України: Т. 4: Ка-Ком* / Редкол.: В. А. Смолій

(голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ : Наукова думка, 2007. URL: <http://www.history.org.ua/?termin=Kolektyvizaciya>

152. Словник іншомовних слів / Уклад.: С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. Київ : Наукова думка, 2000. 680 с.

153. Шаповал Ю.І. «Української військової організації» Справа 1933 [Електронний ресурс]. *Енциклопедія історії України: Україна–Українці*. Кн. 2 / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ : Наукова думка, 2019. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Ukrainskoi_protses_1933

VI. Автореферати дисертацій

154. Дейніченко Т.І. Диференціація навчання в процесі групової форми його організації (на прикладі предметів природничо-математичного циклу): автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.09 /ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Харків, 2006. 21 с.

155. Калінін В.О. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови засобами діалогу культур: автореф. дис.. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти». Житомир, 2005. 20 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Сфабрикована справа «Спілки визволення України». Суд влаштували в харківській опері

Джерело: Носков В. Сфабрикована справа «Спілки визволення України». Суд влаштували в харківській опері. 9 березня 2012, 23:05. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/24510782.html>

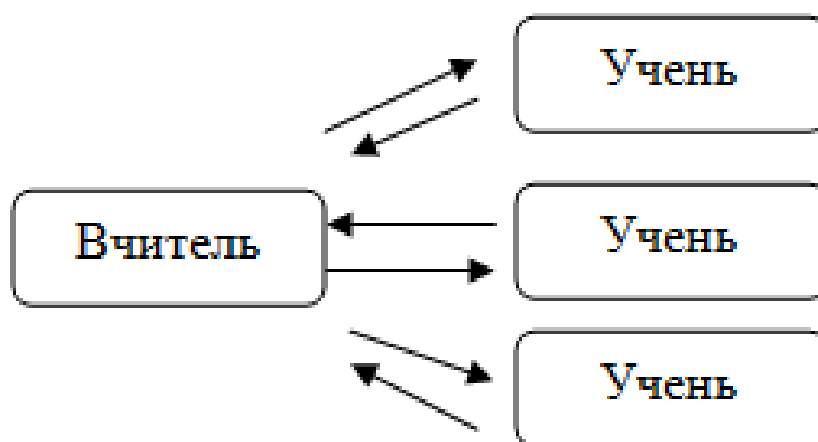
Обкладинка журналу «Сурма» Української військової організації.
1932 р.

Джерело: Возний І. П. «Сурма кликала до бою», 29 квітня 2014, URL:
https://ukrnationalism.com/media/k2/items/cache/9aa91352e792f145830c61b99571c730_L.jpg

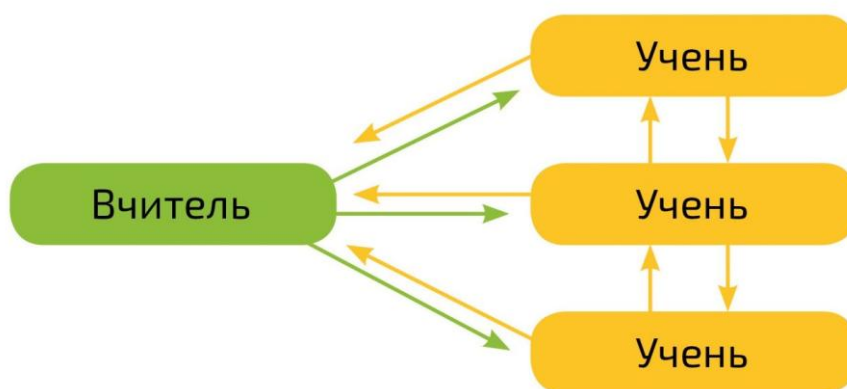
Процес УНЦ. 1931 р.

Джерело: Онука Крушельницького розповіла про розстріл діда НКВСниками – страшні картини «Розстріляного відродження». 5 перший, український, інформаційний. 2020. 14 серпня. URL: <https://www.5.ua/kultura/onuka-krushelnytskoho-rozpovila-pro-rozstril-dida-nkvsnykamy-strashni-kartyNy-rozstrilianoho-vidrozhennia-221475.html>

Схема «інтерактивної технології навчання»

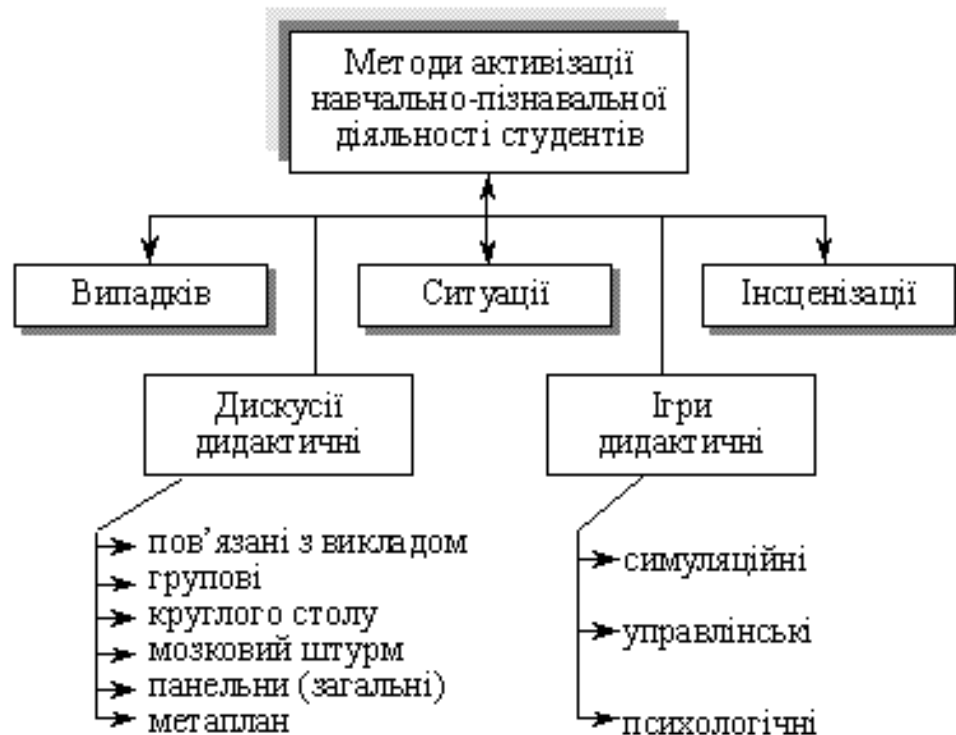
Джерело: Основи здоров'язбережної компетентності курс підготовки вчителів. Модуль 4. Методика викладання профілактичних програм. 4.4. Огляд інтерактивних методів URL: http://multycourse.com.ua/public_html/files_uploaded/4_4_1.png

Схема «Активного методу навчання»

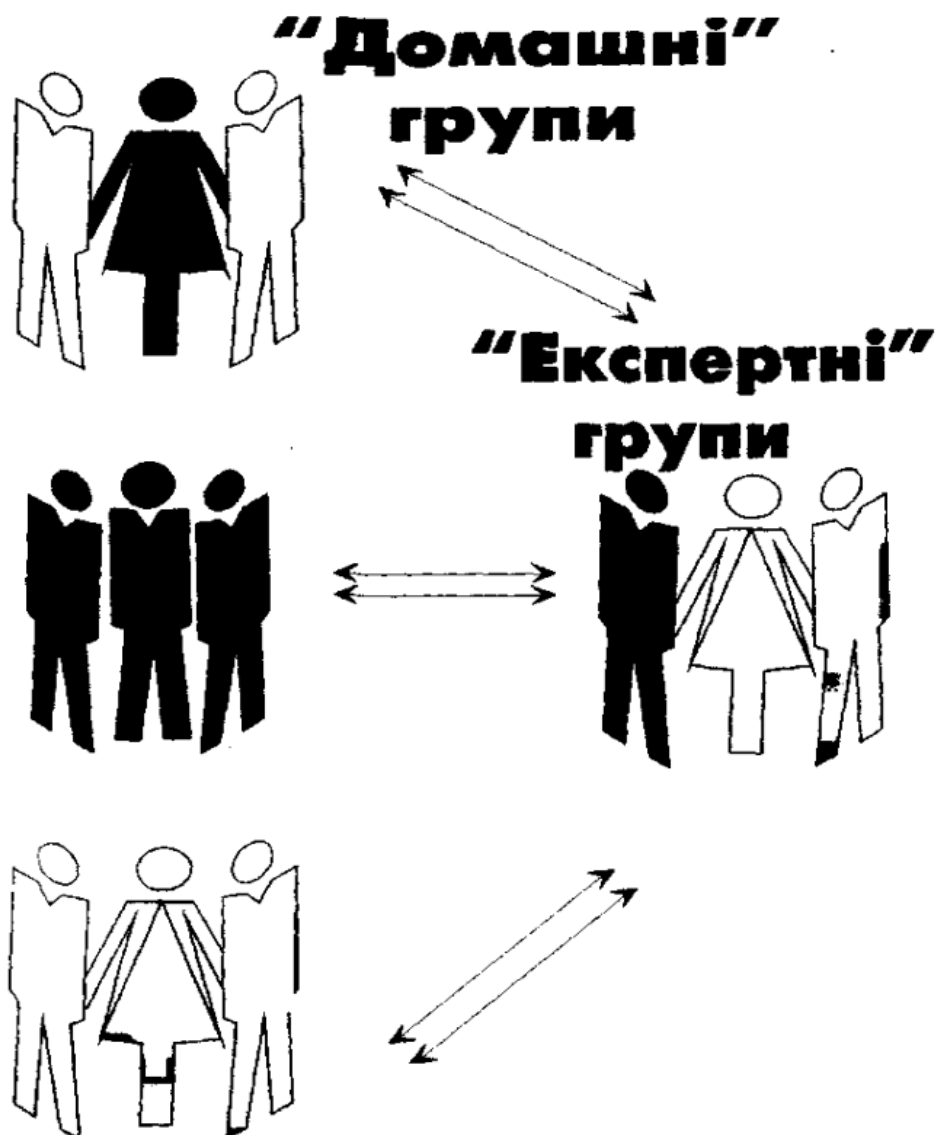
Джерело: Я досліджую світ. Курс підготовки вчителів. Модуль 5. Методи навчання. 5.1 Огляд методів навчання. URL: http://jds.multycourse.com.ua/public_html/files_uploaded/4_%D0%86%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D1%96%20%D0%BC%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8.jpg

Класифікація найпоширеніших методів активізації навчання

Джерело: Г.О.Ковальчук. Активізація навчання в економічній освіті: Навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2003. Організаційні заходи активізації навчальної діяльності студентів з економічних дисциплін URL: <https://readbookz.net/media/content/531b27022eb6d.GIF>

Метод «Ажурна пилка»

Джерело: Присяжна Л.М. Впровадження інтерактивних технологій у початкових класах. URL: <https://vseosvita.ua/library/vprovadzenna-interaktivnih-tehnologij-u-pocatkovih-klasah-16697.html>

Схема організації "мозкового штурму" по А. Осборну

Джерело: Основні методи виявлення альтернатив. Метод мозкового штурму.

Stud.com.ua.URL:

https://stud.com.ua/31889/menedzhment/osnovni_metodi_viyavlennya_alternativ

Метод «Круглий стіл»

Джерело: Методика проведення круглого столу. Круглий стіл. 2014.

URL: https://tablev.blogspot.com/2014/10/blog-post_18.html

**Знімок екрану з Національної Академії внутрішніх справ
«Політичні репресії в СРСР 1937-1938 років: причини, масштаби,
наслідки»**

Політичні репресії в СРСР 1937-1938 років: причини, масштаби, наслідки 18-05-2016

Переглядів: 79654

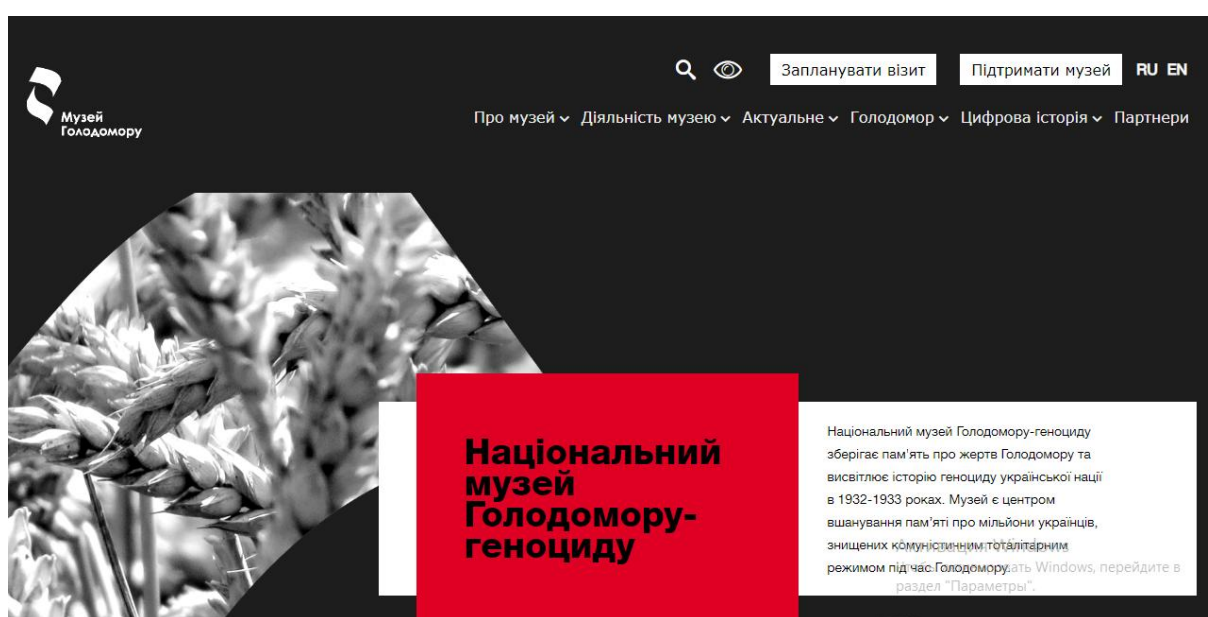
1937-1938 рр. увійшли в історію країни як роки «Великого терору». Цей період був вищою точкою репресивної політики, піком політичних репресій, які широко застосовувались правлячим режимом.

Початком «Великого терору» був сумнозвісний Пленум ЦК ВКП(б), на якому з доповіддю «Про недоліки партійної праці та заходи ліквідації троцькістських та інших дворушників» виступив І.В. Сталін, де повторив свій відомий висновок про загострення класової боротьби. Відразу почалися арешти по всій території країни, фактично, це було чітко сформульоване перед НКВС СРСР завдання на знищення «ворогів народу». Органи НКВС розкривали сотні контрреволюційних організацій, в країні було відкрито жіночі табори дружин викритих зрадників батьківщини та дитячі будинки. Караючий меч НКВС повинен був вразити численних ворогів незалежно від їх місця знаходження. Ці постанови та накази породили у суспільстві атмосферу страху, безвиході, подвійної моралі, доносів. Усюди відбувався пошук «ворогів народу» і «шпигунів».

Важливо | **Навчальні підрозділи**
 Навчально-методичний відділ
 Кафедра військової підготовки
 Дистанційні курси
 Спеціальний миротворчий центр
 Бібліотека
 e-Lar Електронний репозитарій НАВС
 CEPOL EUROPEAN UNION AGENCY FOR LAW ENFORCEMENT TRAINING
 Чеська академія внутрішніх справ перейдіть в розділ "Параметри".

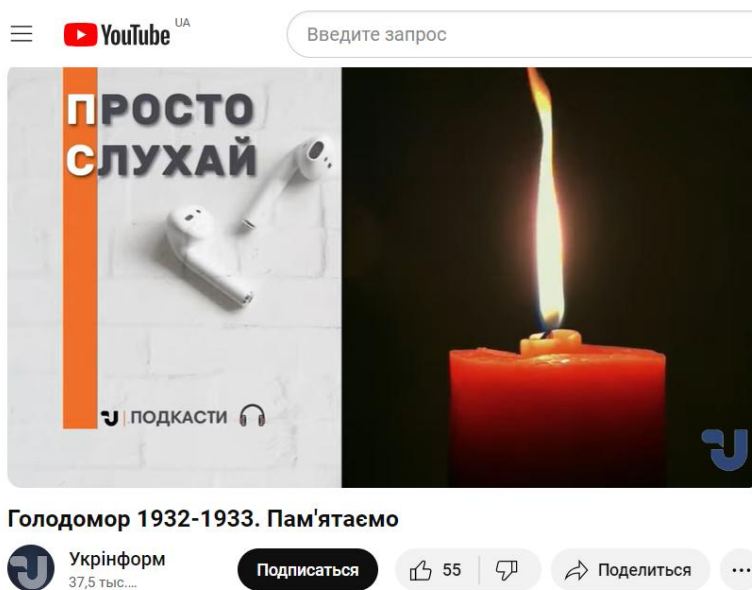
Джерело: Політичні репресії в СРСР 1937-1938 років: причини, масштаби, наслідки. Архів новин. Національна академія внутрішніх справ.
 URL: <https://www.naiu.kiev.ua/news/politichni-represiyi-v-srsr-1937-1938-rokiv-prichini-masshtabi-naslidki.html>

Знімок екрану з сайту «Національного музею Голодомору – геноциду»

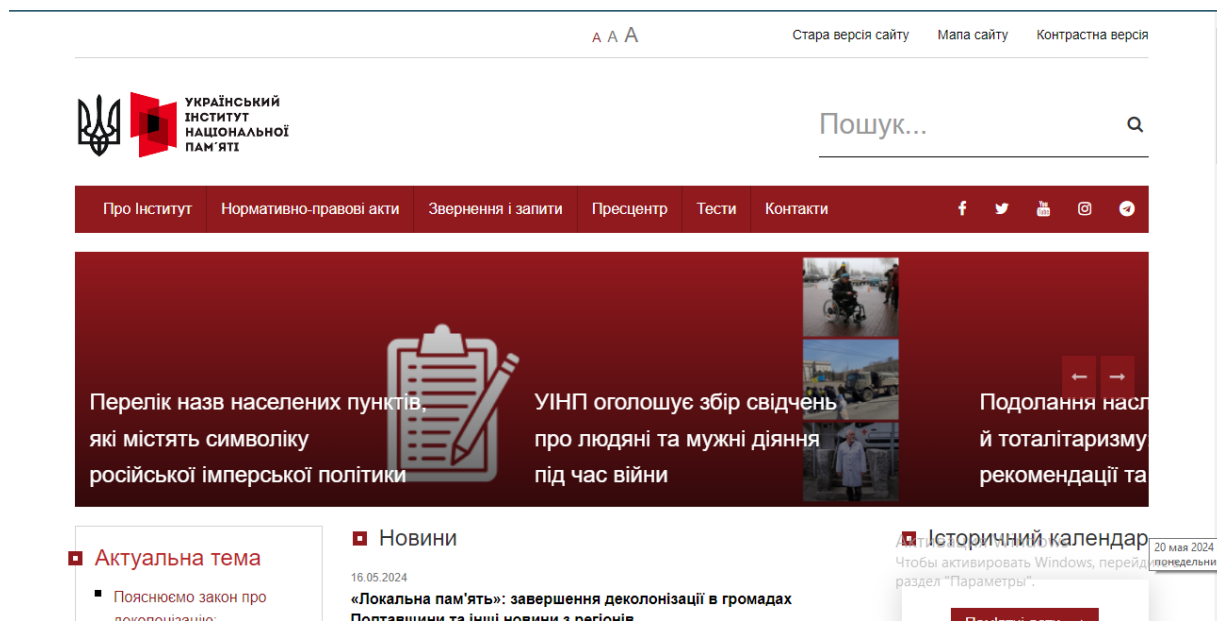
Джерело: Національного музею Голодомору – геноциду. Музей Голодомору. URL: <https://holodomormuseum.org.ua/>

Скріншот з документального матеріалу (подкасту) «Голодомор 1932–1933. Пам’ятаємо»

Джерело: Голодомор 1932 – 1933. Пам’ятаємо. URL:
https://www.youtube.com/watch?v=Xi3OCVQ_oSw

Знімок екрану з сайту «Українського інституту національної пам'яті»

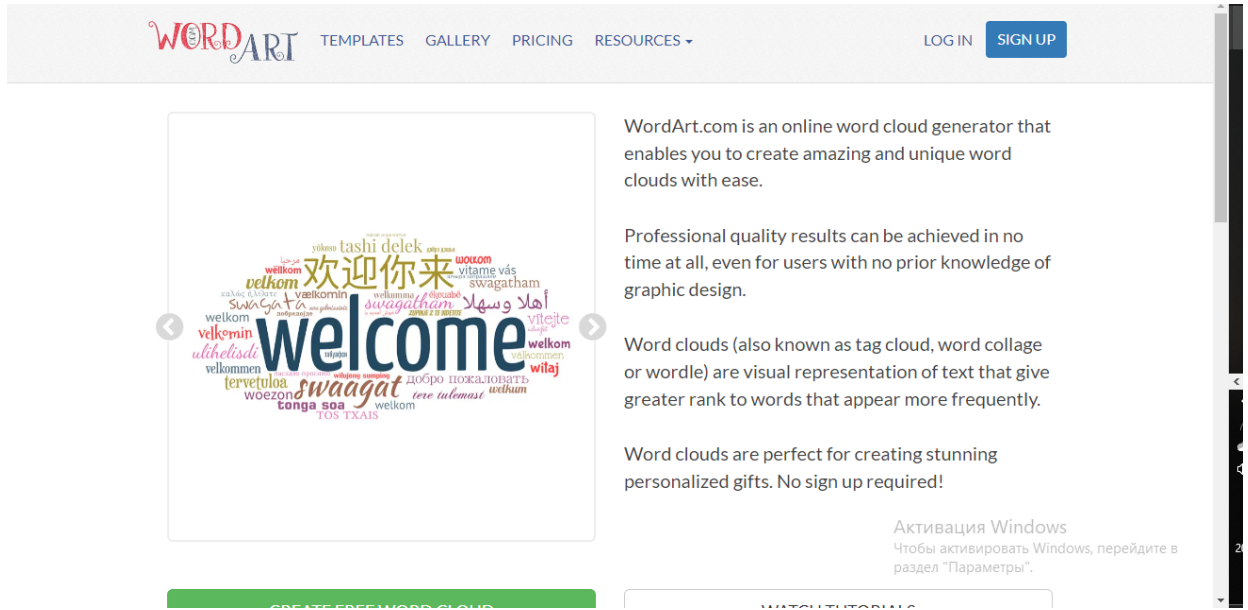

Джерело: Українського інституту національної пам'яті. URL: <https://uinp.gov.ua/>

Комікс на тему «Колективізація»

Джерело: Методичка розробка авторки дипломної роботи. URL:
https://www.canva.com/design/DAGDXAiX2ag/0FDmI-xaNUIXrWKCPzmqmA/edit?utm_content=DAGDXAiX2ag&utm_campaign=designshare&utm_medium=link2&utm_source=sharebutton

Знімок екрану із сайту для створення «Хмаринки слів»

WORDART TEMPLATES GALLERY PRICING RESOURCES ▼ LOG IN SIGN UP

WordArt.com is an online word cloud generator that enables you to create amazing and unique word clouds with ease.

Professional quality results can be achieved in no time at all, even for users with no prior knowledge of graphic design.

Word clouds (also known as tag cloud, word collage or wordle) are visual representation of text that give greater rank to words that appear more frequently.

Word clouds are perfect for creating stunning personalized gifts. No sign up required!

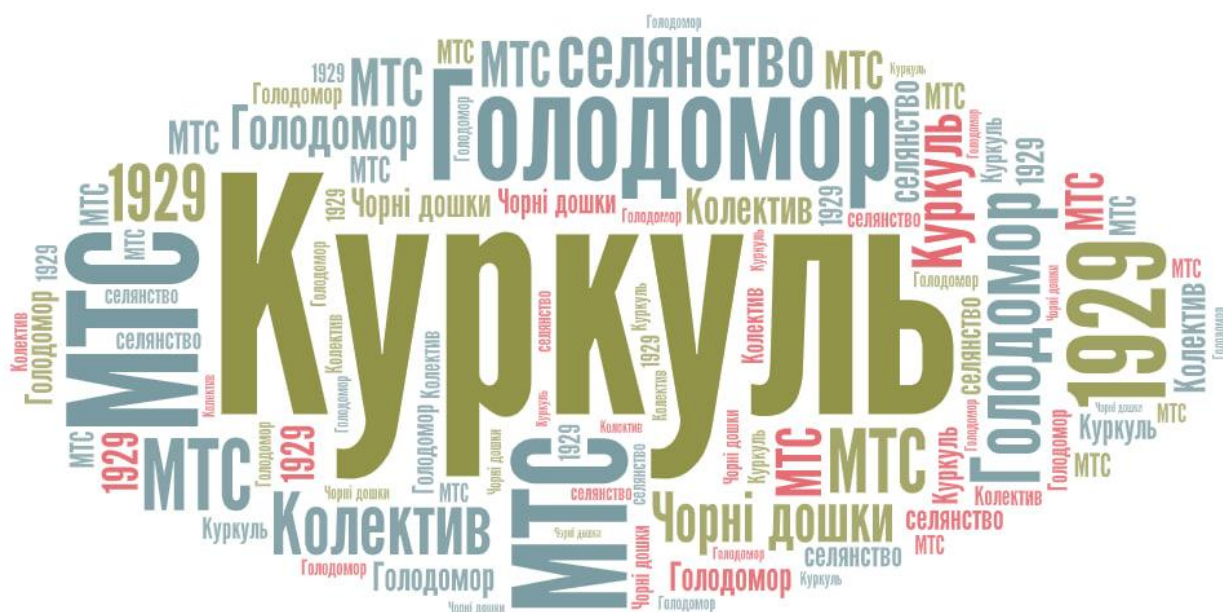
Активация Windows
Чтобы активировать Windows, перейдите в раздел "Параметры".

CREATE YOUR WORD CLOUD

WHAT IS WORD ART

Джерело: Знімок екрану із сайту. URL: <https://wordart.com>

Хмаринка слів на тему «Голодомор 1932 – 1933 рр.»

Джерело: Методичка розробка авторки дипломної роботи. URL: <https://wordart.com/>

План – конспект з «Історії України»

Урок

Дата 30.01.2024

Масові репресії в радянській Україні**10 клас****Мета:****навчальна:**

- розкрити сутність масових репресій в радянській Україні;/ *інформаційна, просторова*
- визначити історичне значення імена та долі видатних особистостей, які загинули внаслідок репресій;/ *аксіологічна, просторова*
- проаналізувати згубний вплив тоталітарного режиму на життя людей;/ *логічно - просторова*
- сформувати причинно-наслідкові зв'язки між подіями, явищами та процесами періоду масових репресій в радянській Україні;/ *інформаційна, просторова - аксіологічна*
- дати оцінку постатям, які постраждали від війни;/ *логічно – просторова*
- визначити зміни у суспільному до прийняття «Сталінської Конституції 1937 р.» та після;/ *аксіологічна, інформаційно – просторова*
- висвітлити наслідки масових репресії і їх вплив на свідомість українця;/ *просторова, інформаційно - аксіологічна*

- формувати в учнів власні судження про зміни у масовій психології та свідомості населення;/ *інформаційна, просторова,*
- з'ясувати антицерковну політику та її наслідки;/ *просторова, логічна*

розвивальна

- розвивати вміння учнів працювати в групах (формування комунікативної компетентності на основі групової роботи); / *хронологічна, логічна просторова*
- розвивати вміння аналізувати історичні факти (на основі масових репресій 1928 – 1938рр, антицерковної політики, політики радянської влади); / *хронологічна, логічна, просторова*
- розвивати вміння аналізувати діяльність партійних діячів в СРСР; / *просторова; аксіологічна, мовлинєва*
- розвивати вміння проаналізувати послідовність подій, які відображають репресивну політику радянського тоталітарного режиму щодо громадян УРСР;/ *логічна, просторова, аксіологічна*
- закріпити знання учнів, набуті під час вивчення та опрацювання навчального матеріалу (на основі письмових та усних відповідей, тестування на платформі «На Урок» тема Масові репресії 20 – 30 ті роки і на основі («kahoot», «Quiziz», «Хмаринка»); / *логічна, просторова*
- розвивати вміння встановлювати хронологічну послідовність подій, які відображають репресивну політику радянського тоталітарного режиму щодо громадян УРСР; / *мовлинєво – просторова, хронологічна;*
- розвивати вміння використовувати терміни та поняття «тоталітаризм», «ворог народу», «чистка», «націонал-ухильництво», «безбожна п'ятирічка», культ особи, СВУ, ГУЛАГ; / *мовлинєва, інформаційна;*

- розвивати вміння формувати критичне мислення на основі ролі Й. Сталіна та інших політичних діячів в проведенні масових репресій; / *просторова, аксіологічна*

виховна:

- формувати навички роботи з ілюстраціями в підручнику (на основі «портрет С.Єфремова», «Судовий процес над «СВУ»: 45 душ на стільцях підсудних, що протягом 42 днів брали участь у лицедійстві, широковідомому тоді під влучною назвою «Опера СВУ, музика ДПУ» (судовий процес над «СВУ» відбувся в будинку Харківської опери)), «Центральний меморіал на території Національного історико-меморіального заповідника «Биківнянські могили» в околицях Києва. Створений 1994 р. для увічнення пам'яті жертв політичних репресій сталінського режиму», «Конституція 1938»); / *інформаційно-аксіологічна*

- формувати комунікативну компетентність шляхом усних відповідей, міркувань на тему «Масові репресії в радянській Україні»; / *мовленнєва, логічна*

- сприяти формуванню глибокої зацікавленості учнів у вивченні постатей, які підлягали масовим репресіям 1920 – 1930- ті роки; / *громадянська, аксіологічна, особиста*

- викликати почуття відповідальності за збереження історії репресованих постатей у період Великого терору і 1920-тих роках); / *громадянська, особиста*

- виховувати толерантне ставлення до думок своїх однокласників та об'єктивно їх сприймати; / *просторова, аксіологічна*

- виховувати в учнів почуття гордості за предків-українців, які зберігали самобутність українців;/ *просторова, логічна, особиста*;
- виховувати патріотичні почуття та почуття гордості за збереження історичного значення під час тоталітаризму з боку радянської влади;/ *аксіологічна*
- формувати комунікативну компетентність шляхом усних відповідей, міркувань («Асоціація», «Мозковий штурм», «Реставратори» «Мікрофон»); / *мовленнєва, логічна*
- формувати національну свідомість та виховати повагу до прав людини та цінність людського життя / громадянська, аксіологічна, особиста

Обладнання: Інновація: використання ментальних карт, інтерактивних прийомів – таблиць, кросворда, схем, ігрових прийомів «Пазл», «Що? Де? Коли? Навіщо?» « Мікрофон», методу евристичної бесіди з метою активізації пізнавальної діяльності учнів на уроках історії.

Основні терміни та поняття: поняття «тоталітарний режим», «ворог народу», «чистка», «націонал-ухильництво», «безбожна п'ятирічка», культ особи, СВУ, ГУЛАГ

Тип уроку: урок засвоєння нових знань, умінь і навичок.

Форми та методи проведення: робота з документами, дискусія з елементами рольової гри, робота на презентаціями, перегляд та обговорення, робота зі схемами, робота в парах.

Хід уроку

I. Підготовчий етап.

1. Перевірка готовності класу до уроку.
2. Активізація пізнавальної діяльності учнів.

II. Опрацювання нового навчального матеріалу. Мотивація навчальної діяльності.

III. Завершальний етап.

Систематизація , узагальнення вивченого матеріалу.

Час проведеного	Етап уроку	Навчально-виховна діяльність вчителя	Навчально-виховна діяльність учня	Примітки
3 хв	I. Організаційний	Взаємне привітання. Перевірка готовності учнів до уроку також перевірка присутності учні на уроці. Побажання на гарний день і хорошого настрою. Оголошення теми уроку.	Кожен учень називає один факт, який він пам'ятає за попередньо - вивчений матеріал.	<i>Мовлиннева, просторова, логічна, аксіологічна</i>

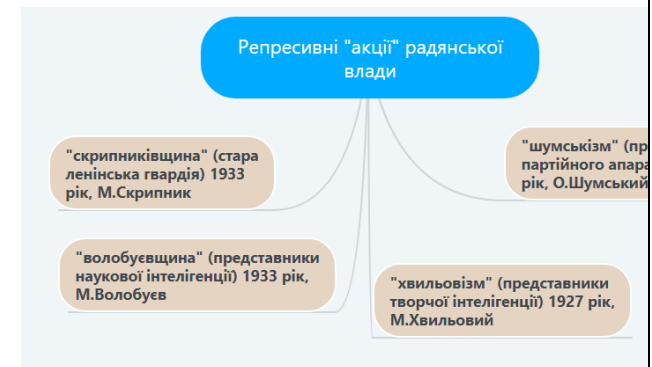
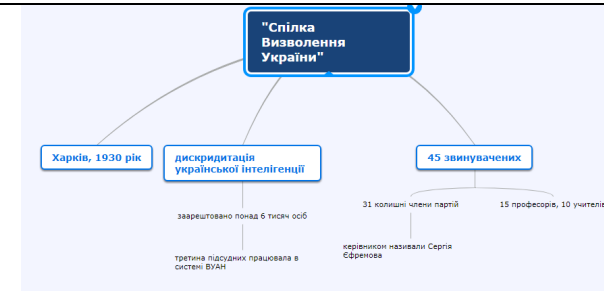
7 хв	II. Перевірка домашнього завдання	Соціальна структура суспільства 1930-х рр.	Додаток 1 заповнити таблицю	<i>Просторова, логічна</i>
3 хв	III. Мотиваційний етап	В 20-30-х роках ХХ століття разом з реалізацією форсованої індустріалізації і колективізації, разом із зростанням обороноздатності країни, подоланням економічної відсталості, виник і надзвичайно зміцнів безоглядно деспотичний режим, який власне вів війну зі своїм народом.	Проблемне питання: Які чинники сприяли початкові масового терору в 30-ті роки? Яку мету мав Й. Сталін, практикуючи репресії?	<i>Просторова, Логічна Просторова</i>
2 хв	IV. Актуалізаційний етап	Застосування метод «мозковий штурм»	1. Які зміни сталися у соціальній структурі суспільства в період НЕПУ? 2. Дайте визначення терміну «терор». (посередині пишемо слово терор – і кожен називає синонім, або як він розуміє, але одним – два слова)	<i>Аксіологічний Просторова Логічна</i>

		<p>Спершу, ніж ми почнемо давайте пригадаємо :</p>	<p>1. Коли радянська влада запровадила паспорти? - В 1932р. радянська влада запровадила паспорти. (в Україні в 1933р.). Усі громадяни віком від 16 років повинні були мати паспорти з обов'язковою пропискою.</p> <p>2. З якою метою запроваджено паспорти? - (Все суспільство повинно бути під контролем влади).</p> <p>3. Які особливості тоталітарного режиму? І відповіді - Тоталітарному режиму притаманні такі особливості: - Єдиновладдя однієї партії або лідера.</p>	<p><i>Мовлинєва,</i> <i>логічна</i></p>
--	--	--	---	---

			<ul style="list-style-type: none"> - Жорсткий контроль над усіма сферами життя суспільства. - Ліквідація свободи слова, друку, зібрань. - Масові репресії проти інакомислячих. - Пропаганда та цензура. - Мілітаризація суспільства. <p>4. Які методи використовувалися тоталітарними режимами для утримання влади?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Відповіді • Масові репресії: арешти, розстріли, депортації, ув'язнення в таборах. • Пропаганда: поширення офіційної ідеології через ЗМІ, освіту, культуру. • Цензура: контроль над 	
--	--	--	--	--

			<p>інформацією, заборона на публікацію інакомислячих думок.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Стеження за громадянами: розгалужена мережа агентів та інформаторів. • Мілітаризація суспільства: підтримка сильних збройних сил, культ вождя. <p>-</p>	
20 хв	V. Етап вивчення нового матеріалу	<p>План</p> <ol style="list-style-type: none"> 1.Судовий процес над «СВУ» 2.«Терор 1937-1938 рр.» 3.Нова Конституція СРСР <p>Одним із перших кроків до масового терору стала кампанія боротьби зі «шкідниками» та «саботажниками».</p> <p>Першим судовим процесом проти</p>	<p><u>Перегляд відео: «Сергій Єфремов»</u> https://www.youtube.com/watch?v=cI2c074IK8M <u>8М</u> відео 00.37</p> <p><u>Робота з таблицею додаток 2</u></p>	<i>Просторова</i>

української гуманітарної інтелігенції став розгляд справи «Спілки визволення України» («СВУ»), що відбувся у Харкові в березні 1930 р. Він мав на меті дискредитацію української інтелігенції: на чолі цієї міфічної спілки нібито стояв один із керівних діячів Української революції, віце-президент ВУАН Сергій Єфремов.

Логічна

Кожен з ухилів уособлював певну групу потенційно опозиційних режиму сил: «шумськізм» – працівників радянського і партійного апаратів; «хвильовізм» – творчу інтелігенцію; «волобуєвщина» – наукову інтелігенцію; «скрипниківщина» (від 1933 р.) – так звану ленінську гвардію

«Терор 1937-1938 рр.»:

- 1928 р. Й. Сталін здобув у СРСР диктаторську владу.
- Окрім терора голодом 1932-1933 рр. проти українського селянства, Сталін проголосив ліквідацію всіх релігійних конфесій і зовнішніх виявів релігійності.

*Логічна,
промторова,
хронологічна*

2. Терор 1937-1938 рр.

- У березні 1937 р. в СРСР почалася кампанія репресій, «через підступну діяльність саботажників, шпигунів і диверсантів».

- 2 липня 1937 р. Сталін підписав рішення ЦК ВКП(б), на основі якого з'явився таємний оперативний наказ по НКВС СРСР із визначенням розверстки «ворогів народу». Вимагалось у найближчі чотири місяці викрити й репресувати 269 тис, «ворогів», із них 76 тис, - за першою категорією (розстріл), а 193 тис, - за другою (ув'язнення в тюрмі або таборі).

«Жертви репресій»

- чекістам офіційно було дозволено використовувати фізичні методи впливу на допитуваних. Під тортурами люди часто визнавали себе винними у

			<p>скоєнні найхимерніших злочинів, давали неправдиві свідчення проти знайомих і навіть рідних.</p> <ul style="list-style-type: none">• В урочищі Сандармох у Карелії (Росія) упродовж кількох днів (з 27 жовтня до 4 листопада) 1937 р. вбили 1111 осіб. У розстрільному списку тих днів було вказано прізвища 201 в'язня-українця, серед яких видатні діячі української культури: Лесь Курбас, Микола Куліш, Валер'ян Підмогильний, Микола Зеров...• Найбільше в Україні місце поховання жертв масових політичних репресій розташоване в Биківнянському лісі поблизу Києва. Саме тут у 1936-1941 рр. таємно ховали розстріляних органами НКВС репресованих осіб. На сьогодні встановлено прізвища 14 191 особи, хоча на	
--	--	--	---	--

			<p>думку дослідників поховано не менш як 100 тис. людей.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Усього жертвами репресій ДПУ-УДБ НКВС у 1933-1938 рр. стали 360 тис. громадян України. Закінчився терор з усуненням наркома НКВС М. Єжова в листопаді 1938 р. Його розстріляли за стандартним звинуваченням: «шпигунство на користь іноземних розвідок». <p><i>Наслідки політичних репресій 1930-х рр. в радянській Україні</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Посилення політичної залежності України від центру. • Знищення в концтаборах потенційних противників тоталітарного режиму та придушення опозиційних сил. • Нав'язування громадянам обов'язкового членства у партії, комсомолі, 	<p><i>Інформаційна, мовлинева</i></p>
--	--	--	---	---

			<p>профспілках, тощо.</p> <ul style="list-style-type: none">• Фізичне знищення сотень тисяч українців усіх соціальних верств, розкол суспільства, протиставлення соціальних верств одна одній.• Занепад української національної культури внаслідок фізичного винищення інтелектуального потенціалу республіки.• Забезпечення системи таборів ГУЛАГу дармовою робочою силою.• Деформація морально-етичних відносин і нагнітання атмосфери страху.• Поразки Червоної армії на початковому етапі війни з гітлерівською Німеччиною через неукомплектованість кадрами кваліфікованих командирів	
--	--	--	---	--

Учням ставиться питання: «Якби ви не вивчали історію СРСР і побачили ці плакати, якою б перед вами постала держава і особа Й.Сталіна?»

Якою була природа партійно-радянського апарату в СРСР. У чому сутність і як відбувався

«терор»

Демонструє учням плакат з підручника «Любимый Сталин – счастье народное», також можна продемонструвати ще кілька плакатів радянського періоду, наприклад:

Мовлинєва,
логічна,
просторова

		<p>«Який вид терору застосувало сталінське керівництво до українців на початку 1930-х років?»</p> <p>«Які верстви населення найбільше постраждали від голодомору?»</p> <p>«Чи було застосовано терор до інших верств населення?»</p>	<p>Орієнтовна відповідь учнів: Терор голодом, голодомор 1932-33 рр.</p> <p>Орієнтовна відповідь учнів: українське селянство.</p> <p>Орієнтована відповідь учнів: терор застосувався також до духівництва і військового керівництва.</p> <p>Таким чином учні підводяться до думки, що тоталітарному режимові характерне застосування терору до всіх верств населення.</p> <p>Таблиця (додаток 4)</p>	<p><i>Мовлинєва, аксіологічна, просторова</i></p>
--	--	--	--	---

		<p>Робимо разом – метод мікофон</p> <p>Нова Конституція СРСР</p> <p>У лютому 1935 р. відбувся VII з'їзд рад СРСР, а проект Конституції УРСР, яку було приведено до відповідності до Конституції СРСР затверджено опубліковано у січні 1937 р.</p>	<p>«Пазл» розміщено за посиланням: https://learningapps.org/display?v=px3qin3on18</p> <p><i>Робота з таблицею «Зміни у новій Конституції СРСР»</i></p> <p>Додаток 3</p> <p>«Як на вашу думку людині простіше зробити будь-який вибір у відкриту чи таємно?»</p> <p>«Чи не була нова виборча система загрозою комуністичному тоталітарному</p>	<p><i>Інформаційна, просторова</i></p> <p><i>Логічна</i></p> <p><i>Мовлинєва, аксіологічн</i></p>
--	--	--	--	---

		<p>Відповідно до відповіді учнів, учитель наголошує на тому, що у тоталітарному суспільстві за «неправильний» вибір можна було бути репресованим. Можна було навіть таємно голосувати зручніше.</p> <p>Зміни не змінили реальну ситуацію влади, адже на кожне місце висувався лише один кандидат від комуністів і безпартійних. Пояснюється сутність голосування у кабінці.</p>	режимові?»	
10 хв	VI. Систематизація знань	Метод (мікрофон)	<p><i>Бесіда за запитаннями</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Яку назву отримав цей процес? («Шахтинська справа») 2. Пригадайте, коли відбувалася «Шахтинська справа»? (1928 рік, Москва) 3. Хто став звинуваченими 	<p><i>Комунікативна</i></p> <p><i>Мовлиннева,</i></p> <p><i>логічна</i></p>

		<p>Гра «Викриття підтексних анекдотів»</p>	<p>«Шахтинської справи»? (53 інженерно-технічні працівники вугільної промисловості)</p> <p>4. У чому було звинувачено «шахтинців»? (Шахтинців було звинувачено у шкідництві та антирадянській діяльності)</p> <p>5. Чи була можливість виправдатися у звинувачених? (Ні, адже це був сфабрикований, політичний судовий процес, який не передбачав об'єктивності)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Які особливості життя 1920-х рр. викрито в тогочасних анекдотах? <p>1. «Чужинець запитує радянського</p>	<p><i>Мовдинева,</i> <i>хронологічна,</i> <i>просторова,</i> <i>логічна</i></p>
--	--	---	---	---

			<p>громадянина: “Як поживаєте?” - “Як пасажери в автобусі...” - “???” - “Одні сидять, а інші трусяться”».</p> <p>2. «Сталін загубив люльку й подзвонив в НКВС, щоб знайшли. Через якийсь час люлька знайшлася, і Сталін телефонує до НКВС, мовляв, не треба шукати, бо люлька є. Звідти повідомляють, що за люльку арештовано вже десятьох осіб. - “Випустити”, - наказує Сталін. “Не можна”, - відповідають у НКВС. “Чому?” - питає Сталін. - “Усі десять зізналися, що вкрали вашу люльку”».</p> <p>Питання для обговорення проти кого були спрямовані репресії?</p>	
--	--	--	--	--

		Організація «круглого столу»	<p>Вбивство якого радянського лідера було використано як привід до нової хвилі репресій? Конституція СРСР – «найдемократичніша»?</p> <p>Що таке Гулаг?</p> <p>Як держава використовувала в'язнів?</p> <p>Яка будова показана як приклад використання рабської праці?</p> <p>Як змінилася соціальна структура суспільства на кінець 30-х років?</p> <p>Що говорять вам вирази облич людей, знятих в «оригінальній озвучці»?</p>	<p><i>Мовлинєва</i></p> <p><i>Логічна</i></p> <p><i>Просторова</i></p>
3 хв	VII. Висновки	<p>Підсумки уроку.</p> <p>На основі ваших переконливих аргументів можна стверджувати, що справді між суспільно-політичним життям України в</p>	<p>Методом «мікрофон» учні висловлюють власне ставлення до теми уроку: «Сьогодні на уроці ми дізналися про...», «Сьогодні на уроці ми навчилися...»</p>	<p><i>Мовлинєва,</i></p> <p><i>Логічна,</i></p> <p><i>Просторова</i></p>

	<p>20-30-х роках та нещодавньою ситуацією в Україні є багато спільного. Адже справді ми стали свідками того, як наша держава із демократичної перетворювалась на авторитарну чи навіть тоталітарну. Проте виходячи з тези про циклічність історії, знаєте, хочеться вірити, що більше такі чорні сторінки нашої історії не повторяться. А для цього ми всі не повинні бути байдужими, адже майбутнє нашої країни залежить від кожного з нас. Основне завдання, яке зараз стоїть перед вами – це вивчення своєї історії. Адже хто не знає свого минулого, той не вартий і майбутнього. А основне ми повинні знати та пам'ятати тих, хто заради вашого з нами майбутнього пожертвував найдорожчим – своїм життям.</p> <p><i>Логічна</i></p>	<p>Довести або спростувати тезу, що події 1930-х років в Україні стали наслідком цілеспрямованої політики центру, що мала на меті ліквідацію проявів українізації, позбавлення українців історичної пам'яті.</p>	
--	---	--	--

		<i>Просторова</i> <i>Інформаційна</i> <i>Мовлинєєва</i>										
1 хв	VIII. Домашнє завдання	Виконати завдання <i>Просторова</i> <i>Логічна</i> <i>Інформаційна</i> <i>Аксіологічна</i>	<p>1. <u>Заповнити таблицю</u></p> <table border="1"> <thead> <tr> <th>Що?</th> <th>Де?</th> <th>Коли?</th> <th>Навіщо?</th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> </tbody> </table> <p>2. Підготуйте повідомлення про одного з репресованих політичних діячів України у 1930-ті рр.</p> <p>3. Розробити плакат, який би за допомогою візуальних образів та слів передавав трагедію масових репресій.</p> <p>4. Створити комікс, який би розповідав про долю однієї з жертв репресій.</p> <p>5. Лист у минуле: написати лист</p>	Що?	Де?	Коли?	Навіщо?					<i>Просторова</i> <i>Логічна</i> <i>Інформаційна</i> <i>Аксіологічна</i> <i>Інформаційно –</i> <i>логічна</i> <i>Аксіологічна</i> <i>Логічна</i>
Що?	Де?	Коли?	Навіщо?									

			уявному адресату, який жив у часи репресій, і поділитися своїми думками та почуттями з цього приводу.	
--	--	--	---	--

Додаток 1

<i>Соціальна структура суспільства 1930-х рр.</i>	
<i>Назва</i>	<i>Ієрархія влади</i>
<i>Номенклатура</i>	<i>Й. Сталін – вождь</i>
	<i>Члени Політбюро</i>
	<i>Співробітники ОДПУ – НКВС, керівники виробництва, партійні керівники, державні службовці</i>
<i>Інтелігенція</i>	<i>Технічна і гуманітарна інтелігенція</i>
<i>Робітничий Клас</i>	<i>Робітники-передовики виробництва</i>
	<i>Рядові робітники</i>
<i>Селянство</i>	<i>Механізатори та інші спеціалісти в сільському Господарстві</i>

	<i>Колгоспники</i>
<i>В'язні</i>	<i>Карні злочинці</i>
	<i>Спецпоселенці</i>
	<i>Політичні в'язні</i>

Додаток 2

Назва	мета	звинуваче ні	звинувачення	вирок
Справа СВУ (березень 1930 р.)	дискр едитація української інтелігенції	украї нської наукової та церковної інтелігенції (45 осіб)	СВУ ставила собі завдання визволення українського народу на всіх просторах його етнографічної території й заснування	3 45 підсудних: 4 засуджено на 10 років ув'язнення, з суворою ізоляцією, 6 — на 8, 3 — на 6, 10 — на 5, 21 — на 3 й 1 на 2 роки; з них 10 дістали умовні вироки

			самостійної української республіки, з широким правом громадян на приватну <u>власність</u> .	і були негайно звільнені, ще 5 були помилувані за кілька місяців. Частина засуджених заслано на <u>Соловки</u> .
--	--	--	--	--

Додаток 3

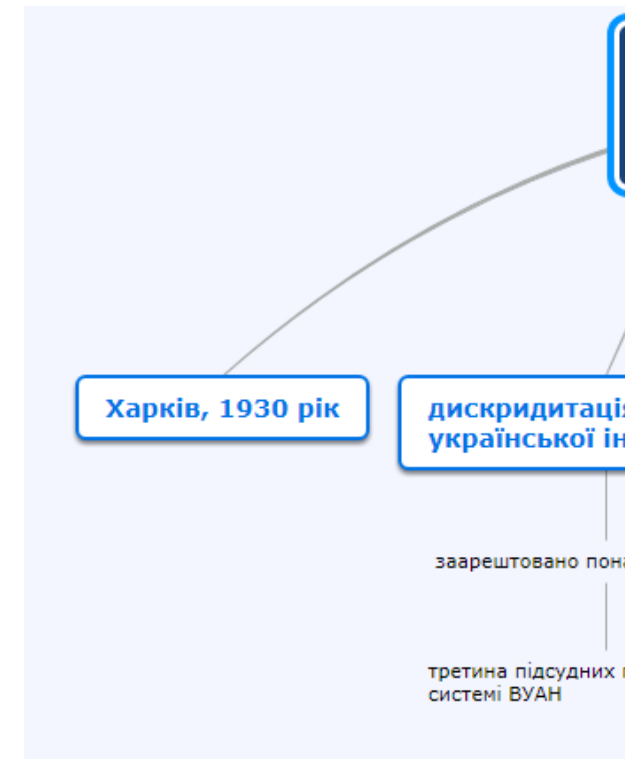
Зміни в Конституції

Юридичні	Фактичні

Юридичні	Фактичні
<ul style="list-style-type: none"> • рівні виборчі можливості для селянства та робітників • прямі вибори 	<ul style="list-style-type: none"> • ради не були самостійною владою у своїй традиційній формі • на кожне місце в системі рад висувався тільки один кандидат - від блоку

<ul style="list-style-type: none"> • вибори пропонували зробити закритими, з кабінками для голосування • Радянська виборча система мала набути парламентської форми. 	<p>комуністів і безпартійних</p> <ul style="list-style-type: none"> • За умов масових репресій майже не знаходилося сміливців, які наважувалися б викреслити прізвище офіційно схваленого єдиного кандидата від блоку комуністів і безпартійних
--	--

- схема 1

Таблиця «Сталінського терору» в Україні» додаток 4

Дата	Спрямування терору	Місце розстрілів	Кількість жертв	Всього
193	репресі	урочище	1111 осіб, з них	О за

7 рік	ї щодо українських політичних в'язнів	Сандармох (Карелія, Росія)	– 201 українець (Лесь Курбас, Микола Куліш та ін.)	1933 – 1938 роки репресовано
1936 – 1941рр.	політичні репресії	Биківнянський ліс (Київщина)	офіційно 14191 особа	360 тисяч громадян України
1937 рік	репресії проти партійного керівництва	-	3 62 членів ЦК КПУ звинувачено 56, репресовано 10 (Косіор, Постишев)	

Наступного разу завдання буде на Актуалізацію

Рольове уособлення: «Судове слухання»

Викладач: А тепер уявіть, що ви – сучасники цих подій. Ми спробуємо відтворити епізод із діяльності такої «трійки», яка винесла вирок у справі священника Левицького Олександра Андрійовича

(Троє учнів постають в образі представників так званої «трійки» і відтворюють судовий вирок)

Перший: Донос товаришів Куценко М. І. та Васильєва М. Р. Зазначені товариші стверджують, що підчас богослужінь священник Левицький О. А. закликав не коритись радянській владі, виступати проти колгоспної системи, висловлював неповагу до товариша Сталіна.

Другий: Донос Кравцової О. Р., яка стверджує, що коли вона прийшла до священника, то чула, що він у молитві згадує соборну Україну та накликає небесну кару на радянську владу.

Третій: Протокол обшуку: у священника Левицького О. А. виявлено твори українських буржуазних націоналістів.

Перший: Левицький О. А. звинувачується в антирадянській пропаганді та поширенню націоналістичних ідей і співпраці з петлюрівськими закордонними бандами.

Другий: Постановили: засудити Левицького О. А. до 15 років каторжних робіт, а майно конфіскувати.

Викладач:

– Як ви можете проаналізувати дану ситуацію?

Очікуваний результат відповіді:

– Ми побачили, як радянська влада велику увагу приділяла боротьбі з духовенством та релігією, яку називала «опіумом для народу»;

– Ми також побачили як на основі двох непідтверджених свідчень був винесений дуже жорсткий вирок.

План – конспект з «Історії України»

Урок

Дата 06.02.2024

Ідеологізація суспільного життя та репресії у радянській Україні**Практичне заняття № 6****10 клас****Мета:****навчальна:**

- розкрити різні формами та методами репресій, що використовувалися в СРСР;/*інформаційна, просторова*
- визначити історичне історичних джерел, що свідчать про трагедію репресій;/*аксіологічна, просторова*
- сформувати причинно-наслідкові зв'язки між причинами та проявами репресій щодо українців у 20 – 30 роках;/*інформаційна, просторова - аксіологічна*
- проаналізувати історичні джерела і сформувати на основі них своє бачення та ставлення радянської влади що до українського суспільства;/*логічно – просторова*
- дати оцінку постатям, які постраждали від репресії і їхні зміни після виходу з ГУЛАГу;/*логічно – просторова, аксіологічна*

визначити та проаналізувати боротьбу комуністичного режиму щодо релігії у 1920 – 1930 роках;/ *аксіологічна, інформаційно – просторова*

визначити хронологію репресій інтелектуальної еліти 1920 – 1930роках;/ *інформаційна, просторова,*

відпрацювати навички аналізування історичних документів (тема «Репресії, щодо українського населення»);/ *інформаційна, просторова*

розвивальна

розвивати вміння учнів працювати в групах (формування комунікативної компетентності на основі групової роботи); / *хронологічна, логічна просторова*

розвивати вміння аналізувати історичні документи (на основі масових репресій 1928 – 1938рр, антицерковної політики, політики радянської влади); / *хронологічна, логічна, просторова*

розвивати вміння аналізувати історичні документи і вміти сформулювати своє бачення, щодо подій; / *просторова; аксіологічна, мовленнєва*

розвивати вміння проаналізувати послідовність подій, які відображають репресивну політику радянського тоталітарного режиму щодо громадян УРСР;/ *хронологічна, логічна*

закріпити знання учнів, набуті під час вивчення та опрацювання навчального матеріалу (на основі Практичної роботи №6); / *логічна, просторова*

розвивати вміння встановлювати хронологічну послідовність подій, які відображають репресивну політику радянського тоталітарного режиму щодо громадян УРСР; / *мовлиннєво – просторова, хронологічна;*

□ розвивати вміння використовувати терміни та поняття «культурна революція», «нова людина», радянська інтелігенція, український буржуазний націоналізм, атеїзм, соціалістичний реалізм.; / *мовлиннева, інформаційна;*

□ розвивати вміння формувати критичне мислення на основі діяльності С.Єфремова і його роль і чи була сфабрикована справа проти даного діяча/ *просторова; аксіологічна*

ВИХОВНА:

□ формувати навички роботи з історичними джерелами (на основі «фрагменти зі щоденника громадського діяча та вченого Сергія Єфремова», «З доповідної записки секретаря парторганізації швейної фабрики «Індпошив» до Вінницького міськкому КП(б)У», «Зі спогадів професора Ю. Чиркова про ув'язнення на Соловках», «З інструктивного листа ЦК КП(б)У (1921)», «З листа секретаря ЦК КП(б)У Дмитра Мануїльського (1922)», «Митрополит Василь (Липківський) про становище УАПЦ», «З матеріалів газети «Вісті ВУЦВК» від 5 січня 1930 р.»); / *інформаційно-аксіологічна*

□ формувати комунікативну компетентність шляхом усних відповідей, міркувань на тему «Ідеологізація суспільного життя та репресії у радянській Україні Практичне заняття № 6» ; / *мовленнева, логічна*

□ виховувати негативне ставлення до репресіям 1920 – 1930- ті роки і влади, яка проводила таку політику/*громадянська, аксіологічна, особиста*

□ викликати почуття відповідальності за збереження історії, а саме пам'яті про постаті і події і ставлення радянської влади, щодо українців; / *громадянська, особиста*

□ виховувати толерантне ставлення до думок своїх однокласників та об'єктивно їх сприймати; / *просторова; аксіологічна особиста;*

- виховувати в учнів почуття гордості за предків-українців, які зберігали самобутність українців;/ *просторова, логічна,*
- виховувати патріотичні почуття та почуття гордості за збереження історичного значення під час тоталітаризму з боку радянської влади/ *аксіологічна*
- формувати комунікативну компетентність шляхом усних відповідей, міркувань («Асоціація», «Мозковий штурм», «Реставратори» «Мікрофон»); / *мовленнєва, логічна*
- формувати національну свідомість та виховати повагу до прав людини та цінність людського життя; / *громадянська, аксіологічна, особиста*

Тип уроку: *комбінований*

Обладнання: *підручник, хрестоматія, стінна карта «Україна в 30-ті рр. ХХ ст.», атлас, портрети, репродукції, схеми й таблиці.*

Основні терміни та поняття: *культурна революція», «нова людина», радянська інтелігенція, український буржуазний націоналізм, атеїзм, соціалістичний реалізм.*

Тип уроку: *урок засвоєння нових знань, умінь і навичок.*

Форми та методи проведення: *робота з документами, дискусія з елементами рольової гри, робота на презентаціями, перегляд та обговорення , робота зі схемами, робота в парах.*

Основні дати:

1930 р. — постанова ЦК ВКП(б) «Про загальне обов'язкове початкове навчання» та «Про введення обов'язкового загального початкового навчання в Україні»;

травень 1934 р. — постанова ЦК ВКП(б) і РНК СРСР «Про структуру початкової і середньої школи в СРСР »;

1933 р. — відновлення університетів;

1935 р. — скасування соціальних обмежень для абітурієнтів;

1938—1939 н. р. — запровадження обов'язкового вивчення російської мови з 2 по 10 класи.

Хід уроку

I. Організаційна частина.

II. Перевірка домашнього завдання. Актуалізація опорних знань.

III. Мотивація навчальної діяльності. Повідомлення теми та мети уроку.

IV. Вивчення нового матеріалу.

V. Підсумки уроку.

VI. Інструктаж з домашнього завдання.

Час проведення	Етап уроку	Навчально-виховна діяльність вчителя	Навчально-виховна діяльність учня	Примітки
3 хв	I. Організ	Взаємне привітання. Перевірка готовності	Кожен учень називає один факт, який він	<i>Мовлиннєв</i>

	акційний	учнів до уроку також перевірка присутності учні на уроці. Побажання на гарний день і хорошого настрою. Оголошення теми уроку.	пам'ятає за попередньо - вивчений матеріал.	<i>а, просторов а</i>
7 хв	II. Перевірка домашнього завдання	Перш ніж перейти до практичної діяльності, давайте зіграємо гру «Вправа «Хто я?»»	<p>1. Вправа «Хто я?».</p> <p><i>Учень виходить до дошки та отримує картку з портретом та коротким життєписом історичного діяча. Його завдання – зачитати лише твердження. Решта учнів мають відгадати про кого йдеться.</i></p> <p>1) <i>Олександр Шумський</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ член Центральної Ради; ➤ у 1919 р. – нарком освіти УРСР; ➤ заарештований та засуджений за звинуваченням у націоналізмі. <p>2) <i>Микола Скрипник.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ один із засновників Комуністичної 	<i>Просторова Мовлинева Інформаційна</i>

			<p>партії (більшовиків) України;</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ затвердив новий український правопис; ➤ покінчив життя самогубством. <p>3) <i>Сергій Єфремов.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ був обраний заступником голови УЦР та Малої Ради; ➤ з вересня 1917 р. очолював Українську партію соціалістів-федералістів; ➤ засуджений до десяти років позбавлення волі; помер в одному з таборів ГУЛАГу. <p>4) <i>Микола Єжов.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ головний виконавець Великого терору; ➤ нарком НКВС; ➤ розстріляний у 1938 р. за звинуваченням у «шпигунстві на користь 	
--	--	--	---	--

		<p style="text-align: center;">Зіграємо метод «Хлопок»</p>	<p>іноземних розвідок».</p> <p style="text-align: center;">2. Метод «Хлопок»</p> <p>1) Організація державної влади, характерними рисами якої є цілковитий контроль над усіма сферами життя держави – це парламентаризм. –</p> <p>2) Першим судовим процесом проти української гуманітарної інтелігенції став розгляд справи «Спілки визволення України».</p> <p>+</p> <p>3) В керівництві «СВУ» обвинуватили М. Грушевського. –</p> <p>4) Офіційна назва процесу очищення компартійно-радянського апарату і всієї партії «Перегини». –</p> <p>5) «Слідство» у справі «УНЦ» тривало упродовж 1930 – 1931 рр. +</p> <p>6) Михайла Волобуєва було</p>	<p><i>Мовлинєва</i></p> <p><i>, Просторова</i></p> <p><i>Хронологічна</i></p> <p><i>Логічна</i></p>
--	--	---	---	---

			<p>звинувачено за статтю «До проблеми української економіки». +</p> <p>7) Період 1932 – 1937 рр. отримав назву Великого терору. –</p> <p>8) Кампанія репресій в СРСР, що тривала у 1937 – 1938 рр. отримала назву «безбожної п'ятирічки». –</p> <p>9) Пам'ятне місце масових розстрілів у Карелії є урочище Сандармох. +</p> <p>10) Найбільше в Україні місце поховання жертв масових політичних репресій - Биківнянський ліс. +</p> <p>11) Головним виконувачем Великого терору був Г. Петровський. –</p> <p>12) Сталінська Конституція була прийнята у 1937 р. +</p>	
--	--	--	--	--

3 хв	III. Мотиваційний етап	Зачитайте рядки вірша Тараса Шевченка «У нашій раї на землі нічого кращого немає, як тая мати молодая з своїм дитяточком малим».	Проблемне питання: За що, на вашу думку, такі рядки могли потрапити під заборону в СРСР?	<i>Просторова, Логічна</i>
2 хв	IV. Актуалізаційний етап	Застосування метод «мозковий шторм»	1. Які зміни сталися у соціальній структурі суспільства в період НЕПУ? 2. Дайте визначення терміну «терор». (посередині пишемо слово терор – і кожен називає синонім, або як він розуміє, але одним – два слова) 5. Коли радянська влада запровадила	<i>Аксіологічний Просторова Мовлинева</i>

		<p><i>Спершу, ніж ми почнемо давайте пригадаємо :</i></p>	<p>паспорти?</p> <ul style="list-style-type: none"> - В 1932р. радянська влада запровадила паспорти. (в Україні в 1933р.). <p>Усі громадяни віком від 16 років повинні були мати паспорти з обов'язковою пропискою.</p> <p>6. З якою метою запроваджено паспорти?</p> <ul style="list-style-type: none"> - (Все суспільство повинно бути під контролем влади). <p>7. Які особливості тоталітарного режиму? І відповіді</p> <ul style="list-style-type: none"> - Тоталітарному режиму притаманні такі особливості: <ul style="list-style-type: none"> - Єдиновладдя однієї партії або лідера. - Жорсткий контроль над усіма сферами життя суспільства. - Ліквідація свободи слова, друку, 	<p>Мовлинєва , логічна Хронологі чна</p>
--	--	---	--	--

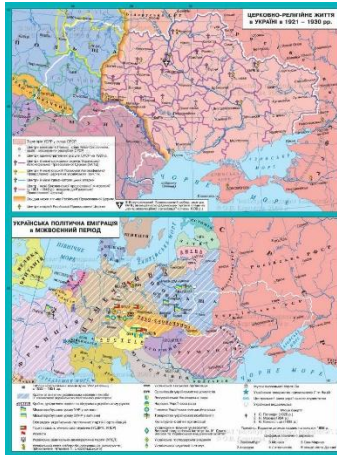
			<p>зібрань.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Масові репресії проти інакомислячих. - Пропаганда та цензура. - Мілітаризація суспільства. <p>8. Які методи використовувалися тоталітарними режимами для утримання влади?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Відповіді • Масові репресії: арешти, розстріли, депортації, ув'язнення в таборах. • Пропаганда: поширення офіційної ідеології через ЗМІ, освіту, культуру. • Цензура: контроль над інформацією, заборона на публікацію інакомислячих думок. • Стеження за громадянами: розгалужена мережа агентів та 	Логічна
--	--	--	--	---------

		<p>зумовив ідеологізацію суспільного життя та міфологізацію світогляду</p> <p>2. Чому комуністичний режим застосував репресії проти української інтелектуальної еліти 1920-1930-х рр.</p> <p>3. Як боротьба з релігією сприяла утвердженню комуністичної тоталітарної ідеології</p> <p>Групова робота</p> <p>На основі фрагментів джерел наведіть факти, що свідчать про прагнення влади нав'язати суспільству бажані для неї погляди, спонукати до певної поведінки.</p>	<p>громадського діяча та вченого Сергія Єфремова. Які факти, на ваш погляд, дали підставу Єфремову характеризувати суспільно-політичний лад в УСРР у 1920-ті рр. як «систему, засновану на брехні й провокації, на світовому дуристві»?</p> <p>1 – група характеризує 1 джерело 2 - група характеризує 2 джерело</p> <p>Як зрозуміти останні рядки документа «Їх реабілітували посмертно»? Чому для характеристики репресивної політики</p>	<p><i>Інформаційна</i></p> <p><i>Логічна</i> <i>Аксіологічна</i></p>
--	--	---	---	--

		<p>Метод «Мікрофон», кожен по черзі висловлює своє судження, щодо репресивної політики комуністичного режиму</p> <p>Як боротьба з релігією сприяла утвердженню комуністичної тоталітарної ідеології</p> <p>Групова робота (Ділимо клас на три групки)</p>	<p>комуністичного режиму, спрямованої на фізичне знищення національно свідомої української інтелігенції, використовують поняття «Розстріляне відродження»?</p> <p>1 група – аналіз Документ 4 2 група – Документ 5 3 група – Документ 6 4 група – Документ 7</p>	<p><i>Логічна просторова</i></p> <p><i>Інформаційна, Мовлинева</i></p>
--	--	---	--	--

		<p>Роздуми над питанням</p> <p>Як ви гадаєте, чому замість конкретних фактів правопорушень та імен правопорушників уживають слова-наліпки «шпигуни», «диверсанти», «вороги народу» тощо? Спробуйте уявити, яка атмосфера панувала на тогочасних зборах. Чому надуживання емоційно-експресивною лексикою, що містить негативну оцінку, вважають одним із проявів так званої мови ненависті?</p>	<p>світовому дурисвітстві».</p> <ul style="list-style-type: none"> – Чому «Коротка історія українського письменства» Єфремова потрапила під заборону? – Чим «Катерина» Шевченка не підійшла для радянського керівництва? – За що засудили вірш «У нашій раї на землі нічого кращого немає, як тая мати молодая з своїм дитяточком малим»? 	<p><i>Аксіологіч на</i></p>
3 хв	VII. Висновки	<p>Підсумки уроку.</p> <p><i>Логічна</i></p>	<p>Методом «мікрофон» учні висловлюють власне ставлення до теми уроку: «Сьогодні на уроці ми дізналися про...», «Сьогодні на уроці</p>	<p><i>Мовлинева , Логічна, Просторо</i></p>

		<i>Просторова</i> <i>Інформаційна</i> <i>Мовлинєєва</i>	ми навчилися...»	<i>ва</i>
1 хв	VIII. Домашнє завдання	Виконати завдання І підготуватися до самостійної роботи <i>Просторова</i> <i>Логічна</i> <i>Інформаційна</i> <i>Аксіологічна</i>	1. Підготувати повідомлення про одну з видатних особистостей, які загинули внаслідок репресій. 2. Розробити блог присвяченій одній із жертв репресій 3. Створити карту пам'яті з ключовими датами, подіями та поняттями, пов'язаними з ідеологізацією та репресіями в радянській Україні. 4. Провести порівняльний аналіз двох тоталітарних режимів (СРСР та нацистської Німеччини)	<i>Просторова</i> <i>а</i> <i>Аксіологічна</i>

Додаток 1

Додаток 2

План – конспект з «Історії України»

Урок

Дата 27.02.2024

Повсякденне життя українців Практичне заняття № 7

10 клас

Мета:

навчальна:

- ✓ Розкрити Основні особливості повсякденного життя українців у різні історичні епохи; / *інформаційна, просторова*
- ✓ визначити Зв'язок між повсякденним життям людей та історичним контекстом / *аксіологічна, просторова*
- ✓ проаналізувати і зробити висновки про особливості життя людей у різні історичні епохи. ;/ *логічно – просторова, хронологічна*
- ✓ Використовувати знання про повсякденне життя українців для кращого розуміння історії та культури України; / *аксіологічна, інформаційно – просторова*
- ✓ охарактеризувати Традиції та звичаї українського народу / *інформаційна, просторова – аксіологічна*
- ✓ проаналізувати Особливості побуту українців; / *логічно – просторова*
- ✓ дати оцінку та вміти Порівнювати та протиставляти побут українців у різні часи; / *логічна просторова*

✓ охарактеризувати основні документи, які представляють періоди повсякденного життя у 1930 роках;/ аксіологічна, інформаційно – просторова

розвивальна

□ розвивати вміння учнів працювати в групах (формування комунікативної компетентності на основі групової роботи); / логічна просторова, комунікативна

□ розвивати вміння аналізувати історичні документи, які представлені у параграфі; / хронологічна, логічна, просторова

□ розвивати вміння збирати та систематизувати інформацію про повсякденне життя українців; / просторова; аксіологічна, мовлинєва

□ розвивати вміння розуміти та співпереживати людям, які жили в різні історичні епохи.; / просторова, аксіологічна

□ закріпити знання учнів, набуті під час вивчення та опрацювання навчального матеріалу (на основі виконаного на домашнє завдання проекту та виконанням різних видів ігор); / логічна, просторова

□ розвивати вміння аналізувати повсякденне життя людей у різні історичні епохи;/ мовлинєво – просторова, хронологічна;

□ розвивати вміння Аналізувати інформацію та формувати висновки, щодо повсякденного життя українців у період 1930- років; / мовлинєва, інформаційна;

□ розвивати знання про повсякденне життя українців 1930-х років для кращого розуміння історії та культури України;/ просторова; аксіологічна

ВИХОВНА:

- формувати навички роботи з історичними джерелами на основі (документів); / *інформаційно-аксіологічна*
- формувати комунікативну компетентність шляхом усних відповідей, міркувань на тему «Повсякденне життя українців»; / *мовленнєва*
- викликати емпатію в учнів за допомогою здатності співпереживати людям, які жили в 1930-ті роки; / *громадянська, особиста*
- виховувати толерантне ставлення до думок своїх однокласників та об'єктивно їх сприймати; / *просторова, аксіологічна;*
- виховувати в учнів Розуміння їхніх труднощів і проблем українців, які проживали у 30 роках; / *просторова, логічна, особиста;*
- виховати в учнів на основі ставлення радянської влади до українців на прикладі повсякденного життя критичного мислення; / *аксіологічна;*
- формувати комунікативну компетентність шляхом усних відповідей, міркувань («Асоціація», «Мозковий штурм», «Абетка» «Асоціації»); / *мовленнєва*
- формувати національну свідомість та виховати повагу до прав людини та цінність людського життя; / *громадянська, аксіологічна, особиста*
- виховати в учнів є вплив вчинків окремої людини на її найближче оточення, місцеву громаду, Україну та світ; / *громадянська, аксіологічна, особиста*

Обладнання: підручник, ноутбук, проектор, телефон

Тип уроку: урок засвоєння нових знань, умінь і навичок.

Форми та методи проведення: аналіз, аналогія, порівняння, синтез, узагальнення, класифікація, оцінювання

Хід уроку

Час проведення	Етап уроку	Навчально-виховна діяльність вчителя	Навчально-виховна діяльність учня	Примітки
3 хв	I. Організаційний	Взаємне привітання. Перевірка готовності учнів до уроку також перевірка присутності учні на уроці. Побажання на гарний день і хорошого настрою. Оголошення теми уроку.	Кожен учень називає один факт, який він пам'ятає за попередньо - вивчений матеріал.	<i>Мовлиннева, просторова</i>
7 хв	II. Перевірка домашнього завдання	Перевіряємо виконану роботу на тему «Освіта, наука, література та мистецтво в радянській Україні»	Гра «Літачок» Учитель бере літачок і пускає його по класу, хто зловить той буде відповідати на запитання. Перевіряємо термінологію	<i>Мовлинева Логічна</i>

		<p>Метод «Дошка» Вчитель малює 4 колонки і кожен учень при назві певного діяча відносить до тієї колонки, яка йому відповідає</p> <p>Література Наука Образотворче мистецтво Музичне та театральне мистецтво</p>	<ul style="list-style-type: none"> • ліквідація неписьменності, • неокласики, • «Розстріляне відродження», • «Думка», • ВАПЛІТЕ, • Спілка письменників України, • «Березіль» <p>С. Єфремов, А. Бучма, А. Кримський, Б. Гмиря, Б. Лятошинський, В. Касіян, Г. Верьовка, Г. Юра, Є. Патон, І. Їжакевич, Л. Курбас, Л. Ландау, Л. Ревуцький, М. Бажан, М. Драй-Хмара, М. Зеров, М. Куліш, М. Рильський, М. Хвильовий, М. Боголюбов, М. Бойчук, М. Василенко, М. Гришко, М. Грушевський, М. Крилов, М. Самокиш, Н. Ужвій, П. Тичина, П. Козицький, Ф.</p>	<p><i>Аксіологічна</i> <i>а</i> <i>логічна</i></p> <p><i>Логічна</i> <i>Просторова</i></p>
--	--	---	--	--

			Кричевський.	
3 хв	III. Мотиваційний етап	Сьогодні на уроці ви дізнаєтеся про культурний момент у радянський період часу.	Вправа «Маю думку» Чи можна вважати Повсякденне життя українців у радянський час було найкраще за весь період часу?	<i>Мовлинєва</i> <i>Логічна</i>
2 хв	IV. Актуалізаційний етап	Вправа «Мікрофон» 	Роздивіться фотографії Які явища повсякденного життя українців вони засвідчують? Які асоціації виникають при розгляді даних фотографій?	<i>Аксіологічн</i> <i>ий</i> <i>Просторова</i> <i>Мовлинєва</i>

1. Читання газети на польовому стані.
Полтавщина. 1937 р.

2. Бетонування «подушки» під підлогу
в

цеху Дніпропетровського
алюмінієвого комбінату. Запоріжжя. 1933 р.

3. Робітники паровозремонтного
заводу розглядають журнал «Безбожник».
Харків. 1930 р.

4. Члени сільськогосподарської
комуни «Червоні зорі» на Харківщині
слухають радіо. 1931 р.

5. Виступ живої газети «Сталінець» у
клубі комуни ім. Й. Сталіна. С. Межова на

		 	Дніпропетровщині. 1933 р.	
20 хв	V. Етап вивчення	На початку уроку, вчитель ділить клас на дві команди. Аналіз документів це 1	Метод «Я - аналізую»	

	<p>нового матеріалу</p>	<p>раунд. Хто набере більше той виграв</p> <p>1. Як за карткової системи забезпечували продуктами й товарами повсякденного вжитку робітників і службовців у містах</p> <p>Додаток 1</p> <p>Працюємо у парах</p> <p>Метод «Моя - думка»</p>	<p>1. На основі тексту розвідки укладіть таблицю про норми постачання хліба для різних категорій робітників та членів їхніх сімей у різних регіонах СРСР. »</p> <p>2. Чи вважаєте ви справедливим такий розподіл? »</p> <p>3. Чому норми постачання хліба не були однаковими для всіх? »</p> <p>4. Чи досягли більшовики втілення у життя ідеологічного гасла про рівність усіх робітників? Чому?</p> <p>Як ви думаєте, чому карткова система не стала запобіжником зловживань? »</p> <p>2. Як наведені факти характеризують</p>	<p><i>Логічна</i></p> <p><i>Інформаційна</i></p> <p><i>Логічна</i></p> <p><i>Аксіологічна</i></p>
--	-------------------------	---	--	---

		<p>Гра «Фехтування»</p> <p>Є дві команди по черзі називають факт, хто назве більше виграв</p> <p>2. Що визначало побут партійно-радянських функціонерів</p> <p>Прочитайте фрагмент наукової праці, з'ясуйте, які привілеї мала партійно-</p>	<p>тогочасне радянське суспільство з погляду моралі?</p> <p>Поділіться враженнями щодо деталей повсякденного життя робітників, про які довідалися з тексту. Наведіть факти, що вразили найбільше. Зробіть висновок про рівень життя робітників у СРСР.</p> <p>2 раунд</p> <p>Кожна команда має Сформулювати 5-</p>	<p><i>Логічна</i></p>
--	--	--	---	-----------------------

радянська верхівка.

Додаток 2

Діти на колгоспному полі збирають мерзлу картоплю. с. Удатне Донецької обл. 1933 р.

3. Як влада залучала дітей до політичного та економічного життя та чому діти стали об'єктом радянської пропаганди

б тез, які розкривали б основні відмінності повсякденного життя партійно-радянської верхівки від інших суспільних груп (робітництва, селян тощо). – хто швидше виконає того бал

Прочитайте фрагменти історичних джерел. Поміркуйте, з якою метою влада

*Аксіологічн
а
Логічна*

		<p>Додаток 5 Питання 2 бали</p>	<p>Чому найгострішої критики зазнали казки Г. Х. Андерсена, які владні інституції заборонили використовувати в процесі виховання і навчання, а книжки для дітей на зразок «Піонерам про хлібоздавання», «Дітям про п'ятирічку», «Славний піонер Гена Щукін», навпаки, стали обов'язковими для використання в навчальному процесі?</p> <p>1. Поміркуйте, як узгоджується наведена вище інформація з висловленням одного зі шкільних учителів історії на сторінках журналу «Піонервожатий» (1938) про покладені на нього партією обов'язки:</p>	<p><i>Мовлинєва</i> <i>Логічна</i></p> <p><i>Логічна</i> <i>Інформацій</i> <i>на</i></p>
--	--	-------------------------------------	---	--

		Команди аналізують документи і дають відповіді на запитання	«Навчити наших дітей палко любити чудову радянську дійсність і так само палко ненавидіти прокляте минуле». » 2. Поділіться міркуваннями про те, чому радянська влада активно залучала дітей до політики й економіки. Яким критеріям мало відповідати офіційне уявлення про «радянську дитину»?	
10 хв	VI. Систематизація знань	Бліц-опитування через методичний прийом «Алфавіт»	Учитель називає букву алфавіту, учні швидко називають все, що стосується розділу «Повсякденне життя українців.» (історичні терміни, події, особи, явища тощо)	<i>Комунікати вна Мовлиннева Логічна</i>

		Метод «Мікрофон»	На підставі наведених документів сформулюйте 5-6 правил «радянської дитини». Як ви поставилися б до таких правил, якщо б вони стосувалися вас особисто? У чому, на вашу думку, полягало порушення прав дитини в радянській системі виховання 1930-х рр.?	<i>Аксіологічн а Мовлієва</i>
3 хв	VII. Висновки	Підсумки уроку. <i>Логічна Просторова Інформаційна Мовлієєва</i>	Методом «мікрофон» учні висловлюють Наскільки інформація опрацьованих на уроці джерел змінила ваші уявлення про життя у СРСР у 1930-ті рр.? Чи легко вам уявити повсякденне життя тієї доби? Чому?	<i>Мовлієва, Логічна, Просторова Логічна</i>

			<p>Про що ви хотіли б довідатися докладніше?</p> <p>Чому тоталітарні режими (і радянський, і нацистський) прагнули перебрати на себе справу виховання дітей та молоді?</p>	
1 хв	VIII. Домашнє завдання	<p>Виконати завдання</p> <p>I підготуватися до презентування проектів</p> <p><i>Просторова</i></p> <p><i>Логічна</i></p> <p><i>Інформація</i></p> <p><i>Аксіологічна</i></p>	<p>Дз</p> <p>1. Створити інтелект карту на тему «Утвердження комуністичного тоталітарного режиму в Україні» + Створити хронологічну таблицю масовим репресіям на території України</p> <p>Додаткове завдання</p> <p>1. Створити порівняльну таблицю політиці НЕПу та воєнний комунізм. + скласти хронологічну таблицю ключових</p>	<p><i>Просторова</i></p> <p><i>Інформацій</i></p> <p><i>на</i></p> <p><i>Аксіол</i></p> <p><i>огічна</i></p> <p><i>Логічне</i></p> <p><i>Просторове</i></p>

			<p>подій, пов'язаних з утвердженням комуністичного режиму в Україні.</p> <p>2. Проаналізуйте політику українізації та її наслідки. + Створіть арт-проект, який досліджує тему тоталітаризму + Створіть блог або веб-сайт, де ви будете ділитися своїми знаннями про цю тему.</p>	<p><i>Креативне</i></p> <p>Логічне</p>
--	--	--	--	--

Додаток 1

«...Спочатку в 1929 р. граничні норми хлібного пайка мали становити для робітників і службовців 600 грамів на добу; а для членів їхніх сімей, службовців і членів їх родин, безробітних і іншого трудящого населення - 300 г (у Москві та Ленінграді вони були на третину більшими - відповідно 900 і 500 грамів).

В Україні максимальні норми відпуску хліба були призначені для робітників і службовців Донбасу і Криворіжжя, які працювали на підземних роботах, - до 800 г хліба на їдця, а для їхніх утриманців - 400 г. У жовтні 1929 р. політбюро ЦК КП(б)У підвищило норми постачання хліба робітникам, зокрема тим, які займалися важкою фізичною працею насамперед на підземних роботах та у гарячих цехах, з 800 до 1000 г, а всім іншим - з 600 до 800 г. Для їхніх утриманців відповідні нормативи зростали з 300 до 400 г.

У січні 1931 р. Наркомат постачання СРСР запровадив всесоюзну карткову систему на основні продукти харчування та промислові товари. На початку 1931 р. було проведено розукрупнення центральних робітничих кооперативів (ЦРК), які обслуговували працівників певних міст, і створення на їх базі низки закритих робкоопів (ЗРК) для забезпечення окремих заводів, фабрик та шахт. Кожен трудівник чи його дружина зверталися до закритого робітничого кооперативу не менш як 75 разів на місяць (30 - по хліб, стільки ж - по молоко і 15 — по інші продукти, оскільки видавалися вони у різних місцях) та витрачали щомісячно на їх придбання по декілька днів. Але в умовах товарного дефіциту, котрий породжував ажіотажний попит, споживачам доводилося відстоювати у чергах по декілька годин щодня. З приводу нескінченних черг робітники обурено заявляли: “Чому ніхто не звертає уваги, що нашим дружинам доводиться стояти в чергах по чотири години, а дома діти один одному голови розбивають! А крім того, прийдеш додому поїсти, а їсти нема чого, бо дружина в черзі за продуктами весь день простояла і нічого не приготувала”.

Уявлення про рівень обслуговування покупців у торговельних закладах робітничої кооперації дає доповідна записка Науково-дослідного інституту організації та техніки розподілу, підготовлена за наслідками обстеження розподільника Харківського електромеханічного заводу, проведеного на початку 1931 р.: “Замість закритого розподільника, що має обслуговувати обмежене коло робітників, [на заводі] заїзний, прохідний двір, [де] ненормовані товари може купити кожний, навіть соціально чужий елемент. Наслідком цього - повсякчасна штовханина, асортимент товарів не відповідає потребам прикріплених. Останні, щоб одержати нормований крам, мають товпитися і витрачати стільки ж часу, скільки й у звичайних крамницях. Повсюди бруд. Цукор, макарони, крупи та інший бакалійний товар

переховується в ящиках з-під городини. Фасованого краму зовсім не видно. Розподільник жодних заходів не вживає, щоб інформувати прикріплених до нього про видачу продуктів”.

Типовими недоліками в роботі кооперативних магазинів були торгівля неякісними товарами й продаж дефіцитних у наборі з неходовими. В сатирично-гумористичних часописах того часу періодично з’являлися повідомлення про продаж “мила з перцем, штанів з мереживом, калош із засобом від блошиць”, “годинників з барабанним боєм”, тобто з “навантаженням” з трьох дитячих барабанів. Частка неходових товарів нерідко сягала третини вартості набору. Так, чернігівські та шосткинські робкоопи продавали на додачу до дефіцитних чоловічих штанів вартістю 6 руб. мереживо на 3 руб.

Обурювала робітників і незадовільна якість товарів - хліб із половиною та соломою, котрий у народі назвали “їжачок”: з нього в усі боки стирчали соломинки, нагадуючи голки їжачка; мило, котре “замилує очі”, але не милиться, оскільки у ньому жиру не 40 %, як потрібно, а 10 %, “решта ж утекла на базар, де продавалася по 28 руб за кг”; меблів, котрі скоріше нагадували напівфабрикати з дерева, ніж готові вироби, тощо.

Проте головною причиною незадоволення робітників було недотримання норм постачання по картках. Дефіцитний крам повсякденного попиту, що надходив у продаж, реалізувався за кілька годин. Замість нього порожні полиці заповнював неходовий товар. У галантерейних крамницях нерідко торгували хомутами, гнuzдечками, шлеями, супонями, в овочевих - цукерками та гральними картами, у дитячих - товарами для дорослих. У магазині музичних товарів, за іронічним зауваженням покупців, їм пропонували лише одну платівку із сумною мелодією - “сьогодні платівок нема”. Іноді робкоопи закупали замість дефіцитного краму повсякденного попиту, конче необхідного робітникам, предмети розкоші, недоступні й непотрібні їм: коштовний посуд, вироби з хутра та ін.

Хоча продукти, отримані по картках, заборонялося продавати, високооплачувані робітники, які постачалися за особливим графіком і були першими за списками та не мали утриманців, іноді вдавалися до такого “злочину”, щоб придбати дефіцитні товари, котрі не видавалися по картках. Однак преса того часу викривала факти спекуляції продуктами переважно з боку торгових працівників. Наприклад, луганська газета “Правдист” 8 січня 1932 р. писала про продаж працівницею робкоопу чотирьох буханок хліба, придбаних по 40 коп. за штуку, а реалізованих по 4 руб. Траплялися і замітки про спекуляцію нагородами ударниками праці (переважно велосипедами та побутовою технікою).

Услід за хлібом з 1 жовтня 1935 р. скасували картки на м'ясні й рибні продукти, жири, цукор та картоплю, а до кінця другої п'ятирічки, з 1 січня 1936 р., й на непродовольчі товари. Обидві реформи пройшли з політичним галасом, як і скасування хлібних карток, однак відкритої торгівлі не вийшло. Товарний дефіцит призводив до того, що у ній зберігалася нормування. РНК СРСР встановив норми відпуску товару в одні руки. У 1936-1938 рр. покупець міг купувати не більш як 2 кг м'яса, хліба, макаронів, крупи, цукру, 3 кг риби, 500 г масла та маргарину, 100 г чаю, 200 штук цигарок, 2 шматки господарського мила, півлітра гасу».

Додаток 2

«У той час, коли мільйони українців помирали голодною смертю, партійно-радянське керівництво себе в харчуванні не обмежувало. Вища ланка номенклатури, як і весь радянський народ, в добу карткової системи отримувала пайок. Але, на відміну від того, який одержували пересічні громадяни, пайок для номенклатури мав назву “спеціальний”, був дешевим і досить калорійним. Наприклад, місячний пайок для вищої союзної номенклатури “А” влітку 1932 р. коштував 147 руб. і складався з: 4 кг м'яса; 4 кг ковбаси; 1,5 кг вершкового масла; 2 л олії; 6 кг свіжої

риби і 2 кг оселедців; по 3 кг цукру і борошна; 800 г печеного хліба на день; 3 кг різних круп; 8 банок консервів, 20 яєць, 2 кг сиру, 1 кг кетової ікри, 50 г чаю, 1200 штук цигарок, 2 куски мила, а також 1 літр молока на день; в асортименті були також кондвироби, овочі та фрукти. Пайок для відповідальних працівників категорії “Б” був дещо скромнішим. Отримували вони свої пайки у спецрозподільниках. Номенклатурники перебували, по суті, на державному утриманні, а відтак ні в чому, особливо в їжі, собі не відмовляли. Так, наприклад, обід голови ВУЦВК Г. Петровського 19 січня 1934 р. складався з курятини, супу, помідорів, огірків та ікри...

У IV кварталі 1932 р. посадові оклади обласної і районної партійної верхівки (від інструктора райкому до секретаря обкому) становили від 225 до 280 руб. А вже навесні 1933 р. ЦК ВКП(б) приймає рішення про встановлення зарплати секретарям райкомів і головам райвиконкомів у розмірі 300-340 руб. на місяць. У жовтні 1933 р. партмаксимум було скасовано, а постановою ЦВК і РНК СРСР встановлено тверді посадові оклади працівникам радянських органів в розмірі 500 руб. на місяць.

Тоді як добробут номенклатури зростав, розмір середньої зарплати робітника становив 125 руб., учителя - 100-130, дипломованого лікаря - 150-275 (середній і молодший медперсонал отримував платню 40-50 руб. на місяць), стипендія студента технікуму - 15-20 руб., а пенсія селянина - інваліда - 20 руб. на місяць.

Користувалася номенклатура й закритим медичним обслуговуванням, що було не тільки безкоштовним, а і якісним. Не гребувала номенклатура й різноманітними “транспортними” привілеями. Окрім службових автомобілів з персональними водіями, що сприймалися вже як звичний владний атрибут, надзвичайну популярність у середовищі компартійної еліти в 1930-ті рр. мали особисті салон-вагони для подорожі залізницею...»

Додаток 3

З відозви до піонерів напередодні перших виборів до Верховної Ради голови ВУЦВК Г. Петровського: «У нашій країні діти, молодь - наше майбутнє, наша надія. Важливо, щоб в кожній сім'ї добре вивчили виборчий закон і Сталінську Конституцію. Піонери, школярі повинні допомогти своїм батькам. Незабаром почнеться обговорення кандидатур... немає сумніву, що навколо цього відбудеться величезна боротьба. Запеклі вороги народу, контрреволюціонери-троцькісти, бухарінці, націоналісти та інша нечисть з контрреволюційних фашистських покидьків усіма силами намагатимуться провалити кандидатури чесних, відданих справі партії і нашій батьківщині людей і протягати своїх агентів, шпигунів. їм допомагатимуть у цьому попи, сектанти, церковники, пам'ятайте це. Агітуйте за кандидатури, гідні бути обраними до Верховної Ради, за кандидатури тих, хто буде чесно й віддано працювати, буде високо тримати прапор завоювань Великого Жовтня... Агітуйте, щоб у наші Ради депутатів трудящих не пройшли покидьки колишньої буржуазії, націоналісти, петлюрівці, троцькісти, праві та інші зрадники народу, які готові потопити в крові країну Рад і відновити старий буржуазно-поміщицький лад».

Додаток 4

З листа урядових інституцій «Про порядок і норми праці дітей під час збиральної й просапної кампаній» (серпень 1932 р.): «Учні поділяються на молодшу групу - 8-11, старший вік - 12-15. Молодша працює на дослідних ділянках школи, радгоспу, колгоспу. На відміну від другої, ця група має менше навантаження, частіші відпочинки та чергування роботи. Старша - робота на дослідних ділянках, участь у виконанні виробничих робіт колгоспу, радгоспу. Тривалість робочого дня була встановлена для 8-11-річних дітлахів 1-2 години, 12-14-річних - 3 години, 15-16-річних - 4-5 годин... Основні ділянки роботи учнів у збиральній та просапній кампаніях: культобслуговування, збір колосків, денна охорона

кіп та скирт від птахів, підноска учнями старших груп снопів у купи, погоничі, влаштування й ремонт мішкотари, уборка хліба з-під віялки в лантухи, контрольні пости при возовиці хліба, посильна участь піонерів 14-15 років у полотті буряків».

Додаток 5

«Казки не є тим матеріалом, яким можна виховати дійсних борців за соціалізм. Адже ідеологія казок по суті є відволіканням дітей від реальної дійсності, адже кожна казка - це ідеологія якогось таємничого світу, ідеологія дрібнобуржуазна, це прищеплення дітям містицизму, обломовщини, почуття непротивлення злу тощо. Хіба можливо в нашу епоху соціалістичного будівництва, в епоху пролетарської диктатури, коли ми повинні виховувати активних борців за соціалізм, нових людей, здатних будувати нове реальне життя, хіба можливо вважати в нашу епоху казки такими, що можуть бути допущені у всі дитячі бібліотеки та читальні?»

План – конспект з «Історії України»

Урок

Дата 06.02.2024

Освіта, наука, література та мистецтво в радянській Україні

10 клас

Мета:

навчальна:

- ✓ розкрити розвиток культури у період радянського впливу;/ *інформаційна, просторова*
- ✓ визначити історичне значення періоду «розстріляного відродження»; / *аксіологічна, просторова*
- ✓ охарактеризувати основні етапи розвитку освіти, науки, літератури та мистецтва в радянській Україні;/ *інформаційна, просторова – аксіологічна*
- ✓ проаналізувати вплив політики українізації та русифікації на українську культуру;/ *логічно – просторова*
- ✓ **охарактеризувати** основні стильові напрями в українському мистецтві радянського періоду;/ *аксіологічна, інформаційно – просторова*
- ✓ розкрити позитивні та негативні аспекти радянської системи освіти та культурного життя;/ *логічна, аксіологічна;*
- ✓ дати оцінку основним стильовим напрямам в українському мистецтві у період радянського часу; / *аксіологічна, просторова;*

✓ дати оцінку постатям, які представляли культуру України у радянський період ;/ *логічно – просторова*

розвивальна

розвивати вміння учнів працювати в групах (формування комунікативної компетентності на основі групової роботи); / *логічна - просторова, комунікативна*

розвивати вміння аналізувати історичні фотопортрети, які представлені у параграфі; / *хронологічна, логічна, просторова*

розвивати вміння аналізувати історичне значення українців у сфері науки, мистецтва, туризму та спорту; / *просторова; аксіологічна, мовлинєва*

розвивати вміння аналізувати причини знищення українських діячів культури; / *просторова, аксіологічна*

закріпити знання учнів, набуті під час вивчення та опрацювання навчального матеріалу (на основі виконаного на домашнє завдання проекту та виконанням різних видів ігор); / *логічна, просторова*

розвивати вміння встановлювати хронологічну послідовність подій, які відображають появу українців у різних сферах життєдіяльності у радянський період часу; /*мовлинєво – просторова, хронологічна;*

розвивати вміння виявляти та оцінювати різні точки зору на суперечливі аспекти розвитку української культури в радянський період; / *мовлинєва, інформаційна;*

розвивати вміння формувати критичне мислення на основі діяльності українців у радянський період часу;/ *просторова, аксіологічна;*

виховна:

□ формувати навички роботи з зображеннями у підручнику (на основі «Колона піонерів на демонстрації в день 10-річчя оголошення Першої світової війни. Київ. 1924 р.», «Мітинг із нагоди відкриття чотирирічної трудової школи в хуторі Романівський на Донбасі. 1928 р.», «Студенти Дніпропетровського комуністичного вищого навчального закладу у фізичній лабораторії. 1932 р.», «Виступ «Живої газети» з нагоди 25-річчя РКП(б). Київ. 1923 р.», «Федір Кричевський. Життя. Триптих (Любов. Сім'я. Повернення). 1925–1», «Василь Касіян. Гуцул з квіткою. Літографія. 1923 р.», «Микола Самокиш. Бій Богуна з Чарнецьким під Монастирищем у 1653 р. 1931 р.»); / *інформаційно-аксіологічна*

□ формувати комунікативну компетентність шляхом усних відповідей, міркувань на тему «Освіта, наука, література та мистецтво в радянській Україні»; / *мовленнєва*

□ викликати почуття Повагу до української культури та її діячів; / *громадянська, особиста*

□ виховувати толерантне ставлення до думок своїх однокласників та об'єктивно їх сприймати; / *просторова*;

□ виховувати в учнів почуття гордості за предків-українців, які зберігали самобутність українців;/ *просторова, логічна, особиста*;

□ виховати в учнів на основі ставлення радянської влади до культури України виховати емпатію та розуміння до людей, які жили в радянський період; / *аксіологічна*

□ формувати комунікативну компетентність шляхом усних відповідей, міркувань («Асоціація», «Мозковий штурм», «Абетка» «Асоціації»); / *мовленнєва, логічна*

□ формувати національну свідомість та виховати повагу до прав людини та цінність людського життя; / *громадянська, аксіологічна, особиста*

□ виховати в учнів є вплив вчинків окремої людини на її найближче оточення, місцеву громаду, Україну та світ; / *громадянська, аксіологічна, особиста*

Обладнання: підручник, ноутбук, проектор, телефон

Основні терміни та поняття: розстріляне відродження, терор, політика українізації, «культурна революція», тоталітарний режим

Тип уроку: урок засвоєння нових знань, умінь і навичок.

Форми та методи проведення: аналіз, аналогія, порівняння, синтез, узагальнення, класифікація, оцінювання

Хід уроку

IV. Організаційна частина.

V. Перевірка домашнього завдання. Актуалізація опорних знань.

VI. Мотивація навчальної діяльності. Повідомлення теми та мети уроку.

VI. Вивчення нового матеріалу.

VII. Підсумки уроку.

VIII. Інструктаж з домашнього завдання.

Час провед	Етап уроку	Навчально-виховна діяльність вчителя	Навчально-виховна діяльність учня	Примітки

ення				
3 хв	I. Організаційний	Взаємне привітання. Перевірка готовності учнів до уроку також перевірка присутності учні на уроці. Побажання на гарний день і хорошого настрою. Оголошення теми уроку.	Кожен учень називає один факт, який він пам'ятає за попередньо - вивчений матеріал.	<i>Мовлиннєва, просторова</i>
7 хв	II. Перевірка домашнього завдання	Перевіряємо виконану роботу на тему «Ідеологізація суспільного життя та репресії у радянській Україні»	<p>- Гра «Літачок»</p> <p>Учитель бере літачок і пускає його по класу, хто зловить той буде відповідати на запитання.</p> <p>Питання:</p> <p>- Що таке ідеологізація?</p> <p>Відповідь: Ідеологізація - це процес нав'язування суспільству певної системи ідей, цінностей та норм поведінки, що робить цю систему домінуючою та витісняє інші.</p> <p>- Що таке репресії?</p> <p>Відповідь: Репресії - це каральні заходи,</p>	<i>Логічна Аксіологічна</i>

		<p style="text-align: center;">Перша гра для всього класу «Лігачок»</p>	<p>які застосовуються до людей за їхні політичні, релігійні або інші переконання.</p> <p>- Які репресивні заходи використовувалися в радянській Україні?</p> <p>Відповідь: Радянська влада використовувала широкий спектр репресивних заходів:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Арешти 2. Заслання до таборів ГУЛАГу 3. Розстріли 4. Політичні вбивства 5. Цензура 6. Пропаганда 7. Шпигунство <p>- Назвіть приклади репресій в СРСР?</p> <p>Відповідь: Голодомор, сталінські репресії, політичні вбивства.</p> <p>- Найвідоміші жертви репресій?</p>	<p><i>Логічна</i></p> <p><i>Хронологічна</i></p> <p><i>Аксіологічна</i></p>
--	--	--	---	---

		<p>Сильніші учні в цей час дають письмово відповідь на запитання:</p>	<p>Відповідь: Микола Хвильовий, Лесь Курбас, Сергій Єфремов, Василь Стус.</p> <p>1. Як ідеологізація вплинула на розвиток науки та культури в радянській Україні?</p> <p>2. Які були альтернативні моделі розвитку українського суспільства в умовах тоталітарного режиму?</p> <p>○ 3. Як ідеологізація та репресії вплинули на психологію та менталітет українців?</p>	<p><i>Просторова</i></p> <p><i>Логічна</i></p>
3 хв	III. Мотиваційний етап	<p>Сьогодні на уроці ви дізнаєтеся про культурний момент у радянський період часу.</p> <p>«Освіта, наука, література та мистецтво в радянській Україні» допоможе вам краще зрозуміти складні та суперечливі процеси, які відбувалися в українському</p>	<p>Вправа «Маю думку»</p> <p>Чи можна вважати розвиток освіти, науки, літератури та мистецтва в радянській Україні справжнім прогресом, адже він відбувався в умовах тоталітарного режиму?</p>	<p><i>Просторова,</i></p> <p><i>Логічна</i></p>

	<p>суспільстві ХХ століття.</p> <p>Живи, Україно, живи для краси, Для сили, для правди, для волі! Шуми, Україно, як рідні ліси, Як вітер в широкому полі.</p> <p><i>О. Олесь</i></p> <p>Пропоную з'ясувати сьогодні ці питання, щоб відштовхуючись від досягнень та проблем у розвитку культури нашого народу, ми могли справді працювати на благо України у наш час!</p>	<p>В чому ж проявилось культурне піднесення суспільства? Що позитивного і негативного було в розвитку культури українського народу?</p>	<p><i>Мовлинєва</i> <i>логічне</i></p>
--	---	---	--

2 хв	IV. Актуалізаційний етап	Вправа «Мікрофон»	<p>1. Дайте визначення поняттю «культура». <i>(Культура – це сукупність матеріальних і духовних цінностей, що об'єднує науку, освіту, літературу, мистецтво, мораль, уклад життя тощо).</i></p> <p>2. Яким був стан освіти в Україні на початку ХХ ст.? <i>(Лише 19,8 % українців були письменними за Всеросійським переписом 1897 р. Початкова освіта знаходилася у занедбаному стані. Через матеріальні труднощі більшість дітей робітників і селян вибувала з початкових шкіл).</i></p> <p>3. Пригадайте, які державні утворення існували на території України з початку Української революції? <i>(Центральна Рада, Українська держава, Директорія, УРСР).</i></p> <p>4. Які процеси відбувалися в Україні в</p>	<i>Аксіологічний Просторова Мовлинєва</i>
------	-----------------------------	--------------------------	--	---

			1917–1921 рр.? <i>(Революції, повалення російського самодержавства, відродження української державності, війна більшовиків проти УНР, громадянська війна, встановлення радянської влади, перехід західноукраїнських земель до Польщі).</i>	
2 0 хв	V. Етап вивченн я нового матеріал у	1. Якими були особливості культурно-освітнього процесу доби До весни 1927 р. українізація залишалася апаратною кампанією. З приходом у березні того року в Наркомат освіти УСРР М. Скрипника її було перенесено у сферу освіти, науки і культури. Представники національної інтелігенції, які в минулому будували демократичну державність свого народу,	СКЛАДАЄМО СЕНКАН 1. ПЕРШИЙ РЯДОК — тема, один іменник або займенник, який позначає об'єкт обговорення. 2. ДРУГИЙ РЯДОК — два прикметники	

		<p>отримали можливість застосувати свої сили в радянській Україні.</p> <p>Робота з терміном</p> <p>Піонери – члени масової дитячої комуністичної організації, що об'єднувала радянських школярів віком від 9 до 14 років. Основною метою піонерської організації було виховання дітей у дусі відданості комуністичній партії та радянській державі</p> <p>Складіть сенкан зі словами «Піонери»</p>	<p>або дієприкметники, що описують і характеризують тему.</p> <p>3. ТРЕТІЙ — три дієслова про характерні дії об'єкта.</p> <p>4. У ЧЕТВЕРТОМУ РЯДКУ маємо цілу фразу з чотирьох слів, за допомогою якої висловлюємо особисте враження, розуміння теми (іноді вдалим є використання цитати з тексту, прислів'я).</p> <p>5. П'ЯТИЙ РЯДОК — це одне слово-резюме (зазвичай іменник), синонім до теми, що являє собою підсумок і висловлює сутність об'єкта</p>	<p><i>Логічна</i></p> <p><i>Інформаційна</i></p> <p><i>Просторова</i></p> <p><i>Логічна</i></p> <p><i>Мовлинєва</i></p>
--	--	---	--	---

↑ Колонна піонерів на демонстрації в день 10-річчя оголошення Першої світової війни. Київ, 1924 р.

2. Що визначало розвиток освіти

Позитивні результати мали заходи з ліквідації неписьменності серед дорослих. У 1921 р. Раднарком УСРР зобов'язав усе неписьменне населення віком від 8 до 50 років навчатися грамоти.

ЦК ВКП(б) і РНК СРСР ухвалили рішення завершити лікнеп до кінця другої п'ятирічки.

Поміркуйте, чи пов'язані процеси розбудови системи освіти та пропаганди комуністичної ідеології. Відповідь обґрунтуйте прикладами з джерел.

Загальне обговорення

1. Порівняти стан освіти в Наддніпрянській Україні і на західно-українських землях на початку ХХ ст.

*Мовлмнева,
аксіологічна*

*Логічна
Мовлинєва*

		<p>З 1924 р. почалася підготовка до запровадження чотирирічного обов'язкового початкового навчання дітей.</p> <p>У липні 1930 р. ЦК ВКП(б) ухвалив постанову «Про загальне обов'язкове навчання».</p> <p>У травні 1934 р. у країні запровадили єдину структуру загальноосвітньої школи трьох типів: початкова (чотирирічне навчання), неповна середня (семирічне) і середня (десятирічне).</p> <p>У 1931 р. ЦК ВКП(б) ухвалив постанову, у якій ішлося про те, що початкова та середня школа «повинна</p>	<p>2. Які ви можете назвати чинники, що сприяли розвитку освіти і гальмували її розвиток?</p> <p>Коли було створено академію наук?</p>	
--	--	---	---	--

	<p>виховати покоління, здатне остаточно встановити комунізм».</p> <p>Здійснюючи курс на коренізацію, нарком освіти М. Скрипник дбав про національну школу, навчання у якій здійснювалося мовою місцевого населення.</p> <p>3. Як розвивалися вища школа та наука</p> <p>Після ліквідації університетів наукові дослідження зосередилися переважно в установах Української академії наук. У червні 1921 р. вона була названа Всеукраїнською (ВУАН) і підпорядкована Наркомату освіти.</p>	<p>Хто був головою першої академії наук?</p> <p>Проблемне питання</p> <p>Якими були особливості освітньої політики більшовиків ? Додаток 1</p> <p>Наведіть по 3 приклади позитивних і негативних результатів більшовицької політики у сфері освіти й науки та дайте свою оцінку цих заходів.</p>	<p><i>Хронологічна</i></p> <p><i>Логічна</i></p>
--	---	--	--

		<p>ВУАН працювала у 1920-х рр. у складі трьох відділів: історико-філологічного, фізико-математичного й соціально-економічного.</p> <p>М. Крилов та його учень М. Боголюбов створили нову наукову галузь – нелінійну механіку</p> <p>Л. Ландау, Є. Ліфшиця та інших науковців інституту свідчили про народження в Україні центру теоретичної фізики світового рівня</p> <p>Праці Є. Патона та його учнів підвели наукове підґрунтя під теорію зварювання і вивчення міцності зварних конструкцій.</p>		<p><i>Аксіологічна</i></p> <p><i>Логічна</i></p>
--	--	--	--	--

		<p>Академічні кафедри і комісії, очолювані Д. Багалієм, М. Василенком, М. Грушевським, М. Слабченком, плідно працювали над проблемами історії України. Літературознавство розвивали М. Возняк, С. Єфремов, вагомим внеском у мовознавчу науку були праці А. Кримського. Однак українознавчі дослідження влада постійно критикувала як націоналістичні, а згодом репресувала найавторитетніших учених.</p> <p>У 1936 р. під час затвердження нового статуту ВУАН було перейменовано на Академію наук УРСР.</p> <p>У 1933 р. відновилася діяльність університетів у Києві, Дніпропетровську,</p>	<p style="text-align: center;">Проблемне питання</p> <p>1. Чому цей період увійшов у літературу та історію як період «розстріляного відродження»?</p> <p>2. Яке значення цього періоду і його представників в літературі та історії?</p> <p>3. «Розстріляне Відродження» – суто національне явище чи загальна риса тоталітарної доби?</p>	
--	--	--	--	--

	<p>Одесі й Харкові.</p> <p>4. У чому особливості літературного процесу 1920–1930-х рр. «Розстріляне відродження»</p> <p>Неокласиків, до якої ввійшли представники різних літературних стилів: О. Бурггардт (Юрій Клен), М. ДрайХмара, М. Рильський – осільник Микола Зеров</p> <p>Великим літературним центром була тодішня столиця УСРР – Харків. Тут сформувалися спілка селянських письменників «Плуг», літературна організація пролетарських письменників «Гарт». У середині 1920-х рр. М.</p>		<p><i>Логічна</i></p> <p><i>просторова</i></p> <p><i>Інформаційна</i></p>
--	--	--	---

	<p>Хвильовий і М. Яловий за снували «Вільну академію пролетарської літератури» (ВАПЛІТЕ).</p> <p>Письменників і поетів: М. Бажана, О. Довженка, М. Куліша, Петра Панча, Ю. Смолича, В. Сосюру, П. Тичину, Ю. Яновського та ін. 1928 р. ВАПЛІТЕ самоліквідувалася.</p> <p>Хвильовий - «Геть від Москви!»</p> <p>За допомогою цих спілок влада прагнула уніфікувати зміст культурного процесу за ідеологічними стандартами так званого соціалістичного реалізму.</p> <p>червні 1934 р. у Харкові, а після</p>	<p>Як ви вважаєте, які були причини «Розстріляного відродження»?</p>	<p><i>Мовлинєва</i> <i>логічна</i></p>
--	---	--	--

перенесення столиці продовжив роботу в Києві. На ньому було створено Спілку письменників України.

«Розстріляним відродженням».

Не менш, ніж 3 листопада, важливим в історії України є грудень 1930. Це день трагедії українських кобзарів та лірників, які співали про жахливу долю народу, насилля і жорстокість. В грудні 1934 скориставшись приводом проведення зїзду народних співців Радянської України, під Харковом були розстріляні 300 українських кобзарів. У 1937 році за сфабрикованими обвинуваченнями розстріляли композитора Богославського. У 1933 винуватили Леся Кураса – відправили

Показуємо картину «Метод асоціацій»

Які емоції викликає перегляд даних фотографій?

↑ Федір Кричевський. Життя. Триптих (Любов. Сім'я. Повернення). 1925–1927

*Просторова
Логічна*

до таборів і там він і загинув.

5. Що характерно для розвитку музичного, театрального мистецтва та кіно

Змістовним було музичне життя, у якому провідну роль відігравали Г. Верьовка, П. Козицький, Б. Лятошинський, Л. Ревуцький. Капела «Думка»,

Театральної сцени М. Садовський і П. Саксаганський, молодші за віком А. Бучма, Н. Ужвій, Г. Юра. Завоювали славу оперні співаки Б. Гмиря, М. Гришко, М. Литвиненко Вольгемут, І. Паторжинський, О. Петрусенко.

		<p>Художники старшого покоління: М. Бойчук, І. Їжакевич, Ф. Кричевський, М. Самокиш, К. Трохименко, О. Шовкуненко; молодші віком – В. Касян, А. Петрицький</p> <p>Одним із найвидатніших українських художників був Федір Кричевський</p> <p>Миколу Самокиша вважають одним із основоположників історичного і батального українського живопису.</p> <p>У 1928 р. вийшов на екрани перший фільм Олександра Довженка «Звенигора»</p>		
--	--	--	--	--

		<p>Шедеврами світового кінематографа стали стрічки О. Довженка «Арсенал» (1929), «Земля» (1930)</p> <p>Найяскравішим здобутком українського театрального мистецтва 1920-х рр. стало мистецьке об'єднання «Березіль», - Леся Курбаса</p>		
10 хв	<p>VI.</p> <p>Система тизація знань</p>	<p>Бліц-опитування через методичний прийом «Алфавіт»</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Учитель називає букву алфавіту, учні швидко називають все, що стосується розділу «Україна в 1929-1938 рр.» (історичні терміни, події, особи, явища тощо) 2. Охарактеризуйте умови розвитку української культури на початку ХХ століття. 3. Що нового з'являється в культурі? 4. Чим стала культура при більшовицькій владі? 	<p><i>Комунікативна</i></p> <p><i>а</i></p> <p><i>Аксіологічна</i></p> <p><i>Мовлєва</i></p>

		Обговорення	<p>5. Як ви вважаєте, чи можна використовувати культуру як знаряддя ідеологічної боротьби?</p> <p>Що для вас означає зміст терміна - людина радянська?</p> <p>Чи зуміли сталінські ідеологи досягти своєї мети?</p> <p>Діячі яких галузей культури зазнавали найбільших репресій?</p>	<p><i>Логічна</i> <i>Мовлинєва</i></p>
3 хв	VII. Висновки	<p>Підсумки уроку.</p> <p>На початку ХХ століття склалися умови для розвитку української культури, завдяки складним історичним подіям української історії з'являються нові тенденції культурного розвитку, нові</p>	<p>Методом «мікрофон» учні висловлюють власне ставлення до теми уроку: «Сьогодні на уроці ми дізналися про...», «Сьогодні на уроці ми навчилися...»</p>	<p><i>Мовлинєва,</i> <i>Логічна,</i></p>

		<p>напрями в літературі, образотворчому мистецтві, але з приходом до влади більшовиків, культура починає використовуватися як інструмент ідеологічного впливу на суспільство. На протязі 70 років існування комуністичної держави - СРСР, українська культура не мала вільних умов розвитку; знищенню владою підлягало все, що не працювало на ідеологію, що не було зняряддям ідеологічної боротьби. <i>Логічна / Просторова / Інформаційна / Мовлинєєва</i></p>	<p>Як ви гадаєте «Розстріляне відродження – це суто національне явище чи загальна риса тоталітарної доби?»</p>	<p><i>Просторова</i> <i>Логічна</i></p>
1 хв	VIII. Домашнє завдання	<p>Виконати завдання І підготуватися до презентування проектів</p> <p><i>Просторова</i> <i>Логічна</i> <i>Інформація</i></p>	<p>1. Створити інтелект карту на тему «Заходи в галузі освіти і науки в період УЦР, Гетьманат Скоропадського, Директорія, Радянська влада».</p> <p>2. Додаток 2 – заповнення таблиці</p>	<p><i>Просторова</i> <i>Інформаційна</i> <i>Аксіологічна</i></p>

		<i>Аксіологчна</i>	<p>Додаткові завдання</p> <p>1. Створити Інстаграм сторінку присвяченій одній людині з культурного осередку (чи це митець, чи музикант, чи письменник) – обов'язково має бути гарне оформлення гарного оформлена шапка профілю, про його життя, його картини або продемонстрована його творчість. + складіть сенкан до цієї постаті.</p> <p>2. Створити інтелект карту про культуру у період з 1921 – 1928 + за допомогою кольороваої гамми створіть свою картину яка б описувала події у сфері культури</p>	<p><i>Логічне</i></p> <p><i>Просторове</i></p> <p><i>Креативне</i></p> <p><i>Аксіологічна</i></p> <p><i>Логічна</i></p>
--	--	--------------------	--	--

Додаток 1

Особливості освітньої політики більшовиків:

1. Ліквідація неписьменності:

Більшовики вважали, що освіта є ключовим фактором у побудові нового суспільства; Одним із пріоритетів радянської влади стало ліквідація неписьменності; Для цього було створено мережу лікбезів, де дорослі могли навчитися читати і писати; Завдяки цим заходам до 1930-х років неписьменність в СРСР була практично ліквідована.

2. Ідеологізація освіти:

Радянська освіта була жорстко ідеологізована; Викладання марксизму-ленінізму було обов'язковим у всіх навчальних закладах; Історія та інші предмети викладалися з точки зору комуністичної ідеології; Будь-які прояви інакомислення жорстко придушувалися.

3. Становлення радянської системи освіти:

Було створено мережу шкіл, технікумів та вузів; Освіта стала доступною для всіх верств населення; Радянська система освіти давала знання з основних наук, а також готувала кадри для потреб радянської економіки.

3. Репресії в освітній сфері:

У 1930-х роках радянська влада розгорнула репресії в освітній сфері; Багато вчителів та науковців були репресовані, звинувачені в "націоналізмі" або "шкідництві"; Це негативно вплинуло на розвиток освіти в СРСР.

4. Особливості освіти в радянській Україні:

Освіта була безкоштовною; Існувала система стипендій для кращих учнів; Навчання було обов'язковим для дітей віком від 7 до 17 років; Школи ділилися на початкові (4 роки), семирічні (7 років) та середні (10 років); Після закінчення школи випускники могли вступити до технікуму або вузу.

6. Внесок українських педагогів:

Українські педагоги зробили значний внесок у розвиток радянської освіти; Антон Макаренко, Василь Сухомлинський та інші педагоги розробили нові методи навчання та виховання дітей; Їхні ідеї мали значний вплив на розвиток педагогіки в усьому світі; Радянська система освіти мала як позитивні, так і негативні наслідки; З одного боку, вона дала можливість мільйонам людей здобути освіту; З іншого боку, вона була жорстко ідеологізована, а будь-які прояви інакомислення жорстко придушувалися.

Додаток 2

Розвиток української літератури та мистецтва в 30-ті роки ХХ століття

Література		Образотворче мистецтво		Музичне мистецтво		Театральне мистецтво		Кіномистецтво	
Здобутки	Втрати	Здобутки	Втрати	Здобутки	Втрати	Здобутки	Втрати	Здобутки	Втрати

Видатні діячі української літератури та мистецтва в 30-ті роки ХХ століття

Література	Образотворче мистецтво	Музичне мистецтво	Театральне мистецтво	Кіномистецтво

Примітка: тих, хто стали жертвами репресій, виділити рамкою або підкреслити